

Ny forskning i grammatik

*Igangsæt af Statens
Humanistiske Forskningsråd*

*Fællespublikation 11
Højstrupgårdsymposiet 2003*

Bente Lihn Jensen, Iørn Korzen og
Henrik Høeg Müller

SYDDANSK UNIVERSITETSFORLAG

Indholdsfortegnelse

Forord	5
<i>Carl Bache, SDU (engelsk):</i> Tempus i Systemisk Funktionel Lingvistik: En kritisk gennemgang	7
<i>Silvia Becerra Bascuñán (spansk):</i> Objektsinkorporering og indirekte objekt i spansk	29
<i>Tanya Christensen, RUC (dansk):</i> Sublogik og metasprog. Kategorier hos Hjelmlev og Bache	51
<i>Helle Dam, HHA (spansk):</i> Komplekse prædikater i spansk ..	69
<i>Lotte Dam, AUC (spansk):</i> Indkapsling i spansk	83
<i>Lisbeth Falster Jakobsen, KUA (tysk):</i> Modalitet i en funktionelt orienteret tysk grammatik.....	103
<i>Hanne Jansen, KUA (italiensk):</i> Spatialpartiklen mellem periferi og centrum. Om spatialpartikler og spatial kodning på dansk og italiensk	121
<i>Anne Jensen (dansk):</i> Fællesmængdekonstruktionen – en konstruktion i dansk talesprog	141
<i>Eva Skafte Jensen, RUC (dansk):</i> Kanoniske og ikke-kanoniske nominalsyntaxmer i moderne dansk	157
<i>Erling Strudsholm, KUA (italiensk):</i> Perceptionsverber som hjælpeverber? Den italienske konstruktion <i>vedere di</i> + infinitiv sammenlignet med den tilsvarende danske <i>se at</i> + infinitiv.....	181

Udgivet med støtte af Viggo Brøndals Legat samt Fakultetet for
Sprog, Kommunikation og Kultur ved Handelshøjskolen i København.

© Forfatterne og

Syddansk Universitetsforlag 2004

Redaktion: Bente Lihn Jensen, Iørn Korzen og Henrik Høeg Müller

Sats: DTP-Funktionen, Syddansk Universitet, Odense

Tryk: Narayana Press, Gylling

Omslag: Ulla Poulsen Precht

ISBN 87-7838-976-3

ISSN 1395-7236

RASK Supplement Vol. 16

RASK is an international scholarly journal which publishes articles and reviews pertaining to the field of language and communication. RASK is edited by members of the Institute of Language and Communication at the University of Southern Denmark in collaboration with an international Advisory Board.

Syddansk Universitetsforlag

Campusvej 55

DK-5230 Odense M

Tlf. 66 15 79 99

Fax 66 15 81 26

E-mail: press@forlag.sdu.dk

www.universitypress.dk

Forord

Hermed foreligger bind 11 i serien *Ny forskning i grammatik*. Serien så dagens lys i 1993 i forbindelse med forsknings Samarbejdet mellem de af Statens Humanistiske Forskningsråd støttede grammatikprojekter inden for dansk, engelsk, fransk, italiensk, russisk og tysk; og siden 1999 er serien videreført i et nationalt grammatiknetværk bestående af de oprindelige projektdeltagere samt en række yngre forskere i de nævnte sprog og spansk.

Forfatterne til artiklerne i dette bind er således dels seniorforskere, dels adjunkter og ph.d.-studerende. Artiklerne er alle blevet til i forlængelse af foredrag holdt på grammatiknetværkets årlige symposium, der fandt sted på Højstrupgaard ved Helsingør den 30/10 – 1/11 2003.

Som redaktører af dette bind retter vi en varm tak til Viggo Brøndals Legat og Fakultetet for Sprog, Kommunikation og Kultur ved Handelshøjskolen i København for med økonomisk støtte at have muliggjort udgivelsen. Vi ønsker ligeledes at takke redaktørerne bag serien *Rask Supplements*, som endnu en gang har stillet denne serie til vores rådighed.

København, juni 2004

Bente Lihn Jensen, Iørn Korzen og Henrik Høeg Müller

Tempus i Systemisk Funktionel Lingvistik: En kritisk gennemgang

Carl Bache

1. Introduktion

Dette indlæg indgår i et projekt der sigter på at få ændret den Systemiske Funktionelle Lingvistik (SFLs) standardbeskrivelse af tempus og aspekt i engelsk.¹ Projektet omfatter en gennemgang og kritik af hvad SFL egentlig siger om disse kategorier, samt nogle alternative forslag til kategoribeskrivelsen. Indeværende bidrag begrænser sig til en kritisk gennemgang af SFLs tempuskategori, primært på grundlag af Halliday (1976a, 1976c; 1994) og Matthiessen (1983, 1984, 1991, 1996). Meget overordnet formuleret går min kritik af modellen på at SFL ikke efterlever egne funktionelle præmisser, og at man ikke tager paradigmatisk relationer, dvs. den systemiske dimension, alvorligt nok.

2. SFLs beskrivelse af tempus i engelsk

Udgangspunktet for SFLs behandling af tempus i engelsk er meget sympatisk idet den paradigmatisk orientering konsekvent kobles på et funktionelt sprogsyn:

I will concentrate on one aspect of systemic grammar: the paradigmatic organization of grammar which comes from a **functional** view of grammar as a **resource** for achievement of higher-level purposes. (Matthiessen 1984: 9; hans fremhævelser)

1. Jeg vil gerne takke Hanne Bache, Steven Breunig, Nina Nørgaard, SFL-gruppen ved Syddansk Universitet samt konferencedeltagerne ved ISFLA-konferencen i Lucknow i december 2003 for nyttige kommentarer til mit projekt.

When we see language as a resource, we are interested in the possibilities the resource gives a speaker in communication and the primary representation of these possibilities is the paradigmatic organization. (Matthiessen 1984: 9)

Inden for denne meget overordnede ramme beskrives tempus i engelsk som en **ideationel**, nærmere bestemt **logisk**, ressource for tidsangivelse (Butt *et al.* 2000 giver en overskuelig introduktion til disse og andre centrale SFL-begreber). Tempussystemet opererer på gruppeniveau ('group rank') og tillader en primær skelnen mellem 'datid', 'nutid' og 'fremtid', som i følgende sætninger:

- (1a) Joan *won* the competition.
- (1b) Nefertiti *believes* in justice.
- (1c) Sandra *will leave* tomorrow.

Det tredelte system er rekursivt, dvs. tillader gentagne valg fra samme system, og på den måde fremkommer der mere komplekse tempuskonstruktioner (jf. underafsnit C nedenfor):

- (2a) This week Gerald *is singing* in the local church.
- (2b) My brother *will be working* with her.
- (2c) Dad *had been going to see* her for quite some time.
- (2d) They *will have been going to have taken* a holiday.

Aspekt og fase betragtes som unødvendige kategorier i beskrivelsen af komplekse konstruktioner. Det rekursive tempussystem genererer uden bidrag fra andre kategorier de i alt 36 former der ønskes beskrevet.

Halliday og Matthiessen lægger vægt på følgende karakteristiske træk ved deres beskrivelsesmodel:

A) Den talendes/skrivendes valg er i centrum. Matthiessen formaliserer i tidlige arbejder dette begreb ved hjælp af en 'chooser' mekanisme:

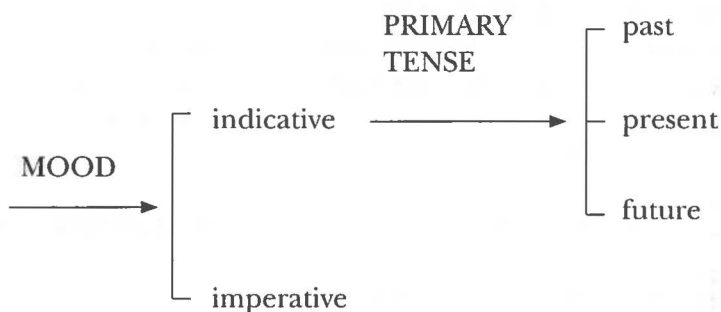
Each choice point in the grammar (**system**, see section 2.3) is assigned a choice mechanism, a so-called **chooser** (or choice expert). The chooser knows how to select among the alternatives of

the choice point. It obtains the relevant information by presenting **inquiries** to the parts of the text generation system where conceptual information resides, for instance the knowledge base and text plans. We will call these other parts the **environment** of the grammar and its choosers ... (1983: 375, hans fremhævelser)

I senere fremstillinger angives valgsituationen udelukkende ved hjælp af systemnetværk. I begge konventioner anses enhver tempuskonstruktion for at være et resultat af et eller flere valg mellem paradigmatiske relaterede tidsværdier.

B) Tempussystemet er en del af modussystemet og har indikativ som indgangsbetingelse:

Figur 1: Det grundlæggende tempussystem (jf. Matthiessen 1983:377)

De tre tempora angiver forskellig rækkefølge ('precedence') af to tidsvariabler, T_x og T_y (Matthiessen 1983: 384f):

'past'	$T_x < T_y$	(T_x precedes T_y)
'present'	$T_x = T_y$	(T_x neither precedes nor follows T_y)
'future'	$T_x > T_y$	(T_x follows T_y)

I en rekursiv proces genereres der et større antal tidsvariabler. Efter de relevante rækkefølgeforhold er fastlagt for en konstruktion, specificeres variablerne ved hjælp af T_s (time of speech), T_r (relevance time) og T_e (event time), eksempelvis:

She <i>walked</i> across the street	$(T_e = T_r < T_s)$
She <i>had already walked</i> across the street	$(T_e < T_r < T_s)$

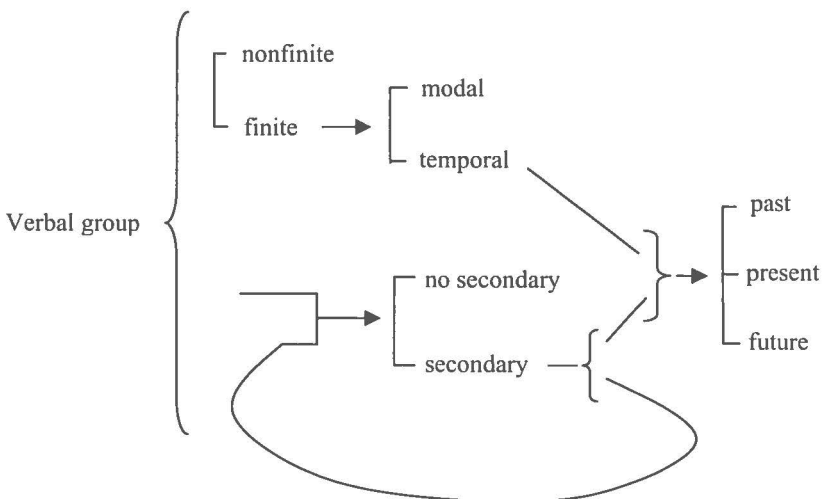
C) Det mest centrale karakteristiske træk ved tempuskategorien, ifølge Halliday og Matthiessen, er dens rekursivitet:

The point of Halliday’s model is that English tense allows us to expand the first choice; it allows us to choose again: in addition to the primary tense selection, we can make a secondary one, realized by one of the auxiliaries *have-en* (past), *be-ing* (present), and *be going to* (future; also *be about to*). [...] Halliday’s further point is that we can choose again, and again, and again. (Matthiessen 1996: 438f)

Konstruktionen *was singing* betragtes således som realiseringen af to valg, nemlig primær ‘datid’ (-*ed*) og sekundær ‘nutid’ (BE -*ing*) (hvor kombinationen af -*ed* og BE resulterer i *was*), og konstruktionen *had taken* betragtes som realiseringen af to gange valg af ‘datid’, nemlig primær ‘datid’ (-*ed*) og sekundær ‘datid’ (HAVE -*en*) (hvor kombination af -*ed* og HAVE resulterer i *had*). Halliday foreslår at komplekse konstruktioners navne opregner de trufne valg baglæns. Eksempelvis siges *was singing* at være en ‘nutid i datid’, og *was going to have been taking* en ‘nutid i datid i fremtid i datid’.

Det rekursive tempussystem ser således ud (jf. Matthiessen 1996: 438):

Figur 2: Det rekursive tempussystem

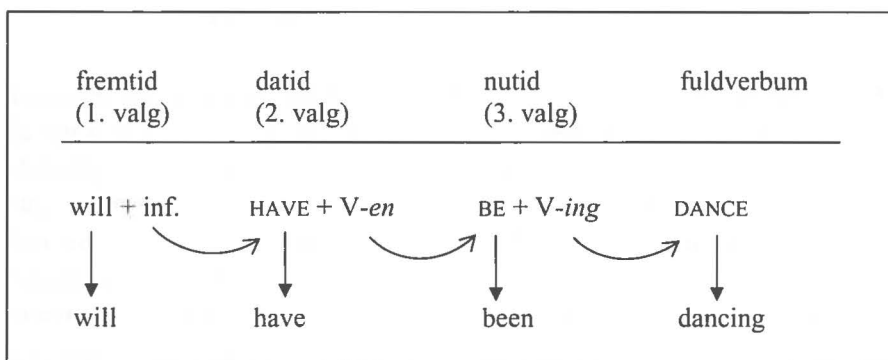

Rekursiviteten reguleres (begrænses) af nogle “stop rules” (jf. Halliday 1976c: 155), der blokerer visse kombinationer på forskellige tidspunkter i den rekursive cyklus, eksempelvis kan ‘nutid’ kun vælges som første og/eller som sidste værdi. Således begrænses systemet til at kunne generere præcis 36 forskellige finite tempuskonstruktioner.

D) Halliday og Matthiessen angiver at tempussystemet har hjemme på gruppeniveau med såvel morfologisk som perifrastisk realisation snarere end på ordniveau med kun morfologisk realisation. Det betyder at de **udvider** den traditionelle tempuskategori (bestående typisk af præsens, præteritum, perfektum, pluskvamperfektum og futurum) til 36 finite medlemmer snarere end **reducerer** den til to medlemmer, nemlig ‘past’ og ‘non-past’, således som det er sket i mange andre moderne tempusbeskrivelser.

E) Verbalgruppen siges at have en ‘univariate’ struktur, ikke en ‘multivariate’ struktur (således som nominalgruppen). ‘Univariate’ betyder at strukturen er bygget serielt op gennem en gentagelse af en ensartet funktion, snarere end lineært gennem en række af forskellige funktioner. Det er dette træk der gør tempus til en logisk ressource. Indholdsmæssigt betyder den serielle opbygning at ethvert valg af tidsrelation danner basis for det næste valg af tidsrelation i den rekursive proces. I den serielt opbyggede formelle struktur er realisationerne af de enkelte valg flettet tæt ind i hinanden, forstået på den måde at realisationen af et valg altid determinerer realisationen af det efterfølgende valg, som skitseret her:

Figur 3: Den serielle tempusmodel

F) Halliday and Matthiessen ønsker en meget høj grad af empirisk underbygning af deres tempusbeskrivelse. Deres data omfatter derfor både mundtligt og skriftligt engelsk, og deres talesprogmateriale indeholder en række komplekse konstruktioner som er meget sjældne, eksempelvis:

had been going to have been taking
will have been going to be being tested
must have been going to have finished
is going to have been being discussed
(se Halliday 1976c: 143-145).

G) Halliday and Matthiessen anerkender følgende realisationer af tempusvalg:

- (i) *-ed* suffikset (primær datid)
- (ii) \emptyset (eller tredje-persons *-s*) suffikset (primær nutid)
- (iii) *will* (primær fremtid)
- (iv) HAVE + V-*en* (sekundær datid: 'datid i')
- (v) BE + V-*ing* (sekundær nutid: 'nutid i')
- (vi) BE *going to* (sekundær fremtid: 'fremtid i')
- (vii) BE *about to* (alternativ sekundær fremtid med modale associationer)

H) Tempus vedrører også non-finitte former (finished og tempus er hos Halliday separate systemer i netværket). Således er (*to see* og *hopping* for ham nutidsformer (med forskelligt aspekt) og *to have seen* og *having hopped* (infinite) datidsformer, og *to have been seeing* og *having been hopping* er (infinite) 'nutid i datid'-sformer (jf. Halliday 1976c: 137).

Der er mange grunde til at rose SFLs behandling af tempuskategorien i engelsk. Først og fremmest er det glædeligt at SFL – til forskel fra så mange andre teorier – tager udgangspunkt i en systemisk/paradigmatisk orientering med fokus på sprogbrugerens valg. Endvidere er der tale om et simpelt, meget potent system med en høj grad af 'observational adequacy' idet modellen identificerer 36 relevante enheder, som ingen tempusteori kan komme udenom at forholde sig til. Endelig er kernen i det anvendte metasprog en konsekvent pædagogisk terminologi der

angiver de funktionelle valg. Men der er også en række problemer med SFLs beskrivelse af tempus i engelsk, og det er emnet for næste afsnit.

3. Problemer med modellen

Lad mig indlede denne afdeling med en meget overordnet betragtning, nemlig at SFLs tempusmodel i realiteten ikke er særlig funktionalistisk, men faktisk er inspireret af en formel tilgang til sprog. Som allerede nævnt er selve **udgangspunktet** klart funktionalistisk. Matthiessen taler eksempelvis om “the purposeful control of tense selection” (1984: 1) og “the general concern with making choices in the grammar in conformity with a purpose for communicating” (1984: 135), og han beskriver sin ‘chooser’ som “a procedure that consists of steps that ascertain conceptual distinctions and make grammatical choices according to the conceptual distinctions” (1984: 1). Der betones her en klar vilje til at foretage en reel funktionel analyse med inddragelse af relevant kognition. Trods denne klare ‘trobekendelse’ er der imidlertid en formel lingvistisk vinkling i den egentlige behandling af tempuskategorien. Alene brugen af metaforer som fx ‘chooser device’ og ‘text-generation’ er uheldig: Der antydes her noget der har med maskiner og automatik at gøre snarere end menneskelig motivation i valgsituationerne. Hvorfor ikke bare tale om sprogbrugere, tekster og teksters tilblivelse?

Endnu værre er dog brugen af begrebet rekursivitet som et helt centralt træk ved tempuskategorien. Chomsky henviste i sin tid til rekursivitet i forbindelse med påvisningen af menneskets sproglige kreativitet (cf. Chomsky 1957, 1965). Med finite midler kunne mennesket skabe et uendeligt antal sætninger (og faktisk også en i princippet uendelig sætning). De grundlæggende principper for denne kreativitet kunne beskrives ved hjælp af rekursive transformationsregler. Det viste sig hurtigt at den transformationelle komponent i beskrivelsesmodellen var for stærk, med overgenerering af ikke-acceptable ordstrengte til følge (kombinationer af ord der ikke var sætninger). Transformationer blev derfor suppleret med visse ‘constraints’. SFLs tempusmodel må være udtænkt på præcis samme ideologiske grundlag og har samme fundamentale problem: Det grundlæggende princip er rekursivitet og denne rekursivitet leder til massiv overgenerering, hvorfor Halliday

indfører 'stop rules' (svarende til 'constraints'). Halliday havde en forståelig begejstring og respekt for transformationsgrammatikken (se fx Halliday 1976b, med titlen "Deep Grammar: system as semantic choice"). Når man tager tempusmodellens alder i betragtning er der ikke noget at sige til at den er blevet til med delvis inspiration fra den fremstormende transformationsgrammatik. Derfor ingen voldsom kritik heraf fra min side. Trods alt adskiller Halliday og Matthiessen sig fra den formelle lingvistik ved at forsøge at tage paradigmatisk relationer og 'choice relations' mere alvorligt. De går bare ikke langt nok. Deres tempusmodel er måske 'observationally adequate' (for nu at bruge Chomskys betegnelser) fordi den synes at generere et relevant form- og konstruktionsinventar, men den lever ikke op til de funktionelle målsætninger med hensyn til den nærmere beskrivelse af disse former og er således ikke 'descriptively' eller 'explanatorily adequate' (for en nærmere drøftelse af disse betegnelser, se Allerton 1979, Chomsky 1968, 1986, Radford 1981: 25ff; for en funktionel omfortolkning se Bache 1997: 72ff). Med andre ord mener jeg at der er et oplagt behov for at tune SFLs tempusmodel i mere utvetydig funktionel retning.

I det følgende vil jeg udbygge min kritik i en drøftelse af fire mere præcise problemstillinger. Hver problemstilling behandles i et underafsnit.

3.1. I hvilken rækkefølge foretages valgene i den rekursive proces?

Umiddelbart får man indtryk af at rækkefølgen af valg i den rekursive proces er helt uproblematisk: Man vælger en værdi fra systemet, derefter kan man vælge på ny, og endnu engang, og så fremdeles:

When the speaker chooses a certain tense, he is not making a sudden selection all at once from this huge inventory; he is choosing from a very small set of possibilities, namely 'past', 'present' or 'future', and he will more often than not make this selection only once with each verbal group. **But it is open to him to make a second choice from the same set:** the verbal group may be both 'past' and 'present' at the same time; and **then a third choice, and so on.** [...] In analysing these forms therefore, and in suggesting coding for them, we need to reflect this patterning and to avoid suggesting that the choice of a simple 'present' form of a verbal group is like, say, choosing a number between one and fifty. **It is**

more like choosing a number between one and three, and then going on to decide whether or not you are going to do so a second time. (Halliday 1976c: 147f, mine fremhævelser)

After selecting a primary tense, the next step is to decide whether to have secondary tense or not. (Matthiessen 1983: 109, se også 24ff og 1996: 438f)

Men hvis vi gransker Matthiessens rekursive systemnetværk fra 1996 (se sektion 2.C ovenfor), så fremgår det at valget mellem 'secondary' og 'no secondary' er **samtidigt** med valget af 'finite' og 'nonfinite'. Som Matthiessen (1996: 437) noterer sig, "... there are two simultaneous systems ..., FINITENESS ('finite/nonfinite') and TENSE RECURSION ('secondary/no secondary')". Rækkefølgen af tempusvalg er dermed angivet således at man **faktisk skal vælge igen, eller i det mindste vælge at ville vælge igen, før man vælger første gang.**

I sine tidlige arbejder (1983, 1984) opstiller Matthiessen to forskellige slags valg (choosers): En der skal tage sig af valget af rækkefølgeværdi ('datid', 'nutid' eller 'fremtid'), og en der skal vurdere behovet for yderligere valg. De to slags valg samarbejder om at etablere **tidsspændet mellem taleøjeblikket (T_c) og handlingstidspunktet (T_e)** ('the chain of times between the moment of communication (T_s) and the event time (T_e)'). Det fungerer på følgende måde: hvis det første valg af rækkefølgeværdi relaterer handlingstidspunktet direkte til taleøjeblikket, og således fuldt ud etablerer tidsspændet, er der ikke behov for yderligere valg. Hvis det første valg derimod ikke placerer handlingstidspunktet, men blot etablerer et andet relevant tidspunkt i forhold til taleøjeblikket (og således ikke fuldt ud etablerer tidsspændet), og hvis dette komplekse forhold ønskes ekspliceret, så skal der vælges en ny rækkefølgeværdi. Dette fortsætter indtil det fulde tidsspænd er etableret.

Denne beskrivelse af de valg der indgår i Halliday og Matthiessens tempuskategori, gør bare det nævnte misforhold mellem deres **forklaring** af hvordan der vælges, og deres **systemnetværk** endnu tydeligere. Netværket angiver at sprogbrugeren vælger (evt. vælger at ville vælge) igen før det første valg, mens den mere detaljerede prosaudredning klart lader den første type valg ('the first chooser': valget af rækkefølge-

værdi) gå forud for den anden type valg ('the second chooser': valget af yderligere valg, altså 'secondary' versus 'no secondary').

Under alle omstændigheder er Matthiessens udredning ikke særlig funktionalistisk. Den forudsætter at sprogbrugeren **først** vælger en rækkefølgeværdi mellem to variabler, **derefter** vurderer om variablerne kan/skal specificeres med tider der etablerer det fulde tidsspænd, og hvis det ikke er tilfældet, **så** vælger en ny rækkefølgeværdi, osv. indtil tidsspændet er etableret. Dette er hverken funktionelt eller kognitivt plausibelt. Sprogbrugeren er som udgangspunkt bevidst om såvel taleøjeblikket som processens absolutte eller relative tid og har med ytringen netop til hensigt at etablere ('construe') relationen mellem disse tider (og evt. andre kontekstuelte relevante tider).

3.2. *Hvad er det vi vælger når vi vælger? Tesen om systemets konstans*

Halliday og Matthiessens model indebærer at tempussystemet forbliver intakt i den rekursive cyklus: Hver gang vi skal vælge, må det gælde at vi har de samme valgmuligheder. De tre tempusværdier må være de samme uanset hvor i cyklussen vi befinder os: Som vist i det rekursive systemnetværk, er det jo det samme system vi frekventerer. Men giver dette nu mening i en funktionel sprogteori? Uanset om det er Hallidays mere overordnede behandling af tempuskategorien eller Matthiessens detaljerede redegørelse vi underkaster en nøjere granskning, så mener jeg at det er svært at opretholde SFLs synspunkt om **systemets konstans i den rekursive cyklus**. Et valg foretages ikke bevidstløst, men i en kommunikativ sammenhæng der bl.a. er blevet til ved hjælp af tidligere valg, og som bevæger sig i en eller anden retning der vil indebære visse fremtidige valgmuligheder. Dette må også gælde tempusvalg. Et valg midt i den rekursive cyklus må have både en anden baggrund ('systemic history') og en anden motivation end et valg først eller sidst i den rekursive cyklus. Lad os kigge på nogle eksempler:

- (3a) Lorna *walked* to work
- (3b) Lorna *had* already *walked* to work.

For nærmere at kunne afgøre tempusvalgenes status i disse eksempler må vi formulere den oplagte funktionelle præmis at **effekten** af et valg

siger noget om sprogbrugerens kommunikative **motivation** med at vælge netop det valgte. Denne præmis ligger helt i tråd med Halliday's tese om sprog som 'purposeful behaviour'. Hvis man vurderer de tre valg af 'datid' i eksempel (3a) og (3b) ud fra spørgsmålet om effekt og motivation, så kan man påvise at:

- det første (og eneste) valg i (3a) adskiller sig fra det første valg i (3b)
- det første valg i (3b) adskiller sig fra det andet valg i (3b)

Motivationen og effekten af valget af 'datid' i (3a) er at **tidsfæste processen** udtrykt ved *walk* som noget der foregik i en (bestemt) fortid i forhold til taleøjeblikket, hvorimod det første valg af 'datid' i (3b) blot etablerer et relevant tidspunkt i en sådan fortid. Det første valg af 'datid' i (3b) adskiller sig også fra det andet valg af 'datid' i (3b), hvis motivation og effekt er at tidsfæste processen udtrykt ved *walk* som noget der gik forud for det etablerede relevante tidspunkt i fortiden (og som derfor kommer til at minde om det primære valg af 'datid' i (3a)).

Det at valget af tempus nogle gange tjener til at tidsfæste processen, men andre gange ikke gør det, bliver endnu tydeligere i eksempler af følgende type:

- (4) Schmeichel *was going to leave* Manchester United.
(5) They *will have received* the report by noon tomorrow.

I (4) har vi en 'fremtid i datid' og i (5) har vi en 'datid i fremtid'. Trods det primære valg af 'datid' i (4) kan det ikke helt udelukkes at den reelle (sproguafhængige) tidsfæstelse af processen udtrykt ved *leave* er fremtidig i forhold til taleøjeblikket (jf. Matthiessens egen argumentation og eksempler, 1984: 58f). Og tilsvarende i (5): Selvom det primære tempusvalg er 'fremtid', kan det ikke udelukkes at modtagelsen af rapporten faktisk allerede er sket forud for taleøjeblikket. De sproglige udtryk indebærer blot at Schmeichels klbskifte sker **efter** et relevant fortidigt tidspunkt, hvis overhovedet, og at modtagelsen af rapporten sker **før** et relevant fremtidigt tidspunkt.

Det er måske forståeligt at Matthiessen forsøger at definere tempus-

systemets værdier som rene rækkefølgeværdier, men netop derved kommer han til at **underbetone** den egentlige motivation og effekt af tempusvalgene.

Et andet problem i den forbindelse er forholdet mellem det leksikogramatiske og det semantiske. Hvis man som god funktionalist godtager 'no-synonymy' princippet, og som Halliday forudsætter at der er et naturligt, ikke-arbitrært forhold mellem de to strata, så er det et problem at de enkelte tempusværdier realiseres på markant forskellig vis alt efter om de vælges først eller senere i den rekursive cyklus. Mens primær 'nutid' og primær 'datid' realiseres morfologisk, udtrykkes sekundær 'nutid' og sekundær 'datid' ved hjælp af syntaktiske konstruktioner. Ved at fastholde det rekursive systems konstans **underbetones** således både perfektumsformernes og de progressive formers semantiske egenart.

Vi kan konkludere at et valg i et system altid foretages i systemisk sammenhæng (dvs. på baggrund af tidligere valg og som udgangspunkt for senere valg). Ethvert valg er derfor særegent, og værdien ændrer sig i forhold til tidligere og senere valg af nominelt samme værdi, hvad angår kommunikativ motivation og effekt. At nominelt samme værdi realiseres forskelligt på forskellige trin i den rekursive cyklus er derfor ikke overraskende. Det er svært at se hvorledes tesen om systemets konstans kan opretholdes i en funktionel teori. Spørgsmålet er faktisk om begrebet rekursivitet overhovedet giver mening ud fra et funktionelt synspunkt.

3.3. Problemet med 'nutid'

Værdien 'nutid' ændrer sig langt mere dramatisk i den rekursive cyklus end de to andre værdier. Faktisk erkender Matthiessen at der sker en vis ændring af netop denne værdi. Han noterer sig først at:

... it is useful to keep the chooser of PrimaryTense [sic] separate from that of SecondaryTenseType [sic], since – although the basic principles are the same – they differ in some details. (Matthiessen 1984: 27)

Han mener således at der er tale om en vis specialisering af det tidsmæssige indhold når man går fra primær 'nutid' til sekundær

‘nutid’. Han definerer – som tidligere angivet – primær ‘nutid’ som rækkefølgeforholdet ‘ T_x neither precedes nor follows T_y ($T_x = T_y$)’. Sekundær ‘nutid’ betegner han ligeledes generelt som ‘simultaneity’, men værdien defineres mere specifikt som ‘inclusion’ (‘ T_y includes T_x ’). Han siger:

Simultaneity ... allows for several possible temporal relations between two times: They may overlap, one may include the other, or they may be perfectly coextensive. However, inclusion ... is a more specific choice condition for secondary present, since it excludes all but one of these various further specifications of ‘neither precedes nor follows’. (Matthiessen 1984: 30, 113)

Jeg mener Matthiessen tager fejl når han antager et så tæt tilhørsforhold mellem primær og sekundær ‘nutid’. Lad os først se på nogle eksempler med kun primær ‘nutid’:

- (6) Nefertiti *believes* in justice.
- (7) Her new sculpture *stands* in the middle of the square.
- (8) Oil *floats* on water.
- (9) The sun *rises* in the east.
- (10) Sandra *speaks* several foreign languages.
- (11) Jack *walks* to work
- (12) Joan *is* in London.
- (13) There *is* someone in there.

I disse eksempler angiver primær ‘nutid’ som enkeltvalg noget statisk (fysisk eller mental tilstand, relation, vane, evne, karakteristisk træk ved subjektet; i SFL-terminologi typisk mentale, eksistentielle og relationelle processer), selv når der er tale om potentielt dynamiske verber som RISE og WALK. Undtagelser falder altid inden for ganske særlige typer tekst (fiktion, dramatisk fremstilling af tidligere begivenheder (den “historiske præsens”), følgekomentarer (sport, ceremonier), anvisninger, udråb og performativer) (jf. Bache 2000: 128, 141):

- (14) The two little girls *go* with him, then *slip* out of their shoes. Paul *takes* off his shoes and socks, *rolls* up his trousers like an elderly tripper at the seaside. (fiktion: fra John Fowles *The Cloud*)

- (15) We proceeded along the main road. Then suddenly this chap *comes* up to us and *starts* to laugh. (historisk præsens)
- (16) Wright *passes* the ball to Bergkamp. (følgekommentar)
- (17) I now *remove* the moss and *top* up the pot with compost. (anvisning)
- (18) Here *comes* the bride! (udråb)
- (19) I *promise* to be back by ten. (performativ)

Hvis man herudover vil angive noget dynamisk i nutiden, er 'nutid i nutid' obligatorisk:

- (20) No, I'm afraid she can't see you, she *is working* hard to finish her TWS report.
- (21) Right now the sun *is setting* in the west.

Forskellen mellem 'nutid' og 'nutid i nutid' træder tydeligt frem i eksempelpar af følgende type:

- (22a) She *speaks* like a real professional.
- (22b) She *is speaking* like a real professional.
- (23a) He *sings* in the local church.
- (23b) He *is singing* in the local church.

I disse par er den mest umiddelbare fortolkning af a-eksemplerne at handlingen er habituel eller karakteristisk for subjektet, uden association af handling i nuet som sådan, mens b-eksemplerne typisk fremstiller en dynamisk nutidig handling.

Det er således normalt gældende for primær 'nutid' **som enkeltvalg** at denne form udtrykker et nutidigt ikke-dynamisk forhold og ikke er forenelig med samtidig handling og aktivitet. Hvis man ønsker at referere til samtidig handling og aktivitet, må man supplere den primære 'nutid' med den sekundære, hvorved man så netop sikrer handlingens eller aktivitetens dynamik. Denne sikring af dynamik gælder også når det primære valg er 'datid':

- (24) Linus *was doing* the dishes when the phone rang.
- (25) The sad memory of his betrayal *was gradually coming* back to her.

Men her er kontrasten faktisk lidt anderledes fordi 'datid' som enkeltvalg, modsat 'nutid' som enkeltvalg, ikke udelukker en dynamisk fortolkning i sin brede anvendelse. Følgende eksempler er således tvetydige idet de kan referere til enten noget vanemæssigt (og dermed et statisk forhold) eller til en konkret datidig enkelthandling:

(22c) She *spoke* like a real professional.

(23c) He *sang* in the local church.

Endelig skal det bemærkes at progressiv (dvs. sekundær 'nutid') normalt ikke kan bruges i konstruktioner der udtrykker noget statisk eller relationelt, hverken efter primær 'nutid' eller primær 'datid':

(6a) *Nefertiti *is/was believing* in God.

(12a) *Joan *is/was being* in London.

Der er formentlig ikke nogen stor uenighed mellem Halliday/Matthiessen og mig med hensyn til selve brugen af disse verbalformer i engelsk. Men vi tager meget forskellige konsekvenser af analysen. Modsat Matthiessen må jeg konkludere at primær 'nutid' adskiller sig markant fra sekundær 'nutid' ved sit eksperimentielle tilhørsforhold til statiske, relationelle og eksistentielle processer og ved at være uforenelig med samtidige dynamiske (materielle) processer. Endvidere er der en nuanceforskel mellem sekundær 'nutid' valgt efter primær 'nutid' og sekundær 'nutid' valgt efter primær 'datid'. Denne konklusion er uforenelig med en opfattelse af engelsk tempus som et rekursivt system.

3.4. *Hvilke kontraster og valg er vigtige at vise i et systemnetværk?*

Dette spørgsmål er helt centralt for beskrivelsen af tempus i engelsk. Hvis man lader sig nøje med at et systemnetværk blot skal vise et relevant, paradigmatiske organiseret **inventar** og specificere hvorledes de enkelte størrelser realiseres i sproget, sigter man på 'observational adequacy'. Men for mig at se er dette for uambitiøst. Vi bør i en funktionel teori kræve at beskrivelsen indkredser kommunikativ motivation og effekt for hver enkelt værdi i systemet, således at begrebet 'valg' (choice relation) tages helt alvorligt. Med andre ord må vi sigte ikke blot på 'observational adequacy', men som et minimum også på 'descriptive adequacy' i vores funktionelle beskrivelse.

Vi får faktisk et fornuftigt udgangspunkt fra Matthiessen selv (1984: 104, se også 117), der citerer Kirsner & Thompson (1976) for at sige “to fully explain the use of a given signal and its meaning, we must consider the *semantic* oppositions: the *other* options, the *other* signals and *their* meanings also available to the speaker” [oprindelige fremhævelser]. Sagt lidt mere præcist skal vi kunne redegøre for valg mellem størrelser **der deler et semantisk domæne, men som profilerer det forskelligt** (se Bache 1997: 103-198; 2002). Dette kategorisyn bør være fuldt foreneligt med SFL-ideologi, og det passer for så vidt også meget godt på forskellen mellem de primære rækkefølgeværdier i tempussystemet (som Matthiessen (1984: 9) selv refererer til som et “minimal paradigm”). Værdierne i et system er således på en og samme tid ens og forskellige: Ens fordi de hører til samme semantiske domæne (traditionelt angivet som indgangsbetingelse, men her indskærpet som noget semantisk homogent), forskellige fordi de profilerer dette domæne forskelligt. Det er således nyttigt at operere med minimale konstruktionspar eller -sæt.

Før jeg går videre med denne tankegang, vil jeg lige give et meget klart eksempel på konstruktioner der **ikke** udgør et minimalt par:

- (26a) Everyone *believes* his dramatic account of the events.
(26b) His dramatic account of the events *was believed* by everyone.

Grunden til dette er at *believes* og *was believed* adskiller sig på mindst to fronter: nemlig med hensyn til tempus (‘nutid’ vs. ‘datid’) og med hensyn til diatese (‘aktiv’ vs. ‘passiv’). Den enkelte form er således **non-monadisk**, dvs. den kræver beskrivelse med henvisning til mere end én kategori (Bache 1997: 159ff). Eksempel (26a) er i renere kontrast til (26c) og (26d) nedenfor, og (26b) er i renere kontrast til (26c):

- (26c) Everyone *believed* his dramatic account of the events.
(26d) Everyone *will believe* his dramatic account of the events.

Spørgsmålet om hvorvidt en form eller konstruktion er non-monadisk, afhænger af om beskrivelsen inddrager mere end ét semantisk domæne eller ej. Når ovenstående eksempel er så klart, så skyldes det at domænekompleksiteten har markante leksiko-grammatiske konsekvenser, men dette er ikke altid tilfældet.

Det må være rimeligt at antage at kontraster og valg i et systemnetværk skal holdes inden for rammen af ét semantisk domæne, men at de enkelte størrelser (værdier) profilerer dette domæne forskelligt (hvorefter der opstår minimale par/sæt). Endvidere er det rimeligt at antage at former/konstruktioner er (eller kan være) non-monadiske og indgår (eller kan indgå) i forskellige par/sæt med forskellige andre former/konstruktioner.

Hvilket kontraster er det så SFL angiver som relevante for tempuskategorien? Det trinære basissystem og dets rekursive generering af nye, men i princippet ens kontraster taler sit eget sprog. Men derudover opererer Matthiessen med begrebet “extended paradigm”:

Principle of potential tense competitors For any tense, there is a potential competitor for specifying the location of T_c with respect to T_s that can be arrived at by subtracting one of the tense choices. (Matthiessen 1984: 117)

Lad os se nærmere på hvad den samlede SFL-tilgang til paradigmer indebærer. Her er først et for modellen meget oplagt tempusparadigme:

- (27a) Joan *had won* the competition.
- (27b) Joan *was winning* the competition.
- (27c) Joan *was going to win* the competition.

Det primære tempusvalg i disse eksempler er ‘datid’, mens det sekundære valg er henholdsvis ‘datid’, ‘nutid’ og ‘fremtid’. Der er med andre ord tale om det centrale tempussystems tredelte paradigme efter første rekursive gennemløb med samme primære tempus. Et umiddelbart problem med dette paradigme er at det er intuitivt svært at se hvornår en sprogbruger nogensinde står i en reel valgsituation mellem disse konstruktioner. Denne intuition kan underbygges af at der ikke er tale om et minimalt sæt af former. Som Matthiessen anfører, indebærer de tre eksempler tre forskellige rækkefølgeforhold. Men herudover udtrykker de samtidig **vidt forskellige sagforhold** (‘experiential meaning’): Sejren er kun i hus i (27a); og mens der finder en konkurrence sted i både (27a) og (27b), er dette ikke nødvendigvis tilfældet i (27c). Hertil kommer en forskel i den tekstuelle præsentation af processen:

I (27a) præsenteres ‘the winning of the competition’ **som en helhed, med eksternt fokus**, mens den i (27b) præsenteres **i sit forløb, med internt fokus**. I (27c) er præsentationen af selve ‘the winning of the competition’ umarkeret på grund af fremtidsmomentet, mens *was going to* betoner et forløb med internt, om end målrettet fokus. Sagt med lidt andre ord adskiller de tre eksempler sig ikke kun med hensyn til rækkefølgeforhold, men også med hensyn til et **aktionsartsdomæne** og et **aspektomæne**. Disse domæner indgår naturligvis helt centralt i sprogbrugerens motivation når der skal vælges blandt disse former. Når vi intuitivt fornemmer at (27a) til (27c) udgør et helt urealistisk sæt af former i en valgsituation, er det fordi det er vanskeligt at forestille sig en kontekst hvor valget står mellem former der adskiller sig på så mange punkter.

Men hvorledes indgår Matthiessens ‘extended paradigm’ i vurderingen af (27a) til (27c)? Et eksempel som *Joan won the competition* kommer kun med i et udvidet paradigme, altså som noget sekundært. Og (27a) og (27b) kommer aldrig i konkurrence med *Joan has won the competition* og *Joan is winning the competition*. Endnu mere påfaldende er det at (27b) efter udtræk af ‘past’ kommer i udvidet paradigme med *Joan wins the competition*. SFLs paradigmeopfattelse er altså dybt problematisk.

Det er ellers ikke svært at finde gode, plausible minimale par i det engelske verbalsystem. Eksempelvis er kontrasten mellem fx simpel præteritum og progressiv præteritum potentielt minimal på en måde som Hallidays ‘past in past’, ‘present in past’ og ‘future in past’ aldrig er det (cf. (27a) – (27c)):

- (28a) They *walked* along the beach, arm in arm.
- (28b) They *were walking* along the beach, arm in arm.
- (29a) We *celebrated* Stephanie’s birthday at my uncle’s.
- (29b) We *were celebrating* Stephanie’s birthday at my uncle’s.
- (30a) I *had* a chat with him the other day.
- (30b) I *was having* a chat with him the other day.

I disse par synes eneste kommunikative forskel at være at a-eksemplerne præsenterer processen tekstuel som en helhed (altså perfektivt), mens

b-eksemplerne præsenterer dem som værende i forløb (altså imperfektivt). Der er ikke forskel med hensyn til ekperientiel betydning, hverken i snæver eller bred forstand. Der synes at være tale om minimale par inden for det aspektuelle domæne. Sprogbrugeren står over for et tekstuel valg mellem to forskellige måder at præsentere samme begivenhed på (for en nærmere redegørelse for brugen af minimale par i analysen af verbalformer i engelsk, se Bache 1985, 1997, 2002).

Vi kan konkludere at SFL opstiller usandsynlige valgsituationer, ikke mindst med hensyn til sekundær tempus. Endvidere kan mere oplagte valgsituationer kun beskrives med henvisning til udvidede paradigmer (og rangerer således som mere perifere), og endnu andre mulige valgsituationer kan slet ikke passes ind i modellen.

4. Konklusion

På baggrund af ovenstående argumentation kan det konkluderes at SFLs beskrivelse af tempus i engelsk er behæftet med en række principielle problemer i forhold til det funktionelle udgangspunkt, ikke mindst med hensyn til måden hvorpå den systemiske (paradigmatiske) dimension inddrages. Halliday og Matthiessens model definerer et relevant genstandsområde, nemlig 36 verbalformer og -konstruktioner som enhver tempusteori må forholde sig til (og er således 'observationally adequate'), men der tages ikke i tilstrækkelig grad højde for hvad der motiverer valget af den enkelte tempus (og der er således ikke tilstrækkelig 'descriptive' og 'explanatory adequacy' på et funktionelt grundlag). I særlig grad er brugen af rekursivitet betænkelig idet en sådan automatik ikke tillader et tilstrækkeligt fokus på de enkelte formers og konstruktioners egenart. SFL bør derfor opgive den centrale tese om et rekursivt basissystem.

Henvisninger

- Allerton, D. J. (1979). *Essentials of Grammatical Theory*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bache, C. (1985). *Verbal Aspect: a General Theory and its Application to Present-Day English*. Odense: Odense University Press.
- Bache, C. (1997). *The Study of Aspect, Tense and Action: Towards a Theory*

- of the Semantics of Grammatical Categories*, 2nd revised edition. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris & Wien: Peter Lang.
- Bache, C. (2000). *Essentials of Mastering English*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Bache, C. (2002). On Categories in Linguistics. *Acta Linguistica Hafniensia* 34, 71-105.
- Butt, D., R. Fahey, S. Spinks & C. Yallop (2000). *Using Functional Grammar: An Explorer's Guide*, 2nd revised edition. National Centre for English Language Teaching and Research, Macquarie University.
- Chomsky, N. (1957). *Syntactic Structures*. Haag: Mouton.
- Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, N. (1968). *Language and Mind*. New York: Harcourt, Brace and World.
- Chomsky, N. (1986). *Knowledge of Language: Its Nature, Origin and Use*. New York: Praeger.
- Halliday, M. A. K. (1976a). Chain and Choice in Language. In G. R. Kress (ed) *System and Function in Language*. London: Oxford University Press, 84-87.
- Halliday, M. A. K. (1976b). Deep Grammar: System as Semantic Choice. In G. R. Kress (ed) *System and Function in Language*. London: Oxford University Press, 88-98.
- Halliday, M. A. K. (1976c). The English Verbal Group. In G. R. Kress (ed) *System and Function in Language*. London: Oxford University Press, 136-158.
- Halliday, M. A. K. (1994). *An Introduction to Functional Grammar*, 2nd revised edition. London, New York, Sydney & Auckland: Edward Arnold.
- Kirsner, R. & S. Thompson (1976). The Role of Inference in Semantics: a Study of Sensory Verb Complements in English. *Glossa* 10, 200-240.
- Matthiessen, C. (1983). Choosing Primary Tense in English. *Studies in Language* 7(3), 369-429.
- Matthiessen, C. (1984). *Choosing Tense in English*. Information Sciences Institute Research Report, ISI/RR-84-143, University of Southern California.
- Matthiessen, C. (1991). Resources in English for Organizing and Expressing Time. Unpublished manuscript, Department of Linguistics, University of Sydney.

- Matthiessen, C. (1996). Tense in English Seen through Systemic-Functional Theory. In M. Berry, C. Butler, R. Fawcett & Guowen Huang (eds) *Meaning and Form: Systemic Functional Interpretations III*. Norwood, New Jersey: Ablex Publishing Corporation, 431-497.
- Radford, A. (1981). *Transformational Syntax*. Cambridge: Cambridge University Press.

Objektsinkorporering og indirekte objekt i spansk

Silvia Becerra Bascuñán

1. Indledning

Fænomenet, inkorporering af ikke-referentielt direkte objekt i spansk, viser sig at have indflydelse på grammatikaliseringen af det indirekte objekt. Dette viser sig ved en lavere grad af dobbeltrepræsentation af det indirekte objekt via klitisk pronomener end i de umarkerede strukturer med referentielt direkte objekt.

Nærværende undersøgelse (jf. Becerra Bascuñán under udg.) er empirisk og bygger på et varieret korpus på ca. 2 mill. ord. Resultaterne har relevans for adjektteorien, idet det inkorporerede direkte objekt stadig er et fundamentalt argument, selvom det ikke er referentielt.

Resultaterne viser, at det indirekte objekt er genstand for en sprogforandring, som munder ud i en grammatikalisering af denne grammatiske relations markering med pronominal dobbeltrepræsentation. Denne proces er betinget af diverse morfosyntaktiske og pragmatiske faktorer og har forløbet i overensstemmelse med Henning Andersens markerethedsprincip (Andersen 2001). Den pronominal dobbeltrepræsentation, hvorefter et pronomener markerer et indirekte objekt, som er tilstede som leksikalsk objekt i samme sætning, kan ses i (1):

- (1) ¿Es verdad que le pidió a Fellini un autógrafo?
er:S:3.sg sandhed at IO:3.sg bad:S:3.sg DAT Fellini en autograf
Gramm.S Gramm.IO Gramm.S Lex.IO Lex.DO
'Er det sandt, at De bad Fellini om en autograf?' (TIE.24-12-90)

Ifølge markerethedsprincippet kan sprogudviklinger opfattes som markerede eller umarkerede, ligesom de kontekster de optræder i også kan klassificeres som markerede henholdsvis umarkerede. Teorien

forudsiger, at de umarkerede udviklinger opstår i umarkerede kontekster, såvel morfosyntaktiske som tekstuelle og sociolingvistiske, for først derefter at sprede sig til de markerede kontekster, og omvendt for de markerede udviklinger. Det vil sige, at eftersom det indirekte objekt er en højt topikal grammatisk relation, efter subjektet den højeste, der generelt, alt andet lige, udfyldes med nominalsyntaxmer, der er højt placerede på sprogtypologiens referencehierarkier (Herslund 2002b: 28), forudsiges udviklingen af pronominal dobbeltrepræsentation at starte og at opnå fuld grammatikalisering, dvs. fuld obligatorisk tilstedeværelse, ved højt besjælede og højt topikale referenter, som det fremgår af eksempel (2):

(2a) ... **a ti** dan las oreiadas
 DAT dig giver:S:3.pl DEF:pl øretæve:pl
 Lex.IO Gramm.S Lex.DO
 '... dig giver de øretæver' (Cid, 3304)

(2b) **a ti te** dan una bofetada
 DAT dig IO:2.sg giver:S:3.pl INDEF:sg øretæve
 'de giver dig et slag på kinden; afviser hånligt' (moderne version af (2) a.)

I disse eksempler kan man se, at der i det moderne sprog i (2b) er pronominal dobbeltrepræsentation af et deiktisk, 2. persons personligt, betonet, dvs. leksikalsk, pronomen i topikal foranstilling, mens der ikke er det i oldspansk i eksempel (2a).

En af de adskillige kontekster for udviklingen af pronominal dobbeltrepræsentation af det indirekte objekt er, hvilken type direkte objekt, som fundamentalt argument, et indirekte objekt knyttes sammen med i adjektrelationen: et **umarkeret**, referentielt direkte objekt eller et markeret, **ikke-referentielt** direkte objekt (se Herslunds referentialitetsparameter i Herslund 2002b). Jeg vil benævne det umarkerede objekt et **aktuelt objekt** (idet det har aktuel, individualiseret reference, har ekstension) og det markerede, et **potentielt objekt** (idet det har virtuel reference, reference til et vilkårligt eksemplar). Ifølge Andersens generelle markerethedsprincip, som jeg har anvendt i min undersøgelse af spansk, må man altså forudsige, at den pronominal dobbeltrepræsentation af det

indirekte objekt er stærkere manifesteret ved aktuelle objekter end ved potentielle objekter.

2. Objektsinkorporering

I transitiv konstruktion kan man i spansk som i mange andre sprog observere, at den størrelse, som udfylder det direkte objekts funktion, kan være et nominalsyntagme uden en såkaldt **actualizador** (en størrelse der aktualiserer referencen, jf. Lapesa 2000: 436, og som omfatter såvel artikler som semantisk mere fyldige determinativer). Et sådant potentielt objekt, potentielt i den forstand, at referencen ikke er individualiseret, er altså ikke-referentielt, det er **intensionalt**, og der refereres ikke til nogen individualiseret entitet, men der henvises til et virkårligt, notionelt, hypotetisk, eksemplar. Man kan ikke pronominalisere et potentielt objekt, men på grund af den vilkårlige reference kan der refereres anaforisk til et sådant objekt. Grunden til, at et potentielt objekt ikke kan pronominaliseres, er at pronominalisering kræver en individualiseret reference; men når først et vilkårligt eksemplar af en kategori er introduceret, kan man referere til det anaforisk.

En forbindelse af et verbum med et sådant ikke-referentielt, potentielt objekt har en **enhedsbetydning** og kaldes en **objektsinkorporering** (Nedergaard Thomsen 1992; Nedergaard Thomsen & Herslund 2002). Objektsinkorporering er et udbredt fænomen i spansk (García 1975; Lapesa 2000/1974).

Det inkorporerede potentielle objekt kan være af vidt forskellig art (jf. Korzen 2000, 2002 for en grundig undersøgelse af italiensk nominalinkorporering), hvoraf eksemplerne i (3) viser nogle typer:

(3a) Tællelige

tendremos	perro	que	guarde	la casa
have:FUT	hund	som	passe:på:KONJ	DEF hus

‘vi skaffer os [en] hund, som skal passe på huset’

(3b) Institutionalisering

tener coche	‘have bil = være bilejer’
escribo editoriales	‘jeg skriver avisledere = er lederskribent’

- (3c) **Stofnavne**
dame agua 'giv mig vand'
echamos sal a la comida sosa 'vi kommer salt i den kedelige mad'
- (3d) **Abstrakter:**
tener hambre 'have sult = være sulten'
sentir calor 'føle varme = have det varmt'
tener ingenio 'have begavelse = være begavet'
sentir pánico 'føle panik = være rædselsslagen'
sufrir privaciones 'lide pengenød = være i pengenød'
- (3e) **Støtteverbumbeskonstruktioner:**
tener envidia
(= envidiar) 'have misundelse = være misundelig'
dar pena (= apenar) 'give sorg = gøre nogen ked af det'

Objektsinkorporering er et eksempel på **komplekse prædikater**. Ifølge Nedergaard Thomsen (1992) består et komplekst prædikat af et værtsprædikat, her det inkorporerende verbum, der kan placeres på en skala fra at indgå i et idiomatisk udtryk over semantisk afsvækket og til fuldt leksikalsk betydning, og et såkaldt **co-prædikat**, her det potentielle objekt. Enheden, der etableres af disse to størrelser, har en enhedsbetydning. Ved at blive inkorporeret "udviskes" objektsrelationen, således at et potentielt objekt minder om en adverbial modifikator. Den spanske type objektsinkorporering er, ligesom den danske, syntaktisk (analytisk), i modsætning til den morfologiske (syntetiske) inkorporering. Et komplekst prædikat opfører sig som et simpelt prædikat ved sammen med det fundamentale argument at udsiges om subjektet og således etablere en prædikation sammen med dette. Forbindelsen af et simpelt eller et komplekst, semantisk prædikat og det fundamentale argument, hvadenten det er aktuelt eller potentielt, udgør et syntaktisk prædikat. Se figur 1:

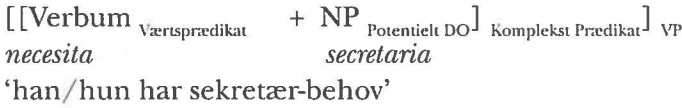
Fig. 1a.

Umarkeret transitiv konstruktion

[[Verbum]_{Prædikat} + [NP]_{Aktuelt DO}]_{VP}
necesita (a) *una secretaria*
'han/hun har brug for en (bestemt) sekretær'

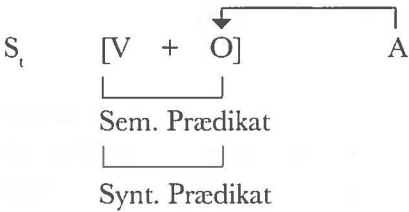
Fig. 1b.

Markeret transitiv konstruktion: Inkorporering

Når man siger *necesita secretaria*, se figur 1b, med et nominalsyntagme uden **actualizador**, refererer man ikke til et partikulært individ, en bestemt sekretær, som man gør det i den normale transitive struktur *necesita una secretaria*, figur 1a, men man betegner kategorien eller klassen af sekretærer, dog på en sådan måde, at man har et vilkårligt eksemplar i tankerne, som kan opfylde funktionen sekretær. Det er denne potentielle reference, der gør det muligt, at objektsinkorporeringer kan forbindes med indirekte objekter, se figur 2 og eksempel (4), hvor der består en adjektrelation (altså en sekundær prædikation) mellem det potentielle objekt og det indirekte objekt.

Fig. 2.

- (4) Y eso **al tío** **le** daba rabia
 og dette DAT:DEF:3.sg onkel Gramm.IO gav:S:3.sg Pot.DO
 'og dette gav onklen raseri = gjorde onklen rasende'

I dette eksempel er ordet *rabia* 'raseri' altså et **fundamentalt argument en potencia** (Becerra Bascuñán under udg.), dvs. det argument som etablerer det syntaktiske prædikat i en markeret transitiv struktur med objektsinkorporering, og som indgår i en adjektrelation med et indirekte objekt og etablerer en sekundær prædikation. Bemærk, at der er pronominal dobbeltrepræsentation af det indirekte objekt i dette eksempel. Et eksempel fra oldspansk uden pronominal dobbeltrepræsentation er (5) fra *Mio Cid*:

- (5) nin da consseio padre a fijo nin fijo a padre
 hverken giver:S:3.sg råd fader DAT søn eller søn DAT fader
 Gramm.S Potentielt DO Lex.IO Lex.IO
 ‘hverken faderen giver råd til sønnen eller sønnen til faderen’
 (Cid, citeret i Lapesa 2002, s. 441)

Objektsinkorporeringer karakteriseres ofte, men ikke nødvendigvis, ved at have et habituelt indhold, er ofte generelle udsagn, og ydermere ofte institutionaliserede, betegner vaner, mm., og der udtrykkes ofte en specialiseret, eller ligefrem en idiomatisk betydning (Nedergaard Thomsen og Herslund 2002; Herslund 2002b). Se eksemplerne i (6):

- (6a) María lleva peluca
 Maria bærer:S:3.sg paryk
 Lex.S Gramm.S Potentielt DO
 ‘Maria går med paryk’
- (6b) María lleva la peluca puesta/en la mano/...
 Maria bærer:S:3.sg DEF paryk taget:på/i hånden/...
 Lex.S Gramm.S Lex.DO Adjekt
 ‘Maria har parykken på/i hånden/ ...’

I (6b) med det aktuelle objekt betyder verbet ‘bærer’ i konkret betydning. Derfor skal man sige *puesta* ‘taget på’, hvis man vil udtrykke, at ‘man har parykken på’. I (6a) med det potentielle objekt betyder *llevar* ‘have på’ i en institutionaliseret betydning.

Det er imidlertid ikke altid sådan, at et objekt med artikel udtrykker et aktuelt objekt i en konkret beskrivelse. Determinerede objekter kan indgå i idiomatiske vendinger, hvor de ikke har nogen aktuel, individualiseret reference. Tag eksempel (7):

- (7) untar la mano a alguien = sobornar a alguien
 besmøre DEF hånd DAT nogen bestikke DAT nogen
 ikke-refer. Lex.IO Lex.IO
 ‘besmøre/indfede nogens hånd = bestikke nogen’

I og med at der er tale om et komplekst prædikat med en idiomatisk enhedsbetydning, og da objektet ikke er referentielt, bør man nok også her tale om objektsinkorporering, selvom der syntaktisk er en bestemt

artikel tilstede i objektssyntagmet. Funktionelt eller semantisk er det en inkorporering. Se eksemplerne i (8):

(8a) ... que yo podría ser lo que
 ‘at jeg kunne blive det som
a mí me diera la gana ...
 DAT mig IO:1.sg give:KONJ:S:3.sg DEF lyst
 jeg havde lyst[en] til ...’ (Encuestas, popular, primera gene-
 ración)

(8b) ... que Europa
 ‘at Europa
le dé la espalda a sus propios pueblos.
 IO:3.sg give:KONJ:S:3.sg DEF ryg DAT POSS:pl egne folk
 vendte ryggen til sine egne folk’ (TIE.1-1-1990)

I de foregående eksempler har der hver gang været tale om inkorpore-
 ring af **potentielle objekter**, men også **inakkusative subjekter**, der også
 er fundamentale argumenter, inkorporeres, hvis de er ikke-referentielle
 – jeg vil benævne dem **potentielle subjekter**.

I de to næste eksempler kan man se parallellen mellem inkorporeret
 potentielt objekt (9a) og potentielt subjekt (9b):

(9a) No tengo que **pasar factura a nadie ...**
 Jeg skal ikke vise regning DAT nogen
 ‘jeg skal ikke stå til regnskab for nogen ...’ (TIE.31-12-90)

(9b) **a Marta le habían aparecido arrugas ...**
 DAT Marta IO:3.sg S:3.pl fremkommet rynke:pl
 Lex.IO Gramm.IO Gramm.S
 ‘rynker var kommet til syne hos Marta = Marta havde fået rynker ...’
 (Teatro moderno: *Cosa de dos*)

2.1. Det inkorporerede direkte objekts position i forhold til det indirekte objekt

Det er normalt sådan, at det inkorporerede objekt står efter verbet, som
 man kan se det i (10); men det kan også komme før verbet som i (11),

hvilket viser, at det inkorporerede led kan være fokus i sætningsstrukturen. Det er endog muligt, at der kan komme andre sætningsled imellem verbet og det inkorporerede led, som f.eks. et fokalt subjekt, som i (12) (Herslund 2002b), eller et indirekte objekt, som i (13). I (13a) kommer det inkorporerede objekt efter det indirekte objekt, p.gr.a. det inkorporerede leds kompleksitet, og fordi det indirekte objekt ud over at være højt topikalt, også er fokalt. Det er normalt sådan, at et leds kompleksitet medfører, at det placeres langt til højre for verbet. I (13b) er det indirekte objekt også fokalt.

- (10a) **A mí** **no** **me** **haces** **daño,**
 DAT IO:1.sg ikke IO:1.sg gør:du fortræd
 ‘du gør mig ikke fortræd,

me **haces** **un favor**
 IO:1.sg gør:2.sg INDEF tjeneste
 du gør mig en tjeneste’ (Carmen Rico Godoy, *Cómo ser mujer*, p.128)

- (10b) **Muy bonito.**
 ‘det var dog den stiveste.

Dándole **consejos** **a mi hermana**
 givende:IO:3.sg råd DAT POSS:1.sg søster
 Du tillader dig at give min søster gode råd

para que abandone a su marido.
 for at hun skal forlade sin mand.’ (Rico Godoy, *Cómo ser mujer*, 122)

- (11) **La otra manera de morir del español es esta que**
 ‘den anden måde at dø på for en spanier er den som

tanto asombro **produce** **al mundo ...**
 så:meget undren producerer:S:3.sg DAT:DEF verden
 fremkalder så meget undren hos alle mennesker ...’
 (Zambrano, *Pensamiento y poesía en la vida española*)

- (12) **No, por motivos económicos no, los motivos económicos vinieron después,**

‘nej, ikke af økonomiske grunde, de økonomiske grunde kom derefter,

a mí me ha costado la Feria dinero
DAT mig IO:1.sg har:S:3.sg kostet DEF F. penge
mig har la Feria kostet penge,
desde que pusimos la caseta.
siden vi åbnede boden’
(Encuestas, popular, segunda generación)

- (13a) Será un saber regulador que
‘det bliver en regulerende viden, som

le dé al hombre conciencia de su pasado
IO:3.sg give:KONJ DAT:DEF bevidsthed om sin fortid
mennesket
kan give mennesket en bevidsthed om sin fortid’
(Zambrano, *Pensamiento y poesía en la vida española*)

- (13b) –Pues no **me da a mí la gana**, ya ves.
tja ikke IO:1.sg giver DAT mig DEF lyst som du ser
‘tja, jeg har ikke lyst, som du kan se’
(Teatro moderno: *Bajarse al moro*)

2.2. *Det inkorporerede direkte objekt kan modificeres*

Det inkorporerede objekt kan modificeres af et adjektiv som i (14) (jf. Herslund 2002a), eller en anden størrelse, som angiver en grad, og som får adverbial funktion. Disse modifikatorer kommer til at fungere som modifikatorer til hele det komplekse prædikat.

- (14a) Las caras de las mujeres cuando lloran de verdad se vuelven intensas y contienen una belleza aterradora como las esculturas de Gaudí.
‘kvindernes ansigter, når de græder ægte, bliver intense og kommer til at indeholde en skrækindjagende skønhed ligesom Gaudis skulpturer.

Debe de ser eso lo que
det må være det som

les **da** **tanto miedo** **a los hombres**
 IO:3.pl giver så meget frygt DAT mændene
 afskrækker mændene så meget' (Rico Godoy, *Cómo ser mujer*,
 p. 89)

- (14b) Hay una ley infalible que dice que cuando estás sola en casa
 bañándote
 tiene que sonar el teléfono o el timbre de la puerta. ...
 Hay una segunda ley que aconseja que cuando esto suceda

'der er en ufejlbarlig lov, som siger, at når du er alene hjemme og
 tager bad,
 så skal telefonen lige ringe eller det ringer på døren. ...
 Der er en anden lov, som råder en til, når dette sker, at

no hay que **hacer** **ningún caso** **a los timbres**
 der skal ikke gøre ingen tilfælde DAT klokkerne

man slet ikke skal tage sig af dørklokkerne' (Rico Godoy, *Cómo ser
 mujer*, p.178)

Bemærk, at i eksempel (14b) er det inkorporerede led modificeret af
 en negativ størrelse, hvorved det inkorporerede objekt betoner non-
 referentialiteten. Ifølge Herslund (2002 a,b) er negerede objekter de
 mest ikke-referentielle og ikke-individualiserede, fordi det ofte er selve
 eksistensen af objektsyntagmets referent, der benægtes.

2.3. Andre egenskaber ved det inkorporerede direkte objekt i forhold til det indirekte objekt

Det inkorporerede objekt kan være et nomen i pluralis, som i (15),
 hvor flertallet markerer en iteration af begivenheden.

- (15a) No tienes por qué **dar** **explicaciones** **a nadie.**
 du må ikke give forklaringer DAT nogen
 'du skal overhovedet ikke stå til regnskab for nogen som helst'
 (Teatro moderno: *Bajarse al moro*)

- (15b) Entonces la madre, ya **les** **haría** **señas a los**
niños.
 og så moderen, hun nok IO:3.pl gøre:COND tegn DAT
 børnene
 ‘og så moderen, hun ville nok vinke til børnene’
 (Cuentos populares: *La niña sin brazos*)

Det er normalt sådan, at det inkorporerede objekt er en patients, men spansk viser, at også præpositionsforbindelser i andre funktioner end patients kan inkorporeres, som i (16):

- (16a) ... y encuentro las trescientas pesetas que necesito
 y todavía me sobran veinte,
 ‘og jeg finder de tre hundrede, som jeg har brug for
 og oven i har jeg tyve til overs
 para **darle** **de propina** **al ... taxista.**
 for:at give:IO:3.pl GEN drikkepenge DAT:DEF GEN:DEF
 taxachauffør
 til drikkepenge til den taxachauffør’
 (Rico Godoy, *Como ser mujer*, p.70)

- (16b) -¡Ay, señorita ..., qué engañada vive si piensa que todo eso puede
 ‘frøken dog ..., De lader Dem bedrage, hvis De mener,
 at alt dette kan
dar **de comer** **a una señora honesta** en libertad!
 give GEN spise DAT INDEF frue ærlig i frihed
 give mad på bordet til en hæderlig frue i frihed!’
 (Pérez Galdós, *Tristana*)

- (16c) ... imagínate el que esté casado y tenga hijos
 ‘forestil dig den der er gift og har børn
 y no tenga qué **darles** **de comer** **a sus hijos ...**
 og ikke har noget
 som give:IO:3.pl GEN spise DAT POSS:pl børn

og ikke har råd til at forsørge sine børn'
(Encuestas, popular, segunda generación)

Det er endog sådan, at juxtaponerede størrelser kan inkorporeres som i (17). Bemærk, at det indirekte objekt optræder direkte sammen med sit potentielle fundamentale argument, det potentielle objekt.

- (17) ... que el estoicismo constituye el fondo de nuestro más íntimo ser,
'at stoicismen udgør grundlaget for vores mest intime væsen,

aquello que **da** **unidad** **a nuestra historia,**
det som giver enhed DAT vores historie
det som giver enhed til vores historie,

viva continuidad a nuestra moral, estilo a nuestros actos.
stærk kontinuitet til vores moral, særpræg til vores handlinger'
(Zambrano, *Pensamiento y poesía en la vida española*)

Derudover kan det inkorporerede objekt være et deverbalt nomen som i (18a), hvilket dog ikke betyder, at nominet i en støtteverbbumskonstruktion altid inkorporeres, som man kan se i (18b).

- (18a) Nada más entrar, empieza a
'lige så snart hun kommer ind, begynder hun at

dar **golpes** con el bolso **a su hijo.**
give slag med tasken DAT POSS:3.sg søn
slå sin søn med tasken' (Teatro moderno: *Bajarse al moro*)

- (18b) Jaimito **le da** un golpe fuerte **al casette, que está encima de la mesa ...**
'Jaimito giver båndoptageren, som ligger på bordet, et hårdt slag'
(Teatro moderno: *Bajarse al moro*)

Det potentielle objekt i en objektsinkorporering kan **aldrig** pronominaliseres, men det er muligt at referere anaforisk til en sådan størrelse, som man kan se i (19) (jf. Herslund 2002a). Det faktum, at et pronomen kan have en ikke-referentiel antecedent, er et velkendt fænomen i sprogene, se Lyons (1980: 183).

(19a) Casi nunca lo hago, porque yo no
'jeg gør det næsten aldrig, fordi jeg aldrig

le	he pedido	nunca	dinero	a nadie,
IO:3.sg	har bedt	aldrig	penge	DAT:nogen

har bedt nogen om penge,

sólo a mi padre cuando era muy joven y no trabajaba todavía
kun min far, da jeg var meget ung og ikke havde arbejde endnu,

y me fastidiaba cantidad tener que **pedírselo.**
og det irriterede mig enormt
meget at skulle bede:IO:3.sg:DO:3.sg

og det irriterede mig enormt meget at skulle bede ham om
nogle'

(Rico Godoy, *Cómo ser mujer*, p.117)

(19b) Lucy desaprobaba ... esa manía de **dar** **plata** **a niños**
Lucy misbilligede den mani med at give penge DAT
børn

'Lucy misbilligede den mani med at give penge til børn,

que nadaban en la abundancia y llegaba al colmo cuando
decía

som svømmede i overflod og hun nåede højdepunktet da hun
sagde

que tampoco había que **dársela** **a los necesitados ...**
at man heller ikke skulle give:IO:3.sg: DAT DEF:pl
DO:3.sg trængende

at man heller ikke skulle give nogen til de fattige ...'

(Walsh, *Novios de antaño*)

De hyppigste verber i mit korpus, der tager potentielt objekt og indirekte objekt er:

<i>dar</i> 'give':	38%
<i>tener</i> 'have':	8%
<i>decir</i> 'sige':	6%
<i>hacer</i> 'gøre':	5%
<i>pedir</i> 'bede':	3%

De resterende 40% er verber som *poner* 'sætte', *servir* 'tjene til', *prestar* 'låne', *ofrecer* 'tilbyde' og *quitar* 'fjerne'.

3. Pronominal dobbeltrepræsentation af det indirekte objekt i markerede transitive konstruktioner med inkorporeret potentielt objekt

Min undersøgelse viser en markant forskel i brugen af pronominal dobbeltrepræsentation af det indirekte objekt i markerede transitive konstruktioner med inkorporeret potentielt objekt overfor de umarkerede transitive konstruktioner med et aktuelt objekt.

Det indirekte objekts grammatikaliseringsproces er mere udpræget i de umarkerede transitive konstruktioner end i de markerede, som det kan forudsiges, hvis man applicerer Henning Andersens markerethedsprincip (Andersen 2001a) på spansk. Som nævnt i indledningen, er det i de umarkerede kontekster, at grammatikaliseringsprocessen starter, og det er også hér, den fuldbyrdes, ved at den pronominal dobbeltrepræsentation bliver obligatorisk. Markerethedsprincippet forudsiger også, at udviklingen er mere forenelig med umarkerede teksttyper (mere eller mindre uformelt talesprog) end med markerede (fx mere eller mindre formelt skriftsprog).

Jeg har inddelt det anvendte udsnit af mit korpus i tre grupper:

- (i) formelt sprog, som omfatter litterære tekster fra to forskellige perioder (1939 versus 1999-2000), der ikke adskiller sig på nævneværdig måde fra hinanden med hensyn til pronominal dobbeltrepræsentation, samt lovsprog;
- (ii) interviews fra avissprog;
- (iii) uformelt sprog: skriftsprog som har et mundligt præg (moderne teater) og nedskrevne semidirigerede interviews.

Resultater:

Ad (i):

Tabel 1. Ditransitive sætninger med inkorporeret DO i formelt sprog. (Resultaterne stammer fra María Zambrano, *Pensamiento y Poesía en la vida española*; Lázaro Carreter, *El dardo en la palabra*; og *La Constitución de la República Española*)

Lenguaje formal	Con duplicación		Sin duplicación		Total
	Pospuesto	Antepuesto	Pospuesto	Antepuesto	
OI animado	1	0	2	1	4
OI inanimado	1	1	15	0	17
Total	2	1	17	1	
	3 (14%)		18 (86%)		21

Tabel 2. Ditransitive sætninger med aktuelt DO i formelt sprog. (Proveniens som ovf.)

Lenguaje formal	Con duplicación		Sin duplicación		Total
	Pospuesto	Antepuesto	Pospuesto	Antepuesto	
OI animado	12	9	15	3	39
OI inanimado	8	6	34	4	52
Total	20	15	49	7	
	35 (38%)		56 (62%)		91

Ad (ii):

Tabel 3. Ditransitive sætninger med inkorporeret DO i avissprog. (Resultaterne stammer fra avissprogs-korpusset ENTREVIS.)

Lenguaje periodístico	Con duplicación		Sin duplicación		Total
	Pospuesto	Antepuesto	Pospuesto	Antepuesto	
OI animado	15	13	33	0	61 ¹
OI inanimado	9	0	33	1	42
Total	24	13	66	1	
	37 (36%)		67 (64%)		104

1. Af totalen, er der 6 eksempler i første person.

Tabel 4. Ditransitive sætninger med aktuelt DO i avissprog. (Proveniensen som ovf.)

Lenguaje periodístico	Con duplicación		Sin duplicación		Total
	Pospuesto	Antepuesto	Pospuesto	Antepuesto	
OI animado	144	178	86	10	418 ²
OI inanimado	27	12	26	1	66
Total	171	190	112	11	
	361 (75%)		123 (25%)		484

Ad (iii):

Tabel 5. Ditransitive sætninger med inkorporeret DO i uformelt sprog. (Resultaterne stammer fra Carmen Rico Godoy, *Cómo ser mujer* (talesprogsnært skriftsprog); Teatro moderno og Encuestas del habla urbana de Sevilla (talesprog).)

Lenguaje no formal	Con duplicación		Sin duplicación		Total
	Pospuesto	Antepuesto	Pospuesto	Antepuesto	
OI animado	13	24	8	0	45 ³
OI inanimado	9	1	8	0	18
Total	22	25	16	0	
	47 (75%)		16 (25%)		63

Tabel 6. Ditransitive sætninger med aktuelt DO i uformelt sprog. (Proveniensen som ovf.)

Lenguaje no formal	Con duplicación		Sin duplicación		Total
	Pospuesto	Antepuesto	Pospuesto	Antepuesto	
OI animado	281	323	120	0	724
OI inanimado	24	12	6	0	42
Total	305	335	126	0	
	640 (84%)		126 (16%)		766

2. Af totalen, er der 23 eksempler i første person.

3. Af totalen, er der 20 eksempler i første person.

Resultaterne stemmer overens med forudsigelserne ifølge markerethedsprincippet. De viser, at i det formelle sprog (her essayistisk prosa og lovsprog), som er en markeret tekstuel kontekst, er den pronomiale dobbeltrepræsentation temmelig lav (14%), se tabel 2. I de andre typer tekstuel kontekst har man derimod et helt andet billede. Hvis vi først ser på resultaterne fra avissprog, kan vi konstatere, at den pronomiale dobbeltrepræsentationen er begyndt at vinde indpas i denne teksttype, der er en hybrid mellem formelt og uformelt sprog. Af en total på 483 eksempler er 361 eksempler med dobbeltrepræsentation, dvs. 75%; se tabel 4. Hvis man ser på de umarkede teksttyper, dvs. talesprogsnært skriftsprog (talesprogsnær roman; moderne teater) og semidirigeret talesprogsinterviews, er dobbeltrepræsentationen endnu mere fremherskende. Af en total på 766 eksempler er der 640 eksempler med dobbeltrepræsentation, dvs. 84%; se tabel 6. Her er fraværet af dobbeltrepræsentation undtagelsen og kan fortolkes som en markeret situation. Grammatikaliseringsprocessen begynder i talesproget, og det er her, den først når sin fuldbyrdelse. Selvom disse tekster ikke er egentligt, spontant talesprog, så er de et slående indicium på dette.

Resultaterne i tabellerne 2, 4 og 6, som jeg lige har omtalt, omhandler de umarkerede ditransitive konstruktioner, dem med aktuelt objekt. Hvis man sammenligner disse resultater med resultaterne fra de markerede ditransitive konstruktioner, dem med inkorporeret potentielt objekt, kan man registrere en markant forskel med hensyn til dobbeltrepræsentation. Resultaterne viser, at i de markerede objektsinkorporeringsstrukturer er dobbeltrepræsentationen altid lavere end i de umarkerede transitive konstruktioner, og dette er helt uafhængigt af, hvilken teksttype der er tale om, om den er markeret eller umarkeret.

Vi har set, at fraværet af dobbeltrepræsentation er et karakteristisk træk ved det formelle sprog. I umarkerede transitive konstruktioner, dem uden inkorporering, er fraværet af dobbeltrepræsentation 62% (tabel 2), i markerede strukturer, dem med inkorporering, er det tilsvarende tal 86% (difference 24%). Dette viser, at \pm dobbeltrepræsentation af det indirekte objekt ikke kun er betinget af markeretheden af teksttypen, men også af markeretheden af den sætningsstruktur det indirekte objekt forekommer i.

Situationen er en helt anden, hvis man ser på interviews i avissprog (tabel 3 og 4). Det drejer sig her om en teksttype, som udviser en høj procentdel **med** dobbeltrepræsentation (75%) (se tabel 4) i ikke-markerede strukturer, dem med aktuelt objekt, og tilsvarende er **tilstedeværelsen** af dobbeltrepræsentation i de markerede strukturer, dem med potentielt objekt, relativt lav (36%) (se tabel 3), men den er meget højere end i det formelle sprog, som vi så ovenfor i tabel 1 (14%).

Hvis vi nu vender blikket mod manifestationen af pronominal dobbeltrepræsentation i markerede vs. umarkerede sætningsstrukturer i uformelle tekster (gruppe (iii)), ser vi, at dobbeltrepræsentationen fortsat er lavere i de markerede strukturer (75%, tabel 5) end i de umarkerede strukturer (84%, tabel 6). Der kan dog konstateres en vis tilnærmelse mellem resultaterne (difference 9%), hvilket viser, at det er talesprogsfaktoren, der er afgørende.

Disse resultater er altså i overensstemmelse med markerethedsprincippet (Andersen 2001a). Grammatikalisationsprocessen starter senere i de markerede kontekster, hvorimod det er de ikke-markerede kontekster, der først viser, at en grammatikaliseringsproces er under opsejling, og det er i disse kontekster, hvor processen fuldbyrdes først. De markerede teksttyper (formelt sprog) og markerede sætningsstrukturer (dem med inkorporering) viser de laveste procenter af dobbeltrepræsentation, hvorimod de umarkerede teksttyper (talesprog og talesprogsnært skriftsprog) og umarkerede transitive konstruktioner (dem uden inkorporering) viser en meget højere procentdel af dobbeltrepræsentation.

Af de to faktorer, teksttype og konstruktionstype, er det teksttypen der har størst indflydelse på dobbeltrepræsentationen. Hvor den i de markerede sætninger ligger relativt nær dobbeltrepræsentationen i umarkerede konstruktioner i det formelle sprog (tabel 1 og 2) og i det uformelle sprog (tabel 5 og 6), opfører avissprog sig helt anderledes (tabel 3 og 4): Der er en meget stor procentuel forskel (39%).

Jeg tror, at dette skyldes avissprogs hybride karakter: Det rummer træk fra såvel skriftsprog (formelt) som fra talesprog (fx interviews med et kollokvialt anstrøg).

Det er nu min hypotese, at sprogbrugerne på et vist trin af grammatikaliseringprocessen af det indirekte objekt bruger ±dobbeltprepræsentation til at markere **empati** versus **afstand** med det han eller hun udtrykker i prædikationen, således at +dobbeltprepræsentation udtrykker subjektivitet og –dobbeltprepræsentation objektivitet. Dette stemmer yderligere overens med den teksttype, der er tale om: Det formelle sprog viser lav procentdel af dobbeltprepræsentation, for at opretholde sin objektive karakter og distance, mens der i det uformelle sprog (talesproget) er en meget større tendens til at udtrykke følelser og empati med det, der udtrykkes i prædikationen. Disse kontraster kan ses tydeligt i avis-sproget: Hvis den talende udtrykker sig mere formelt bruger denne –dobbeltprepræsentation, som i eksempel (20), mens hvis han eller hun føler sig affektivt som en del af det, der udtrykkes i prædikationen, så tyr vedkommende til at bruge +dobbeltprepræsentation, som i eksempel (21):

- (20) He estado un año dirigiendo un informativo y me han llamado tanto del
 'jeg har i et år ledet en nyhedsudsendelse, og de har henvendt sig til mig såvel fra

Gobierno como de la oposición para imponerme cosas
 regeringen som fra oppositionen for at pådutte mig noget

y como director no **he hecho caso ni a unos ni a otros.**
 og som direktør ikke har: jeg gjort sag hverken DAT ene:pl
 eller DAT andre
 og som direktør har jeg hverken taget hensyn til den ene eller
 den anden part'
 (CAM 16.4-6-90)

- (21) Eso le da dignidad a la gente
 dette IO:3.sg giver værdighed DAT DEF folk
 'dette giver folk værdighed

y no tenemos derecho a quitárselo.
 og vi har ikke ret til at tage den fra dem' (TIE.12-18-95)

4. Konklusion

Jeg nævnte til at begynde med, at inkorporeringsprocessen fører til dannelsen af et verbalt komplekst prædikat, med stærk kohæsion, hvor de samme funktioner, som et simpelt prædikat opfylder, er distribuerede mellem et værtsprædikat og et co-prædikat (jvf. Nedergaard Thomsen 1992, 2002), dvs. henholdsvis et verbum og et en nominal størrelse, det potentielle objekt. Et sådant analytisk komplekst prædikat er et modstykke til den morfologiske inkorporering, der udgøres af et verbonominal, som f.eks. *sacacorchos* 'den der trækker propper op = proptrækker', *abrelatas* 'den der åbner dåser = dåseåbner', *lustrabotas* 'den der pudser sko = skopudser', *pararrayo* 'den der stopper lyn = lynafleder', *limpia-parabrisas* 'den der renser den der stopper vinden = vinduesvisker', etc. (jf. Val Álvaro 1999). De strukturer med inkorporering, som jeg har beskæftiget mig med i denne artikel, har fællestræk mellem syntaks og leksikon, hvilket viser sig ved, at mange er faste vendinger (fx *tener miedo* 'have frygt = være bange', *tener hambre* 'have sult = være sulten', etc., som vi har set ovenfor).

Dobbeltrepræsentationen af det indirekte objekt er ikke kun nært forbundet med referencehierarkierne (empatihierarkiet, referentialitetshierarkiet samt autonomihierarkiet) og det indirekte objekts relative position i forhold til verbet, men også med teksttype. Jeg har tillige vist, at selvom objektsrelationen "udviskes" ved objektsinkorporering, bevarer det nedtonede objekt en reference til et vilkårligt eksemplar af den kategori, objektet betegner, således at der stadig kan etableres et syntaktisk prædikat med et sådant potentielt objekt, der kan indgå i en adjektrelation og dermed en sekundær prædikation med et indirekte objekt.

Henvisninger

- Andersen, H. (1990). The structure of Drift. H. Andersen & K. Koerner (eds.). *Historical Linguistics 1987* (8. ICHL). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 1-20.
- Andersen, H. (2001). Markedness and the theory of linguistic change. H. Andersen (ed.) *Actualization. Linguistic change in progress*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 21-57.
- Becerra Bascañán, S. (under udg.). *El objeto indirecto en español, diacronía*

- y sincronía. *Un estudio empírico*. København: Museum Tusulanum (Etudes Romanes). (Ph.d.-afhandling 2002.)
- García, E. (1975). *The role of theory in linguistic analysis: The Spanish pronoun system*. Amsterdam: North-Holland.
- Herslund, M. (2002a). Incorporation and Transitivity in Romance. O. Nedergaard Thomsen & M. Herslund (eds.). *Complex Predicates and Incorporation. A Functional Perspective*. Copenhagen: C.A. Reitzel. 175-206 (Travaux du Cercle linguistique de Copenhague Vol. XXXII).
- Herslund, M. (2002b). Romance transitivity. K. Davidse & B. Lamiroy (eds.). *The nominative / accusative and their counterparts*. Amsterdam: John Benjamins. 15-39.
- Korzen, I. (2000). Reference, konnexion og diskursmarkering. (Vol. 2). G. Skytte & I. Korzen (eds.). *Italiensk-dansk sprogbrug i komparativt perspektiv*. Frederiksberg: Samfundslitteratur. 161-619.
- Korzen, I. (2002). Noun Incorporation in Italian. O. Nedergaard Thomsen & M. Herslund (eds.). *Complex Predicates and Incorporation. A Functional Perspective*. Copenhagen: C.A. Reitzel. 207-266 (Travaux du Cercle linguistique de Copenhague Vol. XXXII).
- Kuno, S. (1976). Subject, theme, and the speaker's empathy – A re-examination of relativization phenomena. C.N. Li (ed.). *Subject and Topic*. New York: Academic Press. 417-444.
- Lapesa, R. (2000 / 1974). El sustantivo sin actualizador en español. *Estudios de Morfosintaxis histórica del español*. Madrid: Gredos. 436-474.
- Lehmann, C. (1985): Grammaticalization: Synchronic variation and diachronic change. *Lingua e Stile* / a. XX, n.3. 303-318.
- Lyons, J. (1977). *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press. (Versión en castellano: *Semántica*. Barcelona: Teide. 1980).
- Menéndez Pidal, R. (1908 / 1954). *Cantar de Mio Cid. Texto, gramática y vocabulario*. Vol I. Madrid: Espasa Calpe.
- Nedergaard Thomsen, O. (1992). Unit Accentuation as an expression device for predicate formation. The case of syntactic Noun Incorporation in Danish. M. Fortescue, P. Harder & L. Kristoffersen (eds.). *Layered Structure and reference in a functional perspective*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins. 173-229.
- Nedergaard Thomsen, O. (2002). Complex Predicates and Incorporation. Towards a Typology. O. Nedergaard Thomsen & M. Herslund (eds.). *Complex Predicates and Incorporation. A Functional Perspective*.

Copenhagen: C.A. Reitzel. 288-381 (Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague Vol. XXXII).

Nedergaard Thomsen, O. & M. Herslund (eds.) (2002). Complex predicates and incorporation – An introduction. O. Nedergaard Thomsen & M. Herslund (eds.). *Complex Predicates and Incorporation. A Functional Perspective*. Copenhagen: C.A. Reitzel. 7-47 (= Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague Vol. XXXII).

Val Álvaro, J. F. (1999). La composición. I. Bosque & V. Demonte (eds.). *Gramática descriptiva de la lengua española*. Vol. 2. Madrid: Espasa. 4757-4841.

Sublogik og metasprog. Kategorier hos Hjelmslev og Bache

Tanya Christensen

0. Indledning

Et af de allervæsentligste bud på en teori for grammatiske kategorier finder vi hos Louis Hjelmslev. Især i foredragsrækken *Sprogssystem og sprogforandring* (afholdt i 1934, udgivet posthumt i 1972) og i *La Catégorie des cas* (1935) beskæftiger han sig med hvordan man teoretisk kan beskrive det han kalder 'morfemkategorier'. Teorien er unik dels fordi den lægger hovedvægten på en beskrivelse af indholdssiden af kategorierne, dels fordi den angiver rammerne for en langt mere kompleks og nuanceret markerethedsteori end hvad der ellers er at finde inden for lingvistikken.

I denne artikel vil jeg sammenholde Hjelmslevs teori for morfemkategorier med Carl Baches ideer om (meta)sproglige kategorier (Bache (1995) og (2002)) idet der viser sig flere interessante paralleller i teoribygningerne, trods det faktum at Baches kategoriopfattelse på ingen måde er en videreudvikling af Hjelmslevs (som fx Henning Andersens markerethedsteori kan siges at være det).

1. Kategoribegrebet

Som man kan forvise sig om ved at slå op i en fremmedordbog findes der mindst én anden betydning af ordet kategori end den der har at gøre med grupperinger af 'samme slags', nemlig den mere filosofiske om grundbegreber eller fundamentale værensformer som vi finder det hos fx Aristoteles og Kant. Det er ikke svært at forestille sig hvordan der er sket en udvidelse af ordets betydning fra at dække grundlæggende

egenskaber til også at dække klasser af ting der fx er relateret i kraft af deres besiddelse af samme egenskab.¹

Det filosofiske kategoribegreb finder vi også (rester af) i lingvistikken. Peter Eisenberg har i sin *Grundriss der deutschen Grammatik* en oplysende og grundig gennemgang af kategoribegrebet og skriver bl.a. om de traditionelle ordklassebetegnelser:

Unser Substantiv ist der Name für Wörter, die etwas >Substantielles< bezeichnen, etwas, das Substanz im Sinne der aristotelischen Kategorie hat. ... Man war der Auffassung, daß ein enger und direkter Zusammenhang zwischen Kategorien des Seins und grammatischen Kategorien besteht. (1986: 33)

Det er dog ikke umiddelbart en fordel for begrebsafklaringen i grammatikken at der har eksisteret og til dels stadig eksisterer en opfattelse af en sådan sammenhæng, det kan "sogar störend sein" (ibid.). De virkeligt grammatiske kategorier er ikke (direkte) relateret til særlige ekstrasproglige egenskaber, men bindes sammen af sprogspecifikke, strukturelle fællestræk. Dette er særligt åbenlyst ved bøjningsparadigmer hvor der ikke kan isoleres enkeltstående **ord**, men kun alternerende affikser der er betinget af forekomsten af den rigtige type ordstamme.

Jeg vender kort tilbage til forholdet mellem det filosofisk-logiske og det grammatiske kategoribegreb i gennemgangen af Hjelmlevs teori for morfemkategorier nedenfor. Her vil jeg blot for præcisionens skyld give et par eksempler på hvordan de to begreber 'kategori' og 'paradigme' er blevet relateret til hinanden.

1.1. Kategori som overbegreb til paradigme

Matthews skriver i sin *Morphology* (1991: 38)

The term [category] is used very widely in linguistics, as in ordinary

1. Faktisk betød *kategoría* oprindeligt 'en anklage' (af *kata* 'imod' og *agoreíein* 'tale offentligt', afl. af *agorá* 'forsamling'); dette kom så efterhånden til at betyde at den anklagede person var at henregne i gruppen (kategorien) af mistænkelige el. kriminelle (Politikens *Nudansk med etymologi* (1999: 704)).

life. A lexeme like *MAN* belongs to the category 'Noun'; within this there are categories of Concrete Noun and Abstract Noun ... and so on. The categories that enter into paradigms can be described, more precisely, as morphosyntactic categories.

Paradigmer kan således opfattes som en bestemt type sproglig kategori, nemlig den der både er bestemmende for kategorimedlemmernes morfologiske sammensætning og for deres syntaktiske potentiale. Dette er formentlig den mest almindelige forståelse af relationen mellem sproglige kategorier og paradigmer.

1.2. *Paradigme som overbegreb til kategori*

Groft sagt har Hjelmlev den modsatte opfattelse. Han læner sig tilsyneladende op ad Saussures meget brede beskrivelse af 'rapports associatifs' når han i *Sproget* beskriver forholdet således:

[E]t paradigme af elementer vil altså sige en klasse af elementer, der kan indsættes på en og samme plads i en kæde. *m æ t* er en kæde; *m s t g* er et paradigme...

Vi kan ... lave et paradigme bestående af elementer, der kun kan indsættes på bestemte pladser i kæden, og ikke på andre pladser. Et sådant paradigme vil vi kalde en *kategori*. (Hjelmlev 1963: 36-37)

Hos Hjelmlev er paradigme altså overbegrebet, og kategori underbegrebet. Bemærk også at hans terminologi på andre punkter adskiller sig fra Matthews': Hjelmlevs udgangspunkt er helt klart relationen mellem den syntagmatiske og den paradigmatiske dimension i sprogstrukturen; Matthews' er snarere den traditionelle sprogvidenskabelige inddeling af ord i ordklasser, 'parts-of-speech'. Og Hjelmlevs fremstilling af kategorier er heller ikke begrænset til Matthews' morfosyntaktiske – han opstiller fx vokaler som én kategori og konsonanter som en anden (op.cit.: 37).

På hver sin måde anvender Matthews og Hjelmlev i disse citater kategoribegrebet temmelig bredt: Matthews inkluderer mange forskellige klasser af sproglige størrelser, mens Hjelmlev – i hvert fald i *Sproget* – medtager også rent udtryksbaserede kategorier, i den forstand at voka-

ler og konsonanter nok er endelige grupper, men de kan ikke betragtes som betydningsbærende (mindste)enheder, ligesom morfemer kan.

2. Hjelmslevs morfemkategorier

I *Sprogssystem og sprogforandring*, under forelæsningerne om det grammatiske system, kommer Hjelmslev med følgende ambitiøse hensigtserklæring: “Vi stiller os den opgave at finde de **almene love**, der behersker morfemkategoriernes **bygning og udvikling i alt menneskeligt sprog**” (1972: 61; mine fremhævelser). Jeg holder mig i det følgende til det synkrone perspektiv – det er også tilstrækkeligt til at vise hvad Hjelmslev forstår ved morfemkategorier.²

Den forbindelse mellem det filosofisk-logiske og det sprogvidenskabelige kategoribegreb som vi fandt ved ordklassebetegnelserne, er blot et eksempel på den generelle sammenblanding af de to principielt forskellige domæner som kendetegnede den klassiske grammatik, og som Hjelmslev i udpræget grad gør op med. I forelæsningernes herligt velskrevne indledning til morfemkategoriteorien benytter han sig af en gennemgående metafor: den grammatiske forskning er et bygningsværk der skylder store dele af sin udformning til de gamle bygmestre og deres tænkemåde (for en grundigere gennemgang af dette emne, se Harder 1996, især s. 6-10):

Det begreb, som Aristoteles, og grækerne overhovedet, gik ud fra som det givne, det begreb som danner grundstenen i bygningen, er begrebet *logos*, dette begreb, som oversat paa latin betyder baade *ratio* og *oratio*, baade fornuft og tale, baade tanke og sprog. Grækerne, som var rationalister, antog, at sproget *i det væsentlige* var et afbillede af den fornuftbestemte tanke, af verdensordenen overhovedet.

Logos er da allerede hos Aristoteles baade den sproglige sætning og den logiske dom, uden at disse to ting klart holdes ude fra hinanden. (1972: 47)

2. Bemærk at Hjelmslev skelner mellem morfemer og semantemer: “**semantemerne** er de elementer, der bærer rækkens meningsindhold, og **morfemerne** de elementer, der former dette meningsindhold paa en bestemt grammatisk maade” (1972: 52-53, mine fremhævelser).

Men dette Grammatikkens Hus kan og bør selvfølgelig bygges om når der opnås nye erkendelser, herunder at grammatik ikke skal forstås som en model af logikken:

Sproglig betydning og logisk begreb dækker ikke hinanden, det første kan ikke opbygges paa det andet. Sproget er ikke logisk, det kan være ulogisk, det er, som man har sagt, alogisk, eller, som det hedder hos Lévy-Bruhl³ [i en aandfuld og tankevækkende teori]: sproget er prælogisk, det afspejler en mere primitiv mentalitet end den, der finder udtryk i den bevidste tænknings logik. Ingen hidtidig logisk teori har kunnet faa bugt med denne vanskelighed. (1972: 49; udgivelsens kantede parentes)

Dette er baggrunden for den særlige måde Hjeltslev vælger at håndtere morfemkategorierne på. Det er i særlig grad betydningsbestemmelsen af kategorierne der interesserer ham, foruden selvfølgelig deres strukturelle opbygning. Men da han netop ikke kan gå ud fra de traditionelle betegnelser og beskrivelser idet de er baseret på den nævnte sammenblanding af tanke (**logik**) og sprog (**prælogik**), bliver han nødt til at nærme sig kategoriernes indhold på anden vis.

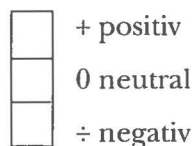
2.1. *Det sublogiske niveau: begrebszonen*

Hjeltslev løser problemet ved at indskyde et medierende niveau, et niveau der kan begribes med fornuften samtidig med at det kan indfange de særligt sproglige karakteristika. Afbildningen af morfemkategoriernes indhold på dette niveau kalder han deres **begrebszone** (fx 1972: 76), mens selve niveauet kaldes **sublogisk** (i kasusværket; 1935: 127):

... il serait possible de ramener le système de la logique formelle et celui de la langue à un principe commun qui pourrait recevoir le nom de *système sublogique*. Le système sublogique est à la base du système logique et du système prélogique à la fois.

3. Michael Rasmussen beskriver i sin disputats hvordan Lucien Lévy-Bruhls arbejder om primitive mentaliteter (primært *Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures* fra 1910) var meget udbredte i 20'erne og 30'erne ("de diskuteres indgående af danske humanister" (Rasmussen 1992:108)) – herunder nævnes Harald Høffding, Hjeltslev selv, sociologen J. Davidsohn og filosofen S. Ranulf).

Det forklares videre at det er tilstrækkeligt med et meget simpelt skema til at vise begrebszonen, nemlig ét der indeholder den logiske modsætning + vs. ÷ (positiv vs. negativ) samt et neutralt midterfelt – herudfra vil det så være muligt at deducere sig til alle de mulige sproglige strukturer (ibid.). Begrebszonen ser altså således ud (fx 1972: 77)

Figur 1. Begrebszonens tredeling

Det særligt prælogiske ved sproglige oppositioner er det vi i dag kender som spørgsmålet om **markerethed**: det at én sproglig størrelse er relateret til en anden på en måde så de ikke er hinandens logiske modsætninger (som netop + vs. ÷, eller A vs. ikke-A), men har et mere ‘skævt’ modsætningsforhold (som A vs. kombinationen af A og non-A). Det forklares lettest med et leksikalsk eksempel: *løvinde* betyder altid hunløve, mens *løve* kan betyde såvel hanløve som hunløve og hverken-eller (fx ved omtale af arten løve). *Løvinde* repræsenterer altså den specifikke eller markerede term A, og *løve* den uspecifikke, umarkerede non-A. Et sådant forhold kaldes af den omtalte Lévy-Bruhl for **participation**, og blev i dennes tidlige arbejder beskrevet som noget særligt karakteristisk for ‘primitive’ folks tankegang, hvor “[d]e forskellige ting kan participere; forbindelsen mellem forestillingerne styres af en mystisk og prælogisk fattet genstandssammenhæng...” (Rasmussen 1992: 107). Hjelmslev overtog tilsyneladende ikke selv denne etnocentriske forståelse af participationen og det prælogiske, men holdt sig i stedet til at omtale rent sprogstrukturelle forhold.⁴

Af disse sprogstrukturelle forhold er netop markerethed det vigtigste. Hjelmslev anvendte ikke selv termerne ‘markeret’ og ‘umarkeret’, men talte i stedet om intensive og ekstensive betydninger eller felter (det

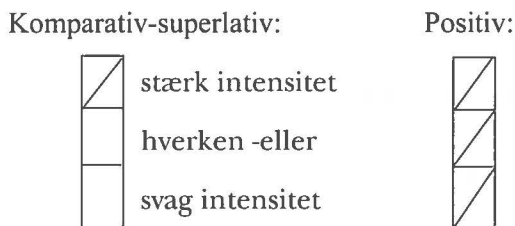
4. I *Principes de Grammaire Générale* skriver han fx: “Les remarques que nous allons faire portent exclusivement sur ce côté [konklusionerne vedr. sproget, TC] de la théorie de M. Lévy-Bruhl.” (1928: 259)

sidste med henvisning til 'kasserne' i den tredelte figur 1). Det øverste felt i begrebszonen har altid intensiv betydning, de to andre ekstensiv. Denne fastlåsning nødvendiggør i øvrigt at de tre værdier, +, ÷ og 0, skal kunne bytte plads, og det kan de da også, men så befinder vi os ikke længere på det sublogiske systems førsproglige og universelle niveau, men på det sprogspecifikke. I forelæsningerne bruger Hjelmlev termen 'skemaer' når han omtaler sprogspecifikke morfemkategoriers fordeling over begrebszonen.⁵ I de enkelte sprog kan en kategori altså være positivt, negativt eller neutralt 'vendt' hvilket vil sige at hhv. den positive, den negative eller den neutrale betydning er intensiv/markeret (1972: 77).

2.2. Et eksempel: komparation

Hjelmlev eksemplificerer selv teorien med komparation (1972: 76ff). Han definerer indledningsvis komparations begrebszone som intensitet, og kombineret med de tre værdier giver det mulighederne: stærk intensitet, svag intensitet og 'hverken – eller' som han selv skriver.

I Hjelmlevs analyse har fransk kun to komparationsgrader (*plus* regnes som et semantem og hører dermed ikke med i kategorien), som fx *bon//meilleur*. Det franske system er derfor det simplest mulige, og indfanges på følgende vis: den markerede form (den 'synkretiserede' komparativ-superlativ) vises som en afbildning af begrebszonen hvor kun det øverste, positive felt er mærket af, mens det for den umarkerede form (positiven) er alle felterne (1972: 78-79):

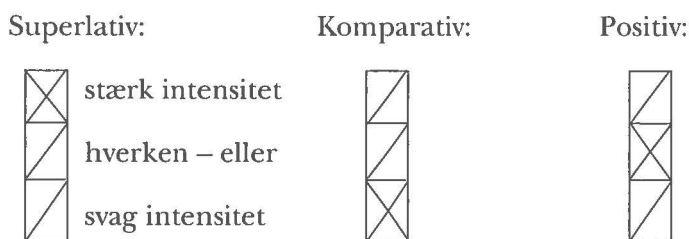

Figur 2. Fransk komparation

5. "Man iagttager, at de enkelte morfemkategorier alle er opbyggede efter et fælles princip, i en bestemt konstruktionstype, som vi har kaldt skemaet." (1972: 104).

Det vil sige at komparativ-superlativen kun kan betyde stærk intensitet, mens positiven kan betyde såvel stærk som svag intensitet, alt efter konteksten.

Den tyske komparationskategori er straks mere kompleks idet den omfatter de tre former positiv, komparativ og superlativ, fx *klein//kleiner//kleinst*. Det medfører i Hjelmsslevs analyse at der ikke eksisterer en 'rigtig' markeret form idet alle tre former kan dække over mere end et felt. Hvis vi ser på den tyske komparativ, kan vi se mønstret: på tysk findes der (som på dansk) to anvendelser af denne form, en absolut: *eine ältere Dame*, og en relativ: *er ist älter als sie*. Hjelmsslev tager udgangspunkt i den absolutte brug⁶, og den betyder svag intensitet (*eine ältere Dame* er faktisk yngre end *eine alte Dame*). Men den relative brug eksisterer jo også, og her er der så tale om stærkere intensitet. Derfor må tysk komparativ både være umarkeret – idet den dækker over flere felter – og have størst tyngde i ét felt, nemlig det negative for svag intensitet. Det samme gør sig gældende for de to andre former, og derfor ser det således ud i skemaform (1972: 80-82)⁷:

Figur 3. Tysk komparation

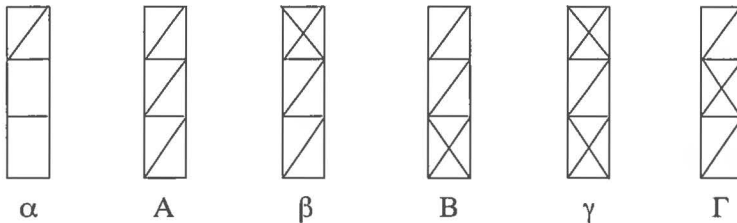
2.3. Komplekse strukturer

Som det allerede fremgår af figur 3, er det muligt inden for den hjelmsslevske kategoriteori at operere med mere end to medlemmer af en

6. Om denne væsentlige beslutning skriver Hjelmsslev blot: "Ved betydningsbestemmelsen tænker jeg paa den absolutte intensitet, ikke paa den relative ... **Jeg antager, at man maa gøre dette.**" (1972: 71; min fremhævelse).

7. Man kan her bemærke at det er superlativen der har kryds i det øverste felt, dvs. det der er defineret som intensivt. Desværre udfolder Hjelmsslev ikke hvad det vil sige at superlativen både breder sig ud over hele begrebszonen, og åbenbart også har intensiv betydning.

kategori, samt at indfange meget komplekse markerethedsforhold på en systematisk måde. Faktisk opstiller Hjelmslev seks helt generelle måder som begrebszonen kan være udfyldt på i de enkelte sprog, og tildeler dem græske bogstaver for at lette omtalen af systemet:

Figur 4. De seks udfyldningsmuligheder

En særlig pointe er nu at de vanskelige markerethedsforhold ved tre eller flere led (hvor man har brug for beta- og gammaformerne der både har ‘udflydende’ og ‘koncentreret’ betydning) beskrives ud fra de principielt logiske relationer **kontrariet**et og **kontradik**tion. Der eksisterer således en kontrær modsætning mellem de to beta-former (idet det neutrale midterfelt ikke er krydset af) og en kontradiktorisk mellem de to gamma-former (1972: 83):

$$\begin{array}{l}
 (\beta) \quad + : \div \\
 (\gamma) \quad + \div : 0
 \end{array}$$

Det ligger desværre uden for rammerne af denne artikel at se nærmere på disse logiske modsætninger ift. de sproglige; det er vanskeligt stof og i den hér gengivne form ikke umiddelbart sammenligneligt med det system der foreslås af Henning Andersen, og som ellers på overbevisende måde klargør relationen mellem logiske og sproglige oppositioner (Andersen 2001). Men inden vi forlader Hjelmslev og går over til Carl Bache, skal endnu en særlig form for kompleks struktur nævnes: Hjelmslev opererer nemlig ikke alene med skemaer med mange afkrydsningsmuligheder, men også med skemaer i flere dimensioner. Han skriver fx at hvis der er mere end seks led i en kategori, så vil der være tale om et todimensionalt skema (de kan dog også forekomme ved færre led, se figur 5 nedenfor). Han tillader endda skemaer med hele tre dimensioner, og tilføjer så (til læserens beroligelse?): “Firdi-

mensionale kategorier er jeg ved mit hidtidige arbejde med teorien ikke blevet ført til at opstille.” (1972: 86).

		massiv	punktuel
		+	÷
diskret	+		
kompakt	÷		

Figur 5. Todimensionalt skema (numerus)
(Hjelmslev 1972: 96)

Kort om figuren her og om to- eller flerdimensionale kategorier: Hjelmslev skriver at den ene dimension (i dette tilfælde den vertikale der spænder fra ‘diskret’ til ‘kompakt’⁸) er dominerende i de fleste sprog, og den der vil være udtrykt også i de sprog der kun har én dimension repræsenteret. De betydninger der kombineres på denne måde “er beslægtede, men dog tydeligt forskellige” (op.cit.: 96).

3. Baches (meta)kategorier

Carl Baches værk *The Study of Aspect, Tense and Action* fra 1995 har undertitlen *Towards a Theory of the Semantics of Grammatical Categories*. Allerede hér kan man konstatere et interessefællesskab med Hjelmslev, omend Bache går til de sproglige kategorier med andre motiver og et andet vokabular. Gennem hele værket forholder Bache sig fx meget eksplicit til ‘universal grammar’ (herefter: universalgrammatik), og lægger vægt på at lingvistikens primære opgave må være at finde frem til hvad der er fælles for alle sprog, hvad der er grundprincipperne i sproglige systemer. Men hensigten er ikke at reducere de individuelle sprog til en fælles formel; det er snarere behovet for et fælles (meta)sprog at tale om sprogenes indbyrdes forskelle i der er baggrunden for hans bestræbelser:

8. Om **mængder**, dvs. er de inddelt i adskilte, selvstændige dele eller er det en samlet masse.

Universal grammar must provide a standard against which variation (whether rule-based within a language or cross-linguistic, synchronic as well as diachronic) can be registered and subjected to further examination ... To this end, universal grammar must also provide the formal apparatus, the metalinguistic terminology and categories, needed for minute comparisons to be made between languages, and between any one language and universal grammar. (1995: 26)

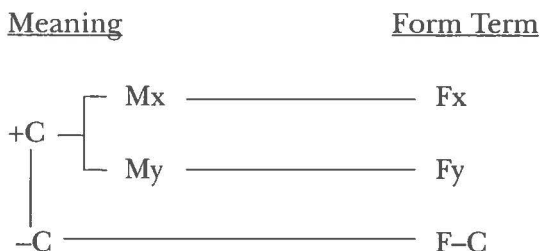
Baches hensigtserklæring ligger i forlængelse af sådanne overvejelser:

In short, the task that I have set myself in this book can be defined more narrowly as an exploration of the problems of establishing tense, aspect and action as **universal categories** and of devising an adequate general **metalanguage** for their description in individual languages. (1995: 14; mine fremhævelser)

Som det allerede er antydnet, er Baches ærinde mindst lige så meget metodologisk som undersøgende og afklarende ift. de nævnte kategorier. En af de væsentligste metodologiske pointer er opretholdelsen af et skarpt skel mellem **metasprog** og **objektsprog**. Det er ganske få lingvister der så konsekvent fastholder at al tale om, undersøgelse af, arbejde med sproglige fænomener naturligvis foregår i metasprogligt regi og at dét ikke udgør en hæmsko, men snarere bør opfattes som et redskab i det lingvistiske arbejde. Dette ser vi ikke mindst i angivelserne af hvordan relationen mellem indhold og udtryk ('form and meaning') må opstilles i det generelle metasprog (dvs. det metasprog som bruges i omtalen af og arbejdet med tværsproglige data eller universalgrammatik). Her argumenterer Bache for at de såkaldt 'non-monadiske' former (se også nedenfor, afsnit 2.1.1) som er så almindelige i de naturlige sprog – altså hvor flere udtryk kan bruges om samme indhold eller samme udtryk dækker over flere indhold (fx portmanteau-morfemer) – ikke bør afspejles i metasproget. Tværtimod, i metasproget må man ifølge Bache operere med et strengt 1:1-forhold mellem indhold og udtryk (isomorfi), for ellers vil det være umuligt at indfange og beskrive på hvilken måde det enkelte objektsprog adskiller sig fra en sådan idealtilstand (se fx 1995: 143).

Her er så Baches definition på metasproglige kategorier (i kort form kaldet **metakategorier**), efterfulgt af en model af det der kaldes ‘den simplest mulige metakategori’ (begge: Bache 1995:144):

[A] metacategory is a generally applicable, cross-linguistic supercategory of an abstract, idealized nature which comprises an index of specific meanings of a potentially universal, linguistically relevant concept and corresponding form terms.

C er det generelle, prototypiske begreb (‘concept’) som kategorien dækker, altså dét som M_x og M_y har tilfælles, og som derved “concerns the very nature of the category” (ibid.). Men hvad så med -C? Som minusset antyder, har det med markerethed at gøre:

The concept of C is privatively marked to indicate the possibility of marking the category represented by C negatively (e.g. as non-aspectual) in the description of data to which the category potentially applies but which does not clearly express a meaning represented by +C. ... Typically, but not inevitably, one of the language-specific forms realizing a specific meaning also represents -C and is thus semantically more extensive. (Bache 1995: 144-45)

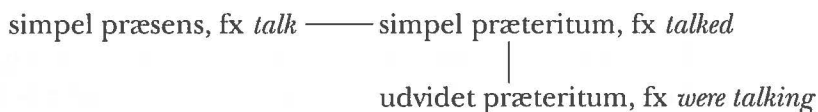
Den sidste tilføjelse er vigtig idet der ellers ville være tale om en kategori med tre, og ikke blot to medlemmer. Det er kravet om isomorfi der gør det nødvendigt at opstille tre mulige indhold, to der meget klart befinder sig inden for kategoriens overbegreb og et der ‘ikke klart’ gør. Forestiller vi os så et to-leddet paradigme hvor det ene led (A) er markeret og det andet (B) umarkeret, så vil A kunne have betydningen M_x (fx perfektivitet, se Bache 1995: 145) og B have såvel betydningen M_y som -C (fx imperfektivitet og -ASPEKTUALITET; ibid.).

3.1. Komplekse strukturer

I det ovenstående har jeg kort gennemgået de metasproglige kategorier og deres struktur, men Bache gennemgår også hvordan sprogspecifikke kategorier kan repræsenteres, og hvordan deres forhold er til metakategorierne. Det handler ikke mindst om sprogspecifikke kategoriers forhold mellem indhold og udtryk (der langt fra altid er 1:1). Han omtaler to former for kompleks struktur, nemlig dels ‘non-monadiske former’, dels ‘kategorielt samspil’. Begge disse typer vil blive introduceret ganske kort i det følgende.

3.1.1. Non-monadiske former

Hvad non-monadiske former angår, tager Bache udgangspunkt i det engelske verbalsystem, og de forskellige positioner som fx den simple præteritumsform indgår i. Præteritum er således ikke kun relateret til præsens, men også til den udvidede præteritumsform, altså:

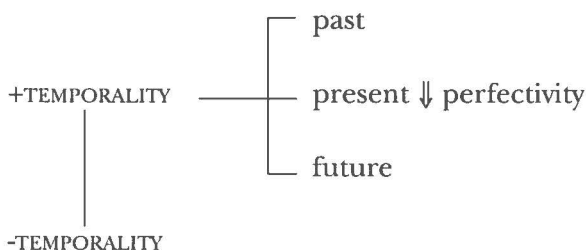

For at indfange dette forhold foreslår Bache at vi forlader forestillingen om at en grammatisk form nødvendigvis kun repræsenterer én kategori: “This means that members of different metacategories may merge into one language-specific grammatical form.” (Bache 1995: 170). Umidelbart ligner det en beskrivelse af portmanteau-morfemer, og det er uklart om og i så fald hvordan de ‘non-monadiske’ former adskiller sig herfra, selv om den engelske simple præteritumsform måske nok er et usædvanligt eksempel på portmanteau-problematikken.

3.1.2. Kategorielt samspil

Det kategorielle samspil drejer sig ikke længere om hvorvidt betydninger fra to metakategorier smelter sammen på det sprogspecifikke niveau, men om hvorvidt sådanne betydninger er kompatible med hinanden. Det der undersøges er dels hvorvidt nogle former fra den ene kategori er inkompatible med nogle fra den anden, dels hvordan andre former fra den første kategori antager en særlig betydning i samspil med former fra den anden kategori (jf. Bache 1995: 187ff). Det er selvsagt ikke fuldstændigt vilkårlige kategorier der sammenholdes, men kategorier

der i forvejen er relateret (fx i objektsprogene(s udtryk)) – som netop tempus, aspekt og aktionsart. Væsentligt er det også at bemærke at beskrivelsen af sådanne kategorielle samspil foregår på det metasproglige niveau; det skal altså indfange helt generelle træk ved menneskelige sprog (jf. interessen for universalgrammatik). For illustrationens skyld medtages her Baches bud på en ‘tentativ repræsentation’ af metakategorien for tempus (Bache 1995: 198; den nedadgående pil ↓ angiver inkompatibilitet⁹):

Pladsen tillader ikke at gå mere i detaljer med Baches kategorisyn, men de væsentligste pointer vil blive opsummeret og til dels uddybet i det følgende hvor Hjelmsslevs og Baches teorier vil blive sammenlignet.

4. Sammenligning af de to kategoriteorier

Trods forskellige motivationer og forskellig terminologi udviser Baches og Hjelmsslevs arbejder om sproglige kategorier alligevel en række ligheder. Således gælder det fx for dem begge at de tillægger kategoriens **indholdsside** stor vægt, om ikke hovedvægten: Hjelmsslev taler om begrebszonen som “kategoriens grundbetydning” (1972: 76), og Bache om at kategorikonceptet har at gøre med “the very nature of the category” (1995: 144). Begge skelner også mellem det **universelle** og det **sprogspecifikke** niveau: begrebszonen udgør en meget abstrakt form for betydning der er fælles for alle sprog der realiserer den givne kategori, men det enkelte sprog udnytter så forskellige dele af zonen potentiale; Baches universalgrammatiske metakategori bliver i sin natur

9. Baches eget eksempel på inkompatibiliteten mellem præsens og perfektivitet er: *!We talk about his ideas* hvor det ikke er muligt at fastholde den perfekte læsning som ellers er både mulig og naturlig ved præteritum – man tvinges faktisk over i fx en habituel læsning (1995: 178).

også temmelig abstrakt, og den eller de modsvarende objektsproglige kategorier kan så udtrykke forskellige dele af metakategorien. Endnu et oplagt sammenligningsgrundlag ligger i den rolle som hhv. metasproget og det sublogiske system spiller. Der er i begge tilfælde tale om **konstrukter** som lingvisten opstiller for at have et **redskab** til at beskrive og forklare de sprogspecifikke kategoriers struktur og betydning – Bache skriver direkte: “Metacategories are theoretical constructs created for a specific purpose: that of describing real categories in real languages” (Bache 1995: 146).

Dette leder os videre til spørgsmålet om **komplekse strukturer**: Baches system indbefatter non-monadiske former og kategorielt samspil, mens Hjelmslevs har flerdimensionale kategorier og de meget komplekse markerethedsstrukturer (markerethedsspørgsmålet vender vi tilbage til nedenfor). Det er ikke ligetil at sammenligne de forskellige slags kompleks struktur – hos Bache er formålet ikke mindst at få muligheden for polymorfe relationer mellem indhold og udtryk i spil igen, mens Hjelmslev faktisk ikke beskæftiger sig med udtrykssiden på det “metasproglige” (: sublogiske) plan – det er først relevant ved de sprogspecifikke skemaer (og da primært som heuristiske tommelfingerregler). Derudover er det ikke ganske klart hvor flerdimensionaliteten hører hjemme hos Hjelmslev, men sådan som jeg forstår det, ligger flerdimensionaliteten i “metasproget”, i selve begrebszonen, men afspejles så i større eller mindre grad i objektsproget.¹⁰

Vi kan dog presse sammenligningen lidt idet man kan tage fat i de respektive beskrivelser af samspillet mellem aspekt og tempus. Hos Hjelmslev beskrives det ganske kort som én flerdimensional kategori, nemlig aspekt, med tempus som en særanvendelse heraf, og muligvis med den forudsætning at nogle sprog kun koder netop tempus; de danske tempusformer omtales således som eksempler på realiseringen af kategoriens 1. (og dermed primære) dimension ‘begrænsning – ikke-begrænsning’ (1972: 109): “I dansk er præteritum begrænset, ogsaa naar det er hypotetisk; præsens extensiv, bl.a. ubegrænset (‘utid’)”. Hos Bache er aspekt og tempus to selvstændige metakategorier, men det

10. “I et saadant tilfælde maa man betragte kategorien som todimensional, idet vi inden for den samme begrebszone har to dimensioner...” (1972: 96).

samspil der unægteligt er, beskrives både ift. non-monadiske former og ift. det kategorielle samspil: som vi har set ovenfor (2.1.1.) indgår den simple præteritumsform i to oppositioner, og dermed har *talked* både det temporale træk **fortid** (i relation til præsens) og det aspektuelle **perfektiv** (i relation til den udvidede præteritum) (1995: 171). Tempus og aspekt relateres også (som vi har set det under 2.1.2.) under det kategorielle samspil, med særligt fokus på hvilke kombinationer der **ikke** kan lade sig gøre. Men trods enigheden om at tempus og aspekt helt klart er nært relaterede, så består vanskeligheden: Bache opererer med hele tegnkategorier i metasproget (altså både udtryk og indhold), og forpligter sig dermed på at kunne redegøre for på hvilken måde forholdene i objektsproget er anderledes. Modsat beskæftiger Hjelmlev sig ikke med fx portmanteau-morfemer (i denne sammenhæng, i hvert fald) – for ham er objektsprogenes evt. komplekse forhold mellem udtryk og indhold simpelthen ikke noget problem.

Endelig er der spørgsmålet om **markerethed**. Det er ikke mindst på dette område vi kan finde væsentlige forskelle på de to kategorisyn. Jeg vil her genoptage spørgsmålet om hvad der ligger i Baches –C, i lyset af nogle af Hjelmlevs overvejelser. Bache skriver som nævnt om –C at den ‘ikke klart’ ligger inden for kategoriens konceptuelle overbegreb (som jo er C). Men hvordan skal det forstås? I sin kritik af Jakobson (Hjelmlev 1972: 70) krævede Hjelmlev at umarkerede elementer netop ikke blot kan være defineret ved at være ikke-A (svarende til fx ‘ikke-x’ her hos Bache, eller i praksis ‘y’), men måtte befinde sig inden for samme begrebszone som A. Jeg finder det uklart om det er dét der menes med størrelsen –C. Endvidere er der den forskel ift. Hjelmlevs system at det umarkerede led hos sidstnævnte altid breder sig over hele begrebszonen og altså også kan dække den betydning som det markerede led har (jf. eksemplet med *løvinde* – *løve* hvor *løve* også kan bruges om hunløver). Bache fremstiller det omvendt som om det markerede led dækker hvad der hos Hjelmlev ville svare til fx det positive felt (+), mens det umarkerede led dækker det negative (÷) og det neutrale felt (0). Det vil sige en opposition der tilsyneladende er bundet til at være kontradiktorisk (med + : ÷ 0). Endelig er det svært at se hvad der sker i de tilfælde hvor den ene af de to former med specifik betydning **ikke** også dækker –C (som Baches formulering åbner op for: “typically, but not inevitably”): vil der så være et tredje led der udtrykker denne

uspecifikke, umarkerede betydning, eller vil den falde bort? I det første tilfælde vil der i virkeligheden være tale om et treleddet paradigme, i det andet om det vi kan kalde en non-participativ relation mellem de to led (eller med andre ord: formentlig en typisk logisk kontradiktion (+ : ÷)).

Som det fremgår, har jeg mit udgangspunkt i Hjelmsslev og benytter flere af hans pointer til at problematisere primært markerethedsbeskrivelsen i Bache (1995). Hjelmsslev selv går dog ikke fri af kritik, bl.a. er der svære problemer med at forstå og anvende hans kompakte og temmelig systembestemte opstilling af sproglige oppositioner. Men hvem har også sagt at det skal være let når man tilsyneladende på én gang befinder sig **under** logikken og **over** sproget?

Henvisninger

- Andersen, H. (2001): "Markedness and the theory of change". *Actualization*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 21-57.
- Bache, C. (1995): *The Study of Aspect, Tense and Action. Towards a Theory of the Semantics of Grammatical Categories*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Bache, C. (2002): "On Categories in Linguistics". *Acta Linguistica Hafniensa* 34. København: C. A. Reitzel. 71-105.
- Christensen, T. (2002): *Det funktionelle paradigmebegreb*. Specialrapport, Dansk Roskilde Universitetscenter.
- Christensen, T. (2003): "Hjelmsslev og modusparadigmet". *9. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Aarhus Universitet. 152-161.
- Eisenberg, P. (1986): *Grundriss der Deutschen Grammatik*. Stuttgart: J. B. Metzler
- Harder, P. (1996): *Functional Semantics. A Theory of Meaning, Structure and Tense in English*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Hjelmsslev, L. (1928): *Principes de Grammaire Générale*. Historisk-filologiske Meddelelser. XVI, 1. København: Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab.
- Hjelmsslev, L. (1935): *La Catégorie des cas*. Acta Jutlandica VII, 1. Århus: Universitetsforlaget i Aarhus.
- Hjelmsslev, L. (1963): *Sproget. En introduktion*. København: Berlingske Forlag.

- Hjelmslev, L. (1971 [1939]): "Notes sur les oppositions supprimables".
Essais linguistiques. Paris: Les Editions de Minuit. 90-96.
- Hjelmslev, L. (1972): *Sprogssystem og sprogforandring*. København: Nordisk Sprog- og Kulturforlag.
- Matthews, P.H. (1991) [1974]: *Morphology*, 2. udgave. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rasmussen, M. (1992): *Hjelmslevs sprogteori – Glossematikken i videnskabshistorisk, videnskabsteoretisk og erkendelsesteoretisk perspektiv*. Odense: Odense Universitetsforlag.

Komplekse prædikater i spansk

Helle Dam

1. Indledning

Nogle verber har en mere rummelig eller generel betydning end andre. Disse verber kan i nogle tilfælde indgå i en særlig tæt forbindelse med komplementet således at der dannes et komplekst prædikat. I sådanne konstruktionstyper fungerer verbet som støtteverbum, og den betydningsmæssige vægt ligger i komplementet. Følgende sætning er et eksempel derpå:

(1) Libia dio un grito de alegría (“Libia gav et skrig af glæde”)

Dette indlæg har til formål at forklare hvordan komplekse prædikater i spansk dannes. Det bygger på den tese at sproglige størrelser er hierarkisk opbyggede af mindre dele, dels funktionelle størrelser, dels leksikalske størrelser. Disse adskiller sig bl.a. ved den måde hvorpå de bidrager til etablering af betydning; funktionelle størrelser indeholder instrukser til os om at forstå leksikalske størrelser på en bestemt måde. Forklaringen af komplekse prædikaters struktur hviler på unifikationsgrammatikkens begrebsapparat. Med dette udgangspunkt baserer forklaringen sig på den antagelse at verbal og komplement udgør to forskellige trækstrukturer der unificeres i en ny og mere kompleks trækstruktur. Denne unifikation kan kun finde sted hvis bestemte betingelser er opfyldt. Jeg vil argumentere for at det komplekse prædikat har en funktionel abstrakt kerne. Det er tilstedeværelsen af nævnte betingelser der tillader denne kernes operationer.

I modsætning til andre, mere deskriptive, analyser af komplekse prædikater, er denne artikels ærinde at give en processuel redegørelse for dannelsen af komplekse prædikater der forklarer hvordan leksikalske og funktionelle størrelser interagerer.

2. Verbernes betydning – selektionsrestriktioner

Leksemer adskiller sig paradigmatiske fra funktionelle størrelser ved at indgå i hyponomirelationer. Sådanne hyponomirelationer kan være mere eller mindre præcise, afhængig af hvor rummelige leksemernes betydning er. Nogle er meget rummelige og kan derfor optræde i mange forskellige semantiske kontekster. Dette gælder for eksempel *poner* og *dar* som eksemplificeret nedenfor.

- (2) El vendedor **pone** cuidadosamente allí la botella de leche (“sælgeren sætter forsigtigt flasken med mælk der”)
- (3) El albatros más grande **pone** el huevo más grande (“den største albatros lægger det største æg”)
- (4) El Cuerpo Nacional de policía **pone** freno a la piratería dentro del sector de la distribución informática (“politiets afdeling for national efterforskning sætter en stopper for hacking inden for distribution af datasystemer”)
- (5) La gente se **dio** cuenta de su poder (“folk lagde mærke til hans magt”)
- (6) La decepción me **da** sueño (“skuffelse gør mig træt”)
- (7) Luego tu madre te despertó y te **dio** un vaso de leche (“derefter vækkede din mor dig og gav dig et glas mælk”)

Det at disse verber kan bruges i så mange forskellige semantiske sammenhænge, gør at de ofte betegnes som polyseme.

Andre verber har en meget snæver betydning og kan derfor kun optræde i meget præcise semantiske kontekster. Dette gælder for eksempel verberne *aovar* (“at lægge æg”) og *ordeñar* (“at malke”) som illustreret i følgende sætninger.

- (8) La monarca llega a Quebec en junio. La hembra **aova** sobre el algodoncillo (“monarksommerfuglen kommer til Quebec i juni. Hunnen lægger æg på en plante med bomuldsagtige frø”)
- (9) (...) preparó la comida, **ordeñó** las vacas y se encargó del mando de los quehaceres familiares (“hun lavede maden, malkede kørerne og tog sig af de huslige gøremål”)

Verbet *aovar* stiller det krav at specifikatoren skal udfyldes af et NP

hvis kerne beskriver et insekt, og *ordeñar* kræver at komplementet skal udfyldes af et NP hvis kerne beskriver malkekvæg, sådan som det også gør sig gældende i eksemplerne. Med Cruses (2000) terminologi kan man sige at verberne *ordeñar* og *aovar* er *selectors*, og de nominale led er *selectees*.

I modsætning til eksempel (8) og (9) er sådanne selektionsrestriktioner mindre øjensynlige i (1) – (7). I disse eksempler er det nemlig vanskeligt at eksplicite et leksikalsk træk i verbet som pålægger de nominale led særlige restriktioner. Det er almindeligt at antage at det på sætningsniveau er verbet der via sin leksikalitet er bestemmende for hvilke nominale størrelser der kan optræde i en sætning (jf. fx Herslund 1996: 39), sådan som det også er tilfældet i eksempel (8) og (9), men eksempel (1) – (7) viser at selektionsrestriktioner ikke nødvendigvis altid er fordelt på den måde. I disse sætninger med verberne *poner* og *dar* er det komplementet der befinder sig på et dybere niveau i hyponomistrukturen, og det er derfor den konstituent der har flest selektionsrestriktioner. Man kan derfor sige at komplementet har større leksikalsk vægt end verbet. I overensstemmelse hermed har den leksikalske kerne i komplementet *sueño* i eksempel (6) (*la decepción me da sueño*) en leksikalsk struktur der befinder sig længere nede, dvs. på et dybere niveau, i en hyponomistruktur end det der gør sig gældende for verbet *dar*. Med andre ord kan man sige at *dar* har en mere generel betydning i forhold til andre leksemer i sin hyponomistruktur end *sueño* har i sin. Komplementet er den konstituent der beskriver **typen** af aktivitet hvorimod verbet beskriver den **generelle** aktivitet. Man kan sige at der på den måde skabes en særlig tæt forbindelse mellem verbal og komplement (jf. Herslund 1996: 107-112). Når verbalet som i eksempel (6) ikke er i besiddelse af den leksikalske vægt, siger man at det fungerer som **støtveverbum**.

Flere går så vidt som til at sige at støtteverber er karakteriseret ved at være tomme (fx Blanco Escoda 2000) og kun har som funktion at angive tempus, modus og aspekt. Efter min opfattelse giver det ikke mening at betegne sproglige størrelser som tomme. Hvis ord kan være tomme, ville det ikke være muligt at forklare hvorfor de kan optræde i nogle sproglige sammenhænge og ikke i andre; det er jo netop *dar*'s betydning i eksempel (6) der gør at det kan opfylde de restriktioner som er

indeholdt i *sueño*. Det der gør sig gældende, er at visse leksemers betydning kan være mere “ubestemmelig” end andre leksemers betydning; de kræver kontekst for at kunne tilskrives en præcis betydning, og det er det der i høj grad gør sig gældende med de verber der bruges som støtteverber på spansk. Müller (1998: 79) nævner følgende verber der på spansk kan fungere som støtteverber: *hacer, realizar, llevar a cabo, cometer, practicar, efectuar, lanzar, tener, dar, tomar*. Det at støtteverber i spansk har en meget generel betydning, kan hænge sammen med at spansk er et exocentrisk sprog (Korzen & Lundquist (eds.) 2003: 20-21), dvs. at det i spansk er substantiverne frem for verberne der indeholder den mest præcise leksikalske information.

Det skal understreges at det at være støtteverbum ikke er en iboende egenskab ved et bestemt verbum, men en funktion visse verber kan have i visse sammenhænge. Som vi skal se i det følgende afsnit, fungerer *dio* for eksempel ikke som støtteverbum i eksempel (7) (*luego tu madre te despertó y te dio un vaso de leche*). Dvs. at visse verber semantisk set kan fungere på forskellige måder i forhold til komplementet. I den forstand kan man til en vis grad sammenligne den rolle som kategorien ‘støtteverbum’ spiller i verbalsyntaksen, med den kategori i nominalsyntaksen som Thrane (1980) betegner som *E-classifier* (fx *group, pair*) og med Heltofts (1995) kategori ‘kvantumsangivelse’. De substantiver der kan have denne funktion, er karakteriseret ved at have to funktioner, dels en “rent leksikalsk” funktion, dels en funktion som *E-classifier*.

3. Komplekse prædikater – betingelser

At sige at et verbum har en rummelig betydning, er selvsagt ikke et kriterium i sig selv for at bestemme at det kan fungere som støtteverbum. Det er snarere en leksikalsk forudsætning. I modsætning til flere andre søger fx Korzen (1998, 2002), Herslund (1996) og Herslund & Baron (1998) at definere et præcist kriteriesæt for funktionen.

Herslund bruger betegnelsen verbo-nominal konstruktion, VNP, om kombinationen af støtteverbum og NP. Han stiller som kriterium at det substantiv som komplementet indeholder, skal beskrive et **object effectum** snarere end et **object affectum**.

Ifølge Herslund & Baron (1998) er forholdet mellem object effectum og støtteverbum karakteriseret ved at resultere i telisk aktionsart, eller med andre ord: De to størrelser udtrykker tilsammen en kompleks aktion. Støtteverbet udtrykker en aktivitet og komplementet resultatet af denne.

Det er ydermere karakteristisk for komplekse prædikater at støtteverbet og komplementets agens er udtrykt i subjektet.¹ Dette ses i følgende eksempler.

- (10a) *Libia dio un grito de alegría* (“Libia gav et skrig af glæde”)
(10b) **Libia le dio un grito de alegría de Lucas* (“Libia gav Lucas’ skrig af glæde”)

I (10a) og (10b) er agens udtrykt i subjektet *Libia*. (10b) viser at et præpositionssyntagma der angiver en anden agens for ‘skrige’-aktiviteten udtrykt i komplementet, ikke kan tilføjes. Agens for denne handling er nemlig angivet i sætningens subjekt.

I modsætning hertil er det i følgende eksempel (11) muligt at tilføje et PP der angiver agens. I (11) angiver subjektet *Libia* nemlig kun agens for verbalet *oyó* og ikke for handlingen udtrykt i komplementet *grito*. Ifølge dette kriterium er *oir* altså ikke støtteverbum i denne konstruktion.

- (11) *Libia oyó un grito de alegría de Lucas* (“Libia hørte Lucas’ skrig af glæde”)

Hensigten med ovennævnte kriterier er at vise hvornår et verbum fungerer som støtteverbum og hvornår det har “leksikalsk vægt”. Det følgende viser skellet mellem støtteverber og såkaldt faste forbindelser. Ifølge Namer & Schmidt (www.univ-nancy2fr/pers/namer/PUBLIS/Puns97.doc) udgøres kernen i komplementet i konstruktioner med støtteverber af et prædikativt substantiv. Et sådant defineres som et valent substantiv. Konstruktioner med støtteverber er afledt af en NP-struktur hvor dette substantiv er kerne som illustreret ved følgende eksempel:

1. Dette kræver dog at subjektsreferenten er agentiv, jf. Hein (2003: 22).

- (12a) La menor de las muchachas le dio un beso y se colgó del brazo (“den yngste af pigerne gav ham et kys og klyngede sig til hans arm”)
- (12b) El beso de la menor de las muchachas (“den yngste piges kys”)

Denne konstruktion er derimod ikke mulig i (5) (*la gente se dio cuenta de su poder*). Dette fremgår af (13) nedenfor.

- (13) *la cuenta de la gente

Ifølge Namer & Schmidt er *darse cuenta* derfor en fast forbindelse og ikke en støtteverbkonstruktion.

Som nævnt i indledningen er ovenfor nævnte betingelsers tilstedeværelse en forudsætning for etableringen af komplekse prædikater. Det følgende afsnit har til formål at redegøre for denne etablering.

4. Etablering af komplekse prædikater som leksikalsk kategori

4.1. Komplexitet

Det er en udbredt betragtning at sproglige udtryk er kompositionelle, dvs. komplekse størrelses betydning er en funktion af betydningen af deres dele.² Dette gælder følgelig også komplekse prædikater. Men måden hvorpå denne kompositionalitet defineres, varierer. Mange har teoretiseret over hvordan sådanne strukturer kan beskrives, heriblandt S. Dik. Ifølge Dik (1989) kan sætningers struktur beskrives ved en underliggende struktur. Denne underliggende struktur består af en række lag der kan kombineres indbyrdes således at der skabes nye lag. De mest basale elementer i disse lag er prædikater og termer, hvoraf prædikater betegner egenskaber eller relationer, og termer betegner entiteter. Disse elementer kan kombineres således at der dannes en prædikation. Ifølge Dik er kompleksitet altså en “simpel kombination” af komponenter.

2. I en kognitiv reformulering skal dette forstås således: *the semantic effect of a complex expression is a function of the semantic effect of its parts, plus the semantic effect of the structural rules by which it is composed* (Thrane 1997: 238).

Herslund & Baron (1998) bruger Diks begreb *predicate formation* i deres beskrivelse af VNPs struktur. I den Funktionelle Grammatik anvendes dette begreb i en forklaring af hvordan såkaldte prædikative rammer (dvs. den ramme der er udgangspunktet for dannelse af prædikationer) afledes fra andre prædikative rammer eller fra fundamentale prædikater. Ifølge Herslund & Baron kan også kombinationen af VP og NP dannes ved hjælp af *predicate formation*, og analysen er dermed at betragte som en udvidelse af Diks beskrivelsesapparat.

En anden måde at betragte kompleksitet på er at skelne mellem funktionelle og leksikalske størrelser sådan som det gøres hos Thrane (1983). Ifølge denne tankegang er det et funktionelt element “der gør et leksikalsk element til noget andet”, dvs. det kommer til at indgå i en anden og større sproglig kategori (jf. nedenfor).

Det som i hvert fald adskiller de to fremstillinger, er den måde hvorpå de enkelte niveauer dannes. Hos Dik sker det ved simpel kombination af to kategorier. Hos Thrane opdeles kategorier i to typer hvoraf den ene har som funktion at “gøre noget ved den anden”; at inkludere den anden på et andet og mere komplekst niveau. Fordelen ved denne sidstnævnte betragtning er efter min opfattelse at den forklarer hvordan to størrelser interagerer i kraft af deres kategoriale tilhørsforhold, og at det derved forklares hvordan en kompleks størrelse skabes. Denne har i den forstand stor forklaringsværdi og vil derfor udgøre grundlaget for den forklaring der gives af komplekse prædikater i det følgende.

4.2. *Kompleksitet forstået som unifikation*

Som nævnt ovenfor, forstås forholdet mellem leksikalske og funktionelle størrelser altså således at funktionelle størrelser placerer leksikalske størrelser i en anden og større kategori. Med Thranes (1983: 166) ord: “*members of FCs (functional categories –HD) map members of CCs (contentive categories –HD) into something else*”. Fra et instruktionssemantisk synspunkt kan dette uddybes ved at antage at funktionelle størrelser indeholder instrukser til modtager om at forstå de leksikalske størrelser på en bestemt måde. For eksempel er det determinativet der instruerer modtager om at forstå kombinationen af determinativ og substantiv som et NP. I formaliseringen nedenfor er det determinativet D der er en funktionel kategori som har substantivet N i sit virkefelt. Når D “virker på” N, fås NP.

$d(N) \rightarrow dn \rightarrow NP$

Den antagelse at to sproglige størrelser forenes sådan at de udgør et mere komplekst sprogligt udtryk, udbygges her vha. begrebet **unifikation**. Begrebet ‘unifikation’ er hentet fra unifikationsgrammatikken der er et samlebegreb for en række formelle lingvistiske teorier (jf. Jensen og Vikner (1996)). Det centrale for disse teorier er mængder af træk-værdi-par. Formelt defineres unifikation på følgende måde:

Unifikation af to kategorier A og B er den mindste kategori C som udvider både A og B, hvis der findes en sådan kategori. Hvis der ikke findes en sådan kategori, er unifikationen undefineret (Jensen & Vikner 1996: 95).

Uformelt vil dette sige at to kategorier tilsammen kan danne en ny og større kategori. Denne kategori er en udvidelse af de to unificerede kategorier da begge er en delmængde af denne. En betingelse for at udvidelse er mulig er at de to kategorier der skal udvides, er komplementære således at der ikke foreligger kontradiktion. I praksis vil det sige at fx kategorien *sg* ikke kan udvides med *pl* da en sproglig størrelse selvsagt ikke kan have begge numerusformer. Om udvidelsesbegrebets funktion i unifikation kan man sige at det er det der giver mulighed for at producere nye kategorier og definitioner.

Til illustration af princippet kan man antage at der er to kategorier, A og B, hvor A udgøres af $\{NP, mask\}$ og B af $\{NP, sg, mask\}$. Unifikationen, C, af A og B er den mindste kategori der udvider både A og B, nemlig $\{NP, sg, mask\}$ sådan som det er vist i figur 1.

Figur (1):

C:

CAT	<i>NP</i>
NUM	<i>sg</i>
CAT	<i>mask</i>

I denne unifikation er der tale om et delvist overlap mellem de to unificerede kategorier idet de to kategorier til dels indeholder de samme trækstrukturer. Men også kategorier uden sammenfald kan unificeres, sådan som i følgende eksempel.

Figur (2):

A:

$$\left[\begin{array}{cc} \text{CAT} & \text{NP} \end{array} \right]$$

Figur (3):

B:

$$\left[\begin{array}{cc} \text{CAT} & \text{ART} \end{array} \right]$$

Figur (4):

C:

$$\left[\begin{array}{cc} \text{CAT} & \text{NP} \\ \text{CAT} & \text{ART} \end{array} \right]$$

I relation til den instruktionelle tilgang skal unifikation generelt set forstås på den måde at det er den ene af de to unificerede størrelser der instruerer modtager om at unificere de pågældende kategorier.

4.3. Komplekse prædikater forstået som unifikation

Som nævnt indledningsvist, er antagelsen den at det komplekse prædikat er en unifikation af verbal og komplement. Dette indebærer ifølge ovenstående at der er en funktionel størrelse der instruerer modtager om at forstå de to konstituenters som en unifikation, et komplekst prædikat. Da der ikke er en konkret, sproglig kategori i strukturen der kan påtage sig denne rolle, må den findes på et abstrakt plan, dvs. en abstraktion³ der kan operere når visse betingelser hos strukturens medlemmer er opfyldt. Sagt med andre ord skal trækstrukturen i det komplekse prædikats konstituenters opfylde bestemte betingelser for at

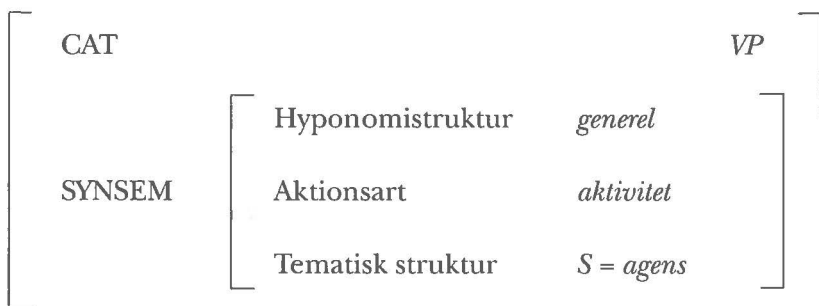
3. Jævnfør Pollock (1989), der foreslår den maksimale projektion Agr som et abstrakt kongruensmorfem: *agreement phrase*.

den abstrakte kerne kan operere således at de to konstituenten forstås som et komplekst prædikat. Dette afsnit har til formål at specificere disse betingelser i en unifikationsstruktur.

Hver af de to konstituenten i det komplekse prædikat udgør en træstruktur, dvs. en mængde af træspecifikationer. Uformelt sagt repræsenterer en træspecifikation et sprogligt udtryks egenskaber. En træspecifikation formaliseres som et ordnet par, <TRÆK, VÆRDI>, hvor træk skal forstås som synonymt med trænavn (Jensen & Vikner 1996: 17). Med dette udgangspunkt kan VP og KOMP betegnes som træspecifikationer: <CAT, VP>; <CAT, KOMP>. Det fremgår således at VP og KOMP er betragtet som atomiske værdier. Men en værdi kan også være ikke-atomisk, dvs. den kan i sig selv udgøre en træstruktur. Jeg vil antage at de to konstituenten i det komplekse prædikat hver især består af (mindst) to træspecifikationer hvoraf den ene er som ovenfor specificeret, og den anden har en ikke-atomisk værdi. Denne ikke-atomiske værdi er en formaliseret samling af de betingelser der er beskrevet i det foregående.

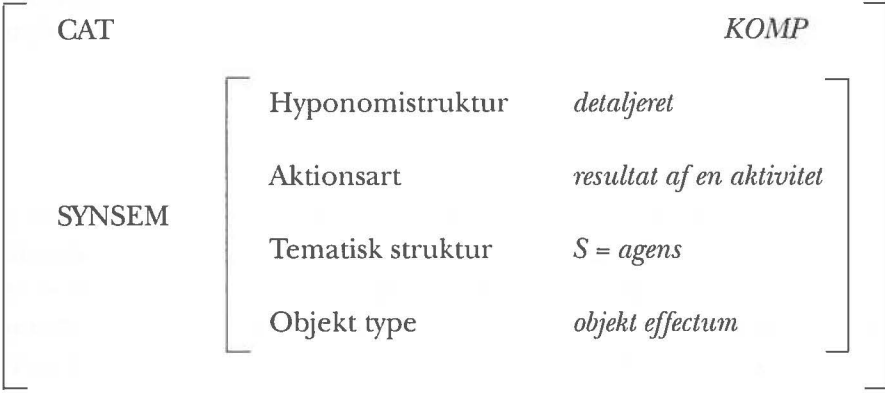
I nedenstående figur (5), der illustrerer VPs træstruktur, er der i overensstemmelse hermed anført to træspecifikationer. Dels den atomiske, dels den ikke-atomiske. Sidstnævnte er en samling af semantisk-syntaktiske træspecifikationer som kan samles under trækket SYNSEM.

Figur (5):

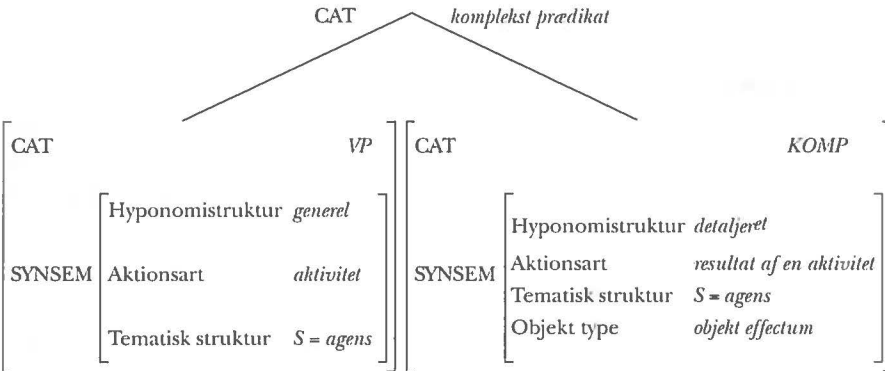
Det samme gør sig gældende for illustrationen af komplementets træstruktur sådan som det fremgår af figur (6):

Figur (6):

Det antages nu at når betingelserne i de to konstituenters trækspecifikationer er opfyldt, kan den funktionelle kerne operere således at der dannes et kompleks prædikat. Dette er illustreret i følgende figur (7):

Figur (7):

Unifikationen af de to leksikalske størrelser betragtes altså som en leksikalsk operation der har en ny leksikalsk størrelse som output. Den svarer i den forstand til den operation i syntaksen hvor kombinationen af flere ord danner syntagmer, blot er output ikke et syntagma, men en ny leksikalsk størrelse. Forskellen ligger altså i outputs kategoriale status.

Inden for morfologi kan man parallelisere til den leksikalske operation derivation i den forstand at et derivativaffiks er en funktionel størrelse der konverterer et medlem af en ordklasse til et medlem af en anden ordklasse.

5. Konklusion

Konkluderende kan man sige at artiklen forklarer dannelsen af komplekse prædikater som en dynamisk proces. Udgangspunktet for denne forklaring er at jo højere oppe i hyponomistrukturen et verbum placerer sig, des større er dets mulighed for at kunne fungere som støtteverbum i et komplekst prædikat. Den anden part i prædikatet, komplementet, er i besiddelse af størst leksikalsk vægt idet det befinder sig på et dybere niveau i sin hyponomistrukturen.

For at kombinationen af verbal og komplement kan karakteriseres som et kompleks prædikat, skal bestemte betingelser være opfyldt. Det at disse betingelser er opfyldt, tillader en funktionel, abstrakt kernes operationer. Denne proces forklares som en leksikalsk operation, en unifikation, hvis output er en ny, og mere kompleks, leksikalsk størrelse.

Henvisninger

- Baron, I. & M. Herslund (1998). Support Verb Constructions as Predicate Formation. H. Olbertz, K. Hengeveld & J. Sánchez García (eds.) *The Structure of the Lexicon in Functional Grammar*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Blanco Escoda, X. (2000). Verbos soporte y clases de predicados en español. *Lingüística española actual* 22. 99-117.
- Dik, S.C. (1989). *The Theory of Functional Grammar*. Dordrecht: Foris Publications.
- Cruse, D.A. (2000). *Meaning in Language*. Oxford: Oxford Linguistics.
- Hein, B. (2003). *Oversættelse af Verbo-Nominale Prædikater i EU-tekster*. Ph.d.-afhandling. Copenhagen Working Papers in LSP. Handelshøjskolen i København.
- Baron, I. & M. Herslund (1995). Transitivitet og verbonominale prædikater. *KLIMT: fagling – Rapport* 1. 1-22.
- Heltoft, L. (1995). Det danske nominals udtryks- og indholdssyntaks

- et dependensanalytisk forsøg. M. Herslund (ed.) *Ny Forskning i Grammatik 3*. Odense: Odense Universitetsforlag. 7-34.
- Herslund, M. (ed.) (1996). *Det franske sprog: valens og transitivitet, kap. III, foreløbig version*.
- Jensen, P.A. & C. Vikner (1996). Natursprogsbehandling og unifikationsgrammatik. *Computational Linguistics 2*. København: Handelshøjskolen Forlag.
- Korzen, I. (1998). *At tale om ting*. Copenhagen Working Papers in LSP. Handelshøjskolen i København.
- Korzen, I. (2002). Noun Incorporation in Italian. O. Nedergaard Thomsen & M. Herslund (eds.). *Complex Predicates and Incorporation. A Functional Perspective*. Copenhagen: C.A. Reitzel. 207-266 (Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague Vol. XXXII).
- Korzen, I. & L. Lundquist (eds.) (2003). *Sprogtypologi og oversættelse*. København: Samfundslitteratur.
- Müller, H.H. (1998). *Substantivsyntagmer i spansk*. Ph.d.-afhandling. Copenhagen Working Papers in LSP. Handelshøjskolen i København.
- Namer, F. & P. Schmidt (2003). *Support verb Constructions in a Typed Feature Structure Framework*. www.univ-nancy2fr/pers/namer/PUBLIS/Puns97.doc.
- Pollock, J.-Y. (1989): Verb movement, Universal Grammar, and the structure of IP, I *Linguistic Inquiry*, 20: 365-424.
- Spencer, A. (1991). *Morphological Theory*. Oxford: Basil Blackwell.
- Thrane, T. (1980). *Referential-semantic analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thrane, T. (1983). On the universality of AUX. Thrane, T. (ed.) *Acta Linguistica Hafniensia*, vol. 18/2. Copenhagen: C.A. Reitzel.
- Thrane, T. (1997). Understanding Semantics. C. Bache & A. Klinge (eds.). *Sounds, Structures and Senses*. Odense: Odense Universitetsforlag.

Indkapsling i spansk

Lotte Dam

1. Indledning

En indkapsler er en anafor der genoptager en længere meningsenhed.¹ Indkapsling er således en semantisk funktion som visse sproglige størrelser kan have. (1) eksemplificerer indkapsling:²

- (1) Los contaminantes orgánicos son graves generadores de contaminación para el ambiente, como así también para los animales que habitan en él. El ser humano se ve afectado, especialmente aquellas personas que se alimentan de especies de mamíferos marinos que indirectamente reciben dichos contaminantes. La CBI reconoció **esta problemática** desde el año 1981. 'De organiske forureningsstoffer er alvorlige forureningskilder for miljøet, og også for de dyr der bor i det. Mennesket bliver berørt, især de der spiser den slags havpattedyr som indirekte får nævnte forureningsstoffer. CBI har været opmærksom på **denne problematik** siden 1981.'

Her genoptager NP'en *esta problemática* den meningsenhed der sprogligt kommer til udtryk i den understregede del af eksemplet i den foregående sætning – det *indkapsler* den. *Esta problemática* fungerer som anafor, mens det understregede er antecedent.³ Dette eksempel indeholder en anaforisk forbindelse på lige fod med de følgende eksempler (2) og (3), blot med den forskel at det i (1) er en situation der genoptages, mens det i (2) og (3) er genstande:

-
1. Termen *indkapsler* bruges i Korzen (1998), og den engelske *encapsulation* i Conte (1996).
 2. Med undtagelse af (5) og (7)-(10) er eksemplerne i denne artikel hentet fra Internettet. Alle eksempler er godkendt af native-speakers.
 3. Efter idé fra Schmid (1997) og (2000) er antecedenterne i eksemplerne i denne artikel understreget, mens anaforerne er med fed.

- (2) Un policía y dos compañeros de trabajo reconocieron a la mujer del video, que además estaba manipulado tecnológicamente. **El policía**, bueno, es policía; ... 'En politibetjent og to kolleger genkendte kvinden på videobåndet, der desuden var computer-manipuleret. **Politibetjenten**, ja han er jo politibetjent; ...'
- (3) Una vez formada la colección, debemos pensar en el espacio, que debe ser tranquilo y bien iluminado y disponer de estanterías o mesas donde colocar los libros. **Estos** deben estar al alcance de los niños, sin llaves ni candados. 'Når samlingen først er lavet, skal vi tænke på området, som skal være roligt og godt oplyst og have reoler eller borde hvor bøgerne kan stilles på. **Disse** skal være inden for børnenes rækkevidde og hverken have nøgler eller hængelåse.'

I (2) sker genoptagelsen ved NP'en *el policía*, der som antecedent har NP'en *un policía*, mens det i (3) sker ved demonstrativet *estos*, der som antecedent har NP'en *los libros*. På samme måde som i (2) og (3) kan altså en længere meningsenhed genoptages ved en NP som i (1) eller ved et substantivisk demonstrativ i neutrum som i (4):

- (4) Se debe tener en mente, para empezar, que la mayoría de las empresas que tienen éxito emplean más de 10 empleados. Me parece que **esto** se debe al alto grado de responsabilidad que todos los miembros de la empresa tienen no solo para sí, sino para los demás. 'Man bør huske på, til at begynde med, at størstedelen af de virksomheder der har succes, har over 10 ansatte. Jeg mener at **dette** skyldes den høje grad af ansvarsfølelse som alle virksomhedens medarbejdere har, ikke kun over for sig selv, men også over for de andre.'

(1) og (4) er altså parallelle ved at indeholde indkapsling; (1) er parallel til (2) ved at anaforen udgøres af en NP bestående af et determinativ og et substantiv, og (4) er parallel til (3) ved at anaforen udgøres af et substantivisk demonstrativ.

I denne artikel defineres og beskrives først indkapslere. Dette danner baggrund for det efterfølgende afsnit, hvor det forklares hvordan for-

tolkningen af indkapslere sker. Endelig beskrives nogle af indkapslerens formål.

2. Definition og beskrivelse af indkapslere

Ifølge Conte (1996: 1) er indkapsling “a cohesive device by which a noun phrase functions as a resumptive paraphrase for a preceding portion of a text”. Mere præcist kan man om en indkapsler sige at det er en anafor der kvalificerer en antecedent som en entitet af højere orden, dvs. fx som en begivenhed eller en proposition, og hvor antecedenten udgøres af et længere tekststykke.⁴ Det er altså en indkapslende anafor, også kaldt en resumptiv anafor. Der synes ikke at være grænser for hvor langt dette tekststykke kan være, jf. (5), der er slutningen på den spanske udgave af *Prinsessen på ærten*:⁵

(5) ¡Esta historia sí que es bonita! ‘Se, det var en rigtig historie!’

Her udgøres antecedenten til anaforen *Esta historia* af hele eventyret, dvs. hele den foregående tekst. I den spanske udgave indeholder indkapsleren substantivet *historia*, mens anaforen i fx den danske og den italienske udgave ikke indeholder noget substantiv, men udgøres af hhv. et personligt pronomen og et demonstrativ i neutrum.⁶

Schmid (1997 og 2000), der synes at være den eneste der har skrevet noget mere uddybende om emnet, anvender termen *shell noun*, der kan synes misvisende idet den antyder at der er tale om en bestemt substantivtype, hvilket han dog også selv gør opmærksom på. Ikke alle substantiver kan indgå i indkapslingsfunktionen idet der påkræves nogle bestemte træk i den leksikalske betydning, men det forholder sig ikke sådan at de substantiver der er i besiddelse af disse træk, altid optræder i denne funktion, jf. (6), hvor *problemática* i modsætning til i (1) ikke er en indkapsler:

4. En anafor kan godt beskrive en anden- eller tredjeordensentitet uden at være en indkapsler, fx hvis et ord som *la reunión* (“mødet”) genoptager *una reunión* (“et møde”).

5. Inspirationen til at medtage dette eksempel er hentet fra Conte (1999: 99), der har den italienske udgave af eksemplet med.

6. Den italienske udgave lyder *E questa, sai, è una storia vera!*

- (6) También, la migración es una problemática que ha merecido atención ... ‘Også migration udgør en problematik der har fortjent opmærksomhed ...’

I dette eksempel er substantivet *problemática* kerne i en NP der udfylder subjektspredikativfunktionen.⁷ Det **genoptager** ikke subjektreferenten *la migración*, men **klassificerer** den via sin ledfunktion (som det som subjektspredikativet beskriver) parallelt med et adjektiv (fx *es problemática*). Heller ikke i et eksempel som (7) er der tale om indkapsling:

- (7) Tengo un problema. ‘Jeg har et problem.’

Afsenderen af en ytring som denne har naturligvis et problem der består i et eller andet, men i den pågældende ytring informeres modtageren blot om **at** vedkommende har et problem. Termen **indkapsling** i dette indlæg og Schmid's *Shell Nouns* dækker åbenbart ikke helt det samme, hvilket fremgår af følgende eksempler fra Schmid (1997), hvor *The problem* ifølge Schmid har funktion som et *shell noun*:

- (8) **The problem** is that the water companies are as loath since privatisation as they were before it to transfer the reservoirs of surplus water to where they are needed.
- (9) **The problem** was to safeguard the many civil radar sites round Britain from encroachment by property development.

Ifølge Schmid er den med fed markerede del et *shell noun*, mens den understregede del er **indhold** (*content*). Jeg mener dog ikke at der er tale om indkapsling.⁸ De understregede dele udgør helheder der står som hhv. subjekt eller subjektspredikativ, men de fungerer ikke som anaforer og bliver ikke indkapslet. Ifølge Schmid skaber *the problem* konceptuelle skaller, som bliver udfyldt med noget forskelligt indhold i de to eksempler. Der synes ikke blot at være tale om at termerne **indkapsler** og *shell nouns* dækker to forskellige ting, men måske snarere at Schmid's og min forståelse af hvordan fx *The problem* fungerer i

7. Hvor der i artiklen er anvendt termen *kerne*, menes den semantiske kerne i en NP.

8. Hvilket så vil sige at markeringen med fed og understregning i disse eksempler udelukkende illustrerer Schmid's synspunkt.

ovenstående eksempler, er forskellig. Efter min opfattelse aktiverer *The problem* i ovenstående eksempler ikke de understregede dele. Det ytres blot **at** det understregede udgør et problem, dvs. det karakteriseres som problematisk parallelt med (6) og (7). Indkapsling forstås i dette indlæg således udelukkende som en anaforisk funktion.

Det vanskeliggør naturligvis sammenligningsgrundlaget mellem det der er skrevet inden for området, at alle ikke tager udgangspunkt i nøjagtig den samme funktion. Halliday & Hasan (1976) taler fx om *general nouns*, der udover den type substantiver der kan indgå i indkapslingsfunktionen, omfatter substantiver som *person* og *place*. Ivanič (1991) opererer med *carrier nouns*, der i modsætning til Halliday & Hasan synes kun at omfatte den type der kan indgå i indkapslingsfunktionen. McCarthy (1991), hvis tilgang er mere diskursiv, opererer med termen *discourse-organising words*, og – som allerede nævnt – Schmid (1997) og (2000) med *shell nouns*. Ifølge de tre førstnævnte ligger de pågældende substantiver imellem åbne og lukkede klasser idet de ifølge dem har træk fra begge grupper. Schmid (1997: 114) udtrykker det på den måde at et *shell noun* er mere kontekstafhængigt end “almindelige” substantiver fra en åben klasse fordi fx *problemet* vil bestå i noget forskelligt afhængig af den enkelte kontekst, men samtidig er det mindre variabelt end deiktiske størrelser i anaforisk funktion fordi de også har en denotativ del – hvis man taler om *problemet*, har det jo også en fast leksikalsk betydning. Det synes dog forkert udtrykt at det er substantiverne i sig selv der minder om pronomener med deiktisk funktion, idet sidstnævnte jo “udfyldes” af noget i og med at de skaber en anaforisk forbindelse til noget andet, mens dette ikke er tilfældet i Schmidts brug af termen *shell noun*. At et problem altid vil bestå i et eller andet, er ikke parallelt med at en deiktisk størrelse i anaforisk funktion også viser hen til noget idet der jo her er tale om noget grammatisk. I forbindelse med fx *problemet* vil dette bestå i et eller andet, men det er ikke et grammatisk, men et leksikalsk forhold. Det er den grammatiske størrelse determinativ, altså demonstrativet eller artiklen, der bevirker at der skabes en forbindelse til noget andet.

Ifølge Lundquist (1996: 74) er der ved indkapsling tale om det som Lyons (1977: 445) benævner *hypostativering*, hvilket ifølge Lundquist betegner det forhold at entiteter af anden eller tredje orden gøres til

refererende enheder, dvs. diskursreferenter, ligesom entiteter af første orden. Lundquist giver følgende eksempler:

- Mary was fired. a) *That* happened last week. (EVENT)
 b) *That* surprised me. (FACT)
 c) *That* is true. (PROPOSITION)

Om disse eksempler siger hun at hhv. en begivenhed, en kendsgerning og en proposition "objektiveres" eller "reificeres" og derved kan gøres til genstand for en prædikation. Denne proces betegner hun så som hypostatisering. For mig at se er der flere problemer forbundet med Lundquists synspunkt. For det første er det jo i *that*-sætningerne at det som *that* skaber reference til, kvalificeres som en begivenhed/en kendsgerning/en proposition. Ud fra den betragtning synes begivenheden/kendsgerningen/propositionen ikke at kunne siges at eksistere "på forhånd" og gøres til genstand for en prædikation. For det andet tyder hendes formulering på at hun mener at der i antecedenten på forhånd findes en *entitet* af højere orden. Det problematiske her hænger bl.a. sammen med hvad der forstås ved en *entitet*. Lyons (ibid.) definerer *entitet* på følgende måde:

To say that something is an entity is to say no more than that it exists and can be referred to; and we will assume that the notion of existence applies primarily to first-order entities and that what is traditionally referred to as the hypostatization of higher-order entities depends crucially upon the structure of particular languages.

Spørgsmålet er nu hvordan man om noget siger at det er en entitet. Det gør man ved at benytte et nominal da det er disse der er refererende. Det er cirkulært som hos Lyons at sige at en nominalisering (hypostatisering) er at **gøre** anden- og tredjeordensentiteter til refererende enheder. Hvis det er sådan en entitet defineres, kan der jo ikke være tale om entiteter på forhånd. Som Thrane (1998: 59) siger, er nominalisering en **sproglig** tingsliggørelse af en situation. Dvs. situationen er ikke en ting ude i verden. Lundquists eksempel *Mary was fired* og andre antecedenter for indkapslinger kan altså ikke betragtes som entiteter per se. Antecedenten er blot en sproglig størrelse. Det er først når vi når til anaforen – i Lundquists eksempler *that* – at

man kan tale om en entitet – ikke forstået på den måde at noget *er* en entitet ude i verden, men at noget fremstilles *som om* det var det. Ude i verden kan der vel næppe siges at være forskel i den måde fx *Mary was fired* sker på, altså om der er tale om hhv. en begivenhed, en kendsgerning eller en proposition. I Lundquists eksempler kvalificeres *that* på forskellige måder afhængig af den efterfølgende prædikation, men *that* skaber reference til nøjagtig det samme, nemlig *Mary was fired*-situationen. Modtager får da efterfølgende at vide at denne situation skal kvalificeres som en begivenhed/en kendsgerning/en proposition.

3. Fortolkningen af indkapslere

3.1. Den bestemte artikel og demonstrativet

En indkapsler består af enten en grammatisk størrelse alene, nemlig et demonstrativ i neutrum, jf. fx (4),⁹ eller en NP bestående af en grammatisk og en leksikalsk størrelse, jf. fx (1). I sidstnævnte tilfælde er den grammatiske størrelse et determinativ, enten den bestemte artikel eller et demonstrativ. Tilsyneladende er der stor overvægt af sidstnævnte i indkapslere. Jeg vil i det følgende afdække betydningerne fra hhv. den bestemte artikel og demonstrativet for at se hvordan de opererer i betydningsetableringen, og derefter undersøge på hvilken måde den leksikalske betydning i anaforens kerne indgår. Sidstnævnte vil blive foretaget i 3.2.

I nogle tilfælde er demonstrativet den eneste mulighed. Også i visse eksempler på anafori hvor der ikke er indkapsling, er sommetider kun demonstrativet muligt, fx som det ses i (10), der er den spanske ækvivalent til et fransk eksempel fra Herslund (1999: 117), der eksemplificerer en metaforisk anafor:

- (10) *Dos árboles* encuadraban la entrada y **estos centinelas** dormían.
'*To træer* indrammede indgangen, og **disse skildvagter** sov.'

9. Dog kan også det personlige pronomen i neutrum, *ello*, optræde. De personlige pronominer behandles ikke i denne artikel.

Ifølge Herslund (ibid.) er kun demonstrativet muligt ved metaforiske anaforer i fransk. Uden for kontekst er (10) lidt atypisk, men i den rette sammenhæng ville en identifikation af en størrelse svarende til *dos árboles* sandsynligvis finde sted. Hvis den bestemte artikel havde været anvendt, ville denne og lekset *centinelas* sandsynligvis ikke have skabt en anaforisk relation til *dos árboles*. I stedet ville modtager have afsøgt den øvrige kontekst for en mulig antecedent. Dette hænger sammen med den betydningsforskel der er mellem de to typer determinativer, og som vil blive beskrevet i det følgende.

Ifølge Korzen (2000: 203) grammatikaliseres trækket [+ identificerbar] i italiensk i den bestemte artikel, mens demonstrativet udover dette træk udtrykker lokalitet (op.cit.: 208). Det samme kan siges at gælde i spansk. At modtager identificerer noget, vil sige at han/hun skaber reference til en entitet. I nogle tilfælde skaber en anafor reference til noget uden brug af information fra en antecedent (fx *el sol se pone en el oeste*, 'solen går ned i vest'), mens den i andre tilfælde gør det vha. information fra en antecedent, dvs. noget der har været nævnt tidligere i teksten. Sidstnævnte gør sig gældende i forbindelse med indkapsling, hvor antecedenten befinder sig i den umiddelbart foregående tekst. Med hensyn til demonstrativet, findes der i spansk tre varianter: *este*, *ese* og *aquel*, hvor den lokalitet de hver især udtrykker, kan betegnes som hhv. proximal, 1. person, proximal, 2. person og distal, 3. person (jf. Herslund 1999: 115). Da antecedenten til en indkapsler tekstuel befinder sig nær anaforen, er det i reglen *este* der anvendes, og i det følgende tales der mht. til det træk der adskiller den bestemte artikel og demonstrativet, om [+Nærhed] for demonstrativet.

Den bestemte artikel henviser ifølge Herslund (op.cit.: 67) indirekte vha. hvad han kalder 'beregningensbetingelser' efter Kleibers *conditions*. Som følge heraf præsupponeres ifølge Herslund eksistensen af ét individ der tilfredsstiller den beskrivelse som det bestemte syntagmes leksikalske kerne indeholder, og det er denne størrelse modtager skal identificere. Jeg mener dog at præsuppositionen hænger sammen med instruks fra den bestemte artikel om at skabe identifikation: Når det over for modtager indikeres at noget kan identificeres, må man gå ud fra at det eksisterer. Det samme mener jeg gælder for demonstrativet. Både mht.

den bestemte artikel og demonstrativet mener jeg at man kan gå ud fra at modtager i første omgang afsøger for leksikalsk overensstemmelse i en eller anden grad. Men som vi også vil se, er den bestemte artikel ikke altid mulig når der ikke er leksikalsk overensstemmelse. Denne artikel følger således den opfattelse at både den bestemte artikel og demonstrativet instruerer om at identificere noget, og at demonstrativet så indeholder hvad man kan kalde en tillægsinstruks om at referenten skal identificeres i den umiddelbare nærhed.

Denne forskel, der altså i henhold til ovenstående beskrivelse kun består i trækket [+Nærhed], udmønter sig i begrænsninger for begge slags determinativer. For den bestemte artikel har vi allerede set et eksempel med en metafor hvor den ikke var mulig, og som allerede nævnt, gælder dette i nogle tilfælde også i forbindelse med indkapsling. Omvendt kan kun den bestemte artikel skabe en anaforisk relation til en generisk størrelse samt normalt til en såkaldt associativ anafor, hvilket naturligvis skyldes at antecedenten ikke skal søges i den umiddelbare nærhed.^{10, 11}

Der hvor demonstrativet er påkrævet, er hvor trækket [+Nærhed] er nødvendigt for at kunne identificere antecedenten. I (10) kan man sige at beregningsbetingelserne ikke slår til idet man jo ikke umiddelbart kan finde en relation mellem antecedenten og det leksikalske indhold i anaforens kerne. Der skal altså noget "ekstra" til for at skabe den anaforiske relation. Dette kan demonstrativet klare fordi det skaber en stærkere anaforisk relation end den bestemte artikel pga. trækket [+Nærhed]. I andre tilfælde er den bestemte artikel mulig i forbindelse med metaforer, jf. (11):

- (11) Cada uno se defendía a su manera de la policía criminal. La agresión brutal y sin justificación fue originada desde la policía. Lo tenían todo previsto **los cabrones**. 'Hver enkelt forsvarede sig

10. Ifølge Apothéloz, D. & M. Reichler-Béguelin (1999) ses demonstrativet dog i nogle tilfælde brugt i fransk ved associative anaforer.

11. For flere eksempler på hvad forskellen mellem den bestemte artikel og demonstrativet udmønter sig i, se Korzen (2000).

så godt han/hun kunne over for politiet. Den brutale og urimelige aggression blev forårsaget af politiet. **Røvhullerne** havde forudset det hele.’

Dette kan forklares ved at en original metafor som i (10) er kognitivt mere krævende end en ikke-original som i (11). I (11) er metaforen stivnet, og der er ingen problemer forbundet med at skabe den anaforiske forbindelse til *la policía*, heller ikke selvom dette ord er et kollektiv, hvorved det indbefatter de enkelte politifolk som der refereres til i anaforen, der jo står i pluralis.¹²

Det er ligeledes kognitivt mere krævende at identificere antecedenten for en indkapsler, der jo ikke udgøres af en enkelt NP, men af en længere tekstenhed. Her er beregningsomstændighederne ofte ikke præcise nok fordi der ikke på forhånd er nogen klar semantisk forbindelse mellem anafor og antecedent. Demonstrativet peger præcist på noget i nærheden, og er derfor brugbart. Ifølge Korzen (op.cit.: 390) gælder det generelt at jo mere identisk det leksikalske indhold er, desto lettere vil man fortolke en direkte relation mellem antecedent og anafor. Fælles for anaforen der udgøres af en original metafor, og en indkapsling, er netop at de leksikalsk set ligger langt fra antecedenten og derfor behøver stor anaforisk styrke fra demonstrativet.

3.2. *Anaforens kerne*

Med hensyn til anaforens kernes karakter, kan man helt overordnet sige at der skal være en form for overensstemmelse mellem en anafor og dens antecedent, men at det ikke behøver være i form af leksikalsk overensstemmelse. Korzen (1998: 26) o.a. skelner mellem semantisk og pragmatisk genoptagelse, dvs. hvor fortolkningen af genoptagelsen af en entitet skyldes enten det samme semantiske indhold (evt. en semantisk relation, fx et hyponymi-forhold) i antecedenten og den anaforiske NP's kerne, eller en ikke-sproglig viden om verden, jf. fx

12. I modsætning til i (10) kunne man også sige at der er hjælp at hente i konteksten; dette mener jeg dog er irrelevant i forbindelse med en stivnet metafor, hvis betydning jo er alment kendt.

ovenstående (2), hvor genoptagelsen er semantisk, og (12) nedenfor, hvor den er pragmatisk:

- (12) Respalda Almodóvar postura antibélica. **El director de cine español** apoya la postura de la actriz Marisa Paredes, ... 'Almodóvar **støtter antikrigsholdning. Den spanske filminstruktør** støtter skuespilleren Marisa Paredes' holdning, ...'

Mens der i (2) er leksikalsk sammenfald mellem antecedent og anaforens kerne, er dette ikke tilfældet i (12). Her skal modtageren selv skabe en sammenhæng mellem antecedent og anafor, dvs. trække på inferens. Dog skal det bemærkes at den semantiske del i mange tilfælde er repræsenteret i en eller anden forstand, hvilket fx ses i (12), hvor trækkene [+Hum] og [+Mask] er tilstede i såvel antecedent som anafor. Pragmatiske genoptagelser kan både være neutrale, jf. fx (12), og værdiladede, jf. fx (13):

- (13) Volví a llamar a mi primo, pero estaba en la piscina y no quiso venir al teléfono **el hijo de puta**.¹³ 'Jeg ringede igen til min fætter, men **han** befandt sig i swimmingpoolen, og **svinet** gad ikke komme til telefonen.'

Også ved indkapsling kan genoptagelsen være både semantisk og pragmatisk, og begge kan være neutrale og værdiladede. Det synes dog ikke altid ligetil at afgøre om der er tale om semantisk eller pragmatisk genoptagelse, og nogle eksempler kan måske siges at vise at grænsen er flydende. I (14) er der uden tvivl tale om semantisk og neutral genoptagelse idet der er leksikalsk overensstemmelse mellem *fracasado* og *fracaso*:

- (14) Así pues, sostengo que el liberalismo en verdad ha fracasado en América Latina, pero que **este fracaso** tiene distintos niveles. 'Jeg hævder altså at liberalismen faktisk har slået fejl i Latinamerika, men at **denne forfejling** har mange niveauer.'

13. Som det ses, gælder det også i dette eksempel at de semantiske træk [+Hum] og [+Mask] er tilstede i såvel antecedent som anafor.

I (15) er der ikke tale om leksikalsk overensstemmelse:

- (15) Mientras está en conversación recibirá un tono ... indicando que está recibiendo otra llamada, para atender esta segunda llamada deberá presionar brevemente el botón ... y luego presione el dígito 2, ... **Esta operación** puede realizarla tantas veces como lo desee atendiendo las dos llamadas. 'Mens De samtaler, kommer der en tone ... der angiver at De modtager et andet opkald. For at modtage det andet opkald skal De trykke kort på knappen ... og derefter taste 2, ... **Denne handling** kan De foretage så mange gange De ønsker det og betjene begge opkald.'

Men da man må sige at der i antecedenten beskrives en handling, dvs. vi ved allerede at det er en handling før vi når til anaforen, kan vi alligevel tale om semantisk genoptagelse idet *esta operación* netop beskriver *handling*. Genoptagelsen er også her neutral. Følgende eksempel (16) adskiller sig fra (15) ved at indeholde et vurderende attributiv, nemlig adjektivet *desagradable*. Kernen i anaforen er ikke værdiladet, men vi kan alligevel tale om en værdiladet anafor pga. adjektivet:

- (16) Un informe del área de Medio Ambiente de La Laguna ha detectado en varios ejemplares del parque de La Constitución una patología por hongos. Se trata de una enfermedad "de la que no se conoce tratamiento curativo", por lo que, desde el Cabildo tinerfeño se ha autorizado la tala de las palmeras "ante el riesgo de desplome". **Esta desagradable operación** se ejecutará en unos días. 'Ifølge en rapport fra miljøområdet fra La Laguna har man i flere palmer i parken La Constitución opdaget svamp. Det drejer sig om en sygdom "som man ikke kender nogen behandling for", hvorfor Tenerifes byråd har bemyndiget fældning af palmerne da der ellers er risiko for at de selv vælter. **Denne ubehagelige handling** vil blive udført om nogle dage.'

Det næste eksempel synes ikke så gennemskueligt:

- (17) Es también apropiado preguntarse por qué las operaciones gu-

bernamentales de defensa, de inteligencia y de seguridad aeroportuaria fallaron en prevenir la tragedia del 11 de septiembre, y por qué este fracaso de alguna manera autoriza a expandir los sistemas fallidos con más dinero y facultades extraordinarias. 'Det er også passende at spørge sig om hvorfor det ikke lykkedes regeringens forsvars-, efterretnings- og lufthavnssikkerhedsoperationer at afværge tragedien den 11. september, og hvorfor denne fiasko på en måde giver ret til at udvide de fejlslagne systemer med flere penge og ekstraordinære egenskaber.'

Det synes ikke helt entydigt om der her er tale om semantisk eller pragmatisk genoptagelse, hvilket i øvrigt viser at grænsen mellem semantik og pragmatik ikke altid er knivskarp. Fortolkningen af anaforen synes ikke udelukkende at ske på baggrund af sproglig viden idet anaforens kerne *fracaso* ikke direkte kan siges at være semantisk i overensstemmelse med noget fra den tidligere tekst. Ud fra den betragtning synes genoptagelsen af være pragmatisk. Omvendt kan udtrykket *fallaron en prevenir la tragedia* måske siges at udgøre en semantisk nøgle med trækket [+Negativ] ligesom *fracaso*. Dette kunne være et argument for at tale om semantisk genoptagelse. Genoptagelsen er i det pågældende eksempel værdiladet idet det er afsenders egen vurdering at det som antecedenten beskriver, er en fiasko. Terroristerne bag angrebene ville næppe omtale de manglende operationer som en fiasko.¹⁴ Som beskrevet i næste afsnit, kan muligheden for at udtrykke subjektivitet være et af de mere diskursive formål med indkapsling.¹⁵

Sammenfattende kan man sige at modtager fra demonstrativet/den bestemte artikel får en instruks om at skabe reference. Herefter afsøger modtager med udgangspunkt i indkapslingskernens art teksten for at finde en rimelig antecedent der kan bruges som information til at skabe reference.

14. Dog ville man i det konkrete eksempel ikke kunne indsætte et leksem med en modsatrettede vurdering, fx *esta suerte*, idet der i antecedenten allerede findes et værdiladet ord med trækket [+Negativ], nemlig *la tragedia*.

15. Denne mulighed er dog også tilstede ved anaforer der ikke er indkapslere, jf. fx (13).

4. Formål med indkapsling

Der kan være flere grunde til at en afsender anvender en indkapsler. Formålet er i mange tilfælde en sammenblanding af fx et tekstlingvistisk og et diskursivt formål, og de punkter der foreslås i dette indlæg, er med stor sandsynlighed ikke udtømmende.¹⁶ Som udgangspunkt kan man sige at indkapslingen er afsenders syntaktiske mulighed for at skabe en ny diskursreferent af en længere tekstenhed på basis af gammel information og derved gøre den til argument for videre prædikationer. Ud fra et tekstlingvistisk og diskursivt perspektiv kan man sige at afsender skaber en sammenhæng mellem to tekstsekvenser, og indkapsleren kan siges at fungere som det Mccarthy kalder *a discourse-organising word*, jf. p. 4.

Indkapsleren kan bestå af et substantivisk demonstrativ, jf. (4), et determinativ + et substantiv, jf. (1) eller af et determinativ + et substantiv + et attributiv (/determinativ + attributiv + substantiv), jf. (18):

- (18) En estos yacimientos, el uso de mercurio en flujo abierto ... es general, con pérdidas excesivas de mercurio. Existe la necesidad urgente, de dedicarse a esta problemática nueva en el área. 'I disse lejer er brugen af kviksølv i åben strøm ... udbredt, med vidtgående tab af kviksølv som følge. Det er tvingende nødvendigt at gøre noget ved **denne i området nye problematik**.'

I alle tre eksempler kan indkapsleren siges at være neutral. I (1) og (18) fremgår det af antecedenten selv at der er tale om en problematik, og kernen i anaforen bidrager her ikke med ny information, men har udelukkende til formål at lade antecedenten indgå i en ny sammenhæng. I (1) tjener indkapslingen til at den genoptagede handling kan blive genstand for en ny prædikation i den efterfølgende sætning, jf. termen *a discourse-organising word*. Det samme er tilfældet i (18), hvor anaforen indgår i en ny prædikation. Herudover indeholder anaforen ny information, nemlig i form af attributivet, der således har en informativ funktion. Her muliggør nominaliseringen at modificere en handling

16. Med **tekstlingvistisk** tænkes her på de sproglige størrelser der får sætninger til at hænge sammen, mens **diskursiv** går på afsenders intentioner i diskursen.

ved et attributiv. Noget lignende gør sig gældende i ovenstående (5), hvor indkapsleren står som subjekt og muliggør kvalificeringen af hele eventyret i subjektsprædikativet som *en rigtig historie*.

I andre tilfælde kan enten kernen, attributivet eller begge have en vurderende betydning, jf. følgende eksempler (19)-(21). Forhistorien til (19) er at en ung mand er død efter konfrontation med politiet.

- (19) Y todo porque unas alarmas de auto fueron activadas y al oficial esto no le gustó. Considerar a alguien delincuente por esta idiotez y golpearle tan sádicamente, no parece propio. 'Og alt dette fordi nogle bilalarmer gik i gang og politimanden ikke syntes om det. At anse nogen for kriminel pga. **denne tåbelighed** og slå ham på en så sadistisk måde synes ikke rimeligt.'

Det er denne ytrings afsenders vurdering at antecedenten er en tåbelighed (her forstået som en bagatel). Den omtalte politimand ville sandsynligvis karakterisere hændelsen på en anden måde. Også her giver indkapslingen afsender mulighed for at fremstille handlingen på en bestemt måde, denne gang ikke ved et attributiv, men ved at benytte et vurderende substantiv.

- (20) ¡Imagínate que te pagasen 5.000,00 U\$\$ mensuales mientras te-letrabajas desde el salón de tu nueva casa! ... Ahora yo te invito a que participes y saques provecho de **esta magnífica oportunidad de negocio**. 'Forestil dig at du blev betalt 5000,00 \$ om måneden mens du arbejdede pr. telefon fra stuen i dit nye hjem! Nu inviterer jeg dig til at deltage og få udbytte **af denne fantastiske forretningsmulighed**.'

Afsenders formål er her at overbevise en modtager om at det er særdeles fordelagtigt for vedkommende at påtage sig et bestemt arbejde. Ved at foretage en indkapsling får afsender mulighed for at kvalificere den handling som udtrykkes i antecedenten ved et vurderende adjektiv, nemlig *magnífico*.

- (21) Quienes vivimos la Transición, recordamos cómo en esa época ciertos círculos intelectuales, políticos y eclesiásticos introdujeron

en el pueblo español el sentimiento paralizador y castrante del miedo. Y se hizo a través del concepto de las dos Españas condenadas a enfrentarse eternamente. ... Las imágenes en que se encarnó **esta mentira** fueron el cuadro de Goya en que dos campesinos enterrados hasta las rodillas pelean a garrotazos ... 'Vi der oplevede overgangen [til demokrati] kan huske hvordan visse intellektuelle, politiske og kirkelige kredse på den tid påførte det spanske folk angstens lammende og kastrerende følelse. Og man gjorde det gennem forestillingen om de to Spaniere dømt til at stå over for hinanden til evig tid. Billederne hvori **denne løgn** blev inkarneret, var Goyas billede hvor to bønder, der er begravet til knæene, slås med stokke ...'

I (21) karakteriseres en del af en ytring som en bestemt talehandling. Denne form for indkapsling benævner Korzen (op.cit.: 30) **metakommunikativ henvisning**. I det pågældende eksempel er der tale om en subjektiv vurdering. De personer der indgik i de omtalte kredse, ville sandsynligvis karakterisere udsagnet på en anden måde. Den metakommunikative henvisning kan dog også være af neutral karakter, fx hvis kernen udgøres af et ikke værdiladet ord som *propuesta* (for-slag).

Indkapsling kan bl.a. ses som et diskursivt middel, en retorisk strategi, hos afsender for at udtrykke sin egen vurdering uden at den fremstår som ny information. Determinativet i indkapsleren giver via sin grammatiske kodning modtager instruks om at identificere og skabe reference på baggrund af en antecedent. Modtager har da ikke andet valg end at skabe denne forbindelse, og på denne måde kommer forbindelsen mellem antecedent og anafor til at fremstå som et faktum. I et eksempel som (21) er den eneste semantiske forbindelse mellem anaforen og antecedenten at førstnævnte beskriver en tredjeordensentitet, og antecedenten en situation, men på trods heraf, og på trods af at anaforen er værdiladet, etableres den korrekte forbindelse. Afsender kan altså vha. de grammatiske kodninger fremstille noget som om det var et faktum, fx at antecedenten i (21) er en løgn. En garvet parlamentariker, fx en politiker, kan endda være så heldig at modtager ikke opdager at der er tale om vedkommendes egen vurdering, der jo bliver fremsført som noget faktisk.

Som allerede nævnt, er muligheden for subjektivitet, såvel hvad angår kernen i en anafor som et attributiv, også tilstede ved andre anaforer, jf. fx (13), hvor det er kernen der er værdiladet, og (22), hvor det er attributivet:

- (22) Una de las figuras más aborrecibles de la historia sin lugar a dudas es el rey español Felipe II, a quien muchos conocen como “El Demonio del Sur” por las incontables atrocidades y saqueos que **este feo hombre** permitió contra nuestros indígenas. ‘En af historiens mest afskyelige figurer er uden tvivl den spanske konge Filip II, som mange kender som “Djæveln fra syd” pga. de talrige grusomheder og plyndringer som **denne grimme mand** tillod mod vore indfødte.’

5. Konklusion

En indkapsler er en anafor der kvalificerer en antecedent som en entitet af højere orden, dvs. fx som en begivenhed eller en proposition, og hvor antecedenten udgøres af et længere tekststykke. Indkapsleren kan bestå af et determinativ og et substantiv, hvoraf sidstnævnte så udgør den leksikalske kerne, eller af et substantivisk demonstrativ i neutrumsform. Når indkapsleren indeholder et substantiv, determineres dette enten af den bestemte artikel eller et demonstrativ, hvoraf sidstnævnte er mest almindelig. Dette hænger sammen med disses betydninger. Begge giver modtager instruks om at identificere noget og dermed skabe reference, og demonstrativet instruerer derudover om at det er i den umiddelbare nærhed at referenten skal identificeres.

Det er determinativet der via sin instruks får modtager til at skabe en anaforisk forbindelse, mens det er i kraft af den leksikalske kernes karakter som et ord der beskriver noget som en anden- eller tredjeordensentitet at modtager informeres om at den entitet der skal skabes en forbindelse til, skal skabes med udgangspunkt i indholdet fra en længere tekstenhed. Hvis indkapsleren udelukkende udgøres af et demonstrativ, informeres modtager om antecedentens status som en længere tekstenhed via morfologisk kodning, nemlig neutrumsformen, der jo ikke kan henvise til substantiver. Genoptagelsen kan være semantisk eller pragmatisk og neutral eller værdiladet.

Indkapslingen kan ses som afsenders syntaktiske mulighed for at skabe en ny diskursreferent af en længere tekstenhed og gøre den til argument for videre prædikationer. Her er der endvidere mulighed for at foretage en kvalificering af antecedenten. Dette kan ske ved kernen i anaforen, fx i form af en metakommunikativ henvisning, hvor en del af en ytring karakteriseres som en bestemt talehandling. Afsender har også mulighed for at genoptage antecedenten på en værdiladet måde, hvilket kan ske både gennem kernen og et attributiv.

Henvisninger

- Andersen, H.C. (1989). *Cuentos completos I*. Madrid: Grupo Anaya.
- Andersen, H.C. (1994). *Samlede Eventyr og Historier*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Apothéloz, D. & M. Reichler-Béguelin (1999). Interpretations and functions of demonstrative NPs in indirect anaphora. *Journal of Pragmatics* 31, 3. 363-397.
- Conte, M. (1996). Anaphoric Encapsulation. *Coherence and Anaphora. Belgian Journal of Linguistics* 10. 1-10.
- Conte, M. (1999). *Condizioni di coerenza: Ricerche di linguistica testuale*. Alessandria: Edizioni dell'Orso.
- Dam, H. (2001). *A referential analysis of definite NP's in Spanish*. Ph.d.-afhandling. Handelshøjskolen i Århus.
- Dam, H & L. Dam (2001). En instruksional analyse af den bestemte artikel i spansk. H.L. Andersen, K. Jensen & H. Nølle (eds.). *Ny Forskning i grammatik* 9. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Francis, G. (1986). *Anaphoric Nouns*. (Discourse Analysis Monograph 11). Birmingham: English Language Research
- Francis, G. (1989). Aspects of nominal-group lexical cohesion. *INTERFACE. Journal of Applied Linguistics* 4, 1. 27-53.
- Halliday, M.A.K. & R. Hasan (1976). *Cohesion in English*. London: Longman Group.
- Herslund, M. (ed.) (1999). *Det franske sprog. Kapitel VI. Nominalsyntaxmet.*
- Ivanič, R. (1991). Nouns in search of a context: A study of nouns with both open- and closed-system characteristics. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching* 2. 93-114.
- Jakobsen, L.F. (1996). Referens, denotat, præsupposition, implikatur

- og mentale rum. M. Herslund (ed.). *Ny forskning i grammatik 3*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Korzen, I. (1995). Anaforiske kæder. *Sprint* 1995, 2. 30-45.
- Korzen, I. (1998). At tale om ting. Om substantivgrupperes betydning og brug – med særligt henblik på italiensk og dansk. *Copenhagen Working Papers in LSP 2*. Handelshøjskolen i København.
- Korzen, I. (2000). Reference, konnexion og diskursmarkering. (Vol. 2). G. Skytte & I. Korzen (eds.). *Italiensk-dansk sprogbrug i komparativt perspektiv*. Frederiksberg: Samfundslitteratur. 161-619.
- Lundquist, L. (1996). Når anaforer dømmes. Å. Almlund & L. Lundquist (eds.). *Copenhagen Working Papers in LSP 5*. 59-87.
- Lundquist, L. (1997). *Oversættelse*. København: Samfundslitteratur.
- Lyons, J. (1977). *Semantics*. Cambridge University Press.
- McCarthy, M. (1991). *Discourse Analysis for Language Teachers*. Cambridge University Press.
- Schmid, H. (1997). Cognitive effects of Shell Nouns. K. Van Hoek, A. Kibrik & L. Noordman (eds.). *Discourse Studies in Cognitive Linguistics. Selected papers from the fifth international cognitive linguistics conference. Amsterdam, July 1997*. 111-132.
- Schmid, H. (2000). *English Abstract Nouns as Conceptual Shells*. Topics in English Linguistics 34. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Thrane, T. (1998). Nominaler, nominaliseringer og semantisk kompleksitet. *Hermes* 21. Handelshøjskolen i Århus.

Modalitet i en funktionelt orienteret tysk grammatik

Lisbeth Falster Jakobsen

1. Indledning

Sproglig funktionalitet er en term, der dækker over et antal begreber. Min forståelse af en funktionelt orienteret grammatik er en grammatik, der lægger vægt på en indholdsbeskrivelse af de kategorier, man traditionelt har i en grammatik. Det vil så sige, at man ikke slipper tegnbegrebet som den grundlæggende beskrivelsesenhed. Derudover skal det være en grammatik, der har en beskrivelse af de grammatiske fænomener, der rækker ud over helsætningskonstruktionen, nemlig fænomener, som er styret af det forhold, at helsætningen er konstituent i en løbende tekst. Tekstens indholdsside, tekstverdenen er her en væsentlig faktor for at få beskrevet diverse kategoriers indhold og indholdsstyring således, at det bidrager til en forståelse for tekstverdenens logik og hele sammenhæng. Opvurderingen af tekstverdenen er en del af den funktionelle forståelse, der går ud på at beskrive, hvilket arbejde sproget udfører. Her kommer teksten ind som *interface* mellem et stykke kognitiv produktion fra afsenders side og modtagers kognitive virksomhed. Tekstens verden har således en stor autonomi i forhold til fx modtagers øvrige opfattelse af sagsforhold og sammenhænge i verden. Jeg betoner dette, fordi det netop ved modalitet ofte sker, at man måler et sagsforholds epistemiske værdi direkte op mod almindelige opfattelser af verdens sammenhæng og ikke ud fra tekstverdenen¹. Om modtager opfatter det, der siges i tekstverdenen, som sandt, er et spørgsmål, der ligger uden for den funktionelle sprogbeskrivelse.

1. Således kan man opleve, at studerende, der skal oversætte fra dansk til tysk, administrerer konjunktiv efter, hvad de selv mener er sande eller kun forestillede eller direkte falske sagsforhold, i stedet for at gå ud fra det dansk forlægs epistemiske tilskrivninger.

2. Modalitet

Modalitet er en kun semantisk defineret kategori. Det vil sige, at den ikke er hæftet til en bestemt grammatisk tegnkategori alene. Principielt har modalitet været hæftet til modusbøjning og derved fået noget af et grammatisk rygstød, men modus som paradigme rækker ikke til at beskrive fænomenet i det øjeblik, man vil komme frem til en samlet indholdsforståelse bare af modus' eget indhold, fx på tysk.

Hvis man opretter en kun semantisk kategori som modalitet, i første omgang løst fra tegndannelse og derved fra en regelmæssig paradigmedannelse, lukker man sig ind i diverse problemer. Et af dem er spørgsmålet om, hvor meget indhold der skal med i kategorien, dvs. hvor mange indholdsmæssige underkategorier der skal være. Hvis man betragter faktualitet eller assertion som defaultværdien i modalitet, så opregner Bybee og Fleischmann (1995: 2) afvigende underkategorier som: jussiv, desiderativ, intentiv, hypotetisk, potentiel, obligativ, dubitativ, hortativ, exclamativ o.a. som mulige underkategorier ved siden af defaulten til betegnelse for talerens yderligere raffinering af den til grund liggende assertion. Det er nu set over en typologisk bank, altså intersprogligt.

Det er klart, at så længe man kun opererer på indholdssiden uden interesse for en vis udtryksmæssig regelmæssighed, kan det let blive ret ukontrolleret, hvor mange kategorier man skal regne med. Haimann i samme bind opregner nogle indholdskategorier, som kunne være kandidater til modale kategorier, men som han ikke mener nogensinde er blevet grammatikaliseret, nemlig *sarcastive*, *guiltive* og *mass-productive*. Nu er det så heller ikke Bybees og Fleischmanns mening, at man skal kaste sig ud i vilde kategoriseringer; deres ærinde er faktisk bl. a. at undersøge mulige valide grammatiske bindinger for modalitet, set både intra- og intersprogligt. Det er jagten på de såkaldte gramtyper. Bybee og Fleischmann har tre formål med deres bind:

In this volume we take the position that analysis of function should explain distribution of form. That is, the modal categories we operate with do not lead an autonomous existence in some abstract logical or semantic space, rather, they correspond to – indeed are determined by – (a) the formal distinctions made

in particular languages, (b) documented pathways of language change, and (c) prominent cross-language patterns of form-function correlation. (1995: 3)

Jeg holder mig i det følgende til deres punkt (a) og ind imellem lidt *squinting* til (c), men ikke til (b). Mit objektssprog er tysk.

Altså gramtyper. En hurtig refleksion vil vise, at da verdens sprog har meget forskellige opbygninger, vil der blive tale om en del typer. Og selv ved analoge kategoridannelser i beslægtede sprog kommer man hurtigt ud for, at et analogt paradigme har et forskelligt antal kategoriled i to sprog, hvorved fordelingen af indhold bliver forskellig. Man kan her sammenligne bare det danske og det tyske modusparadigme: det danske har to levende, fuldt fungerende modusled: indikativ og imperativ, tysk har tre velfungerende led: indikativ, konjunktiv og imperativ. Det vil så igen sige, at fordelingen af modalitet på modusystemer alene er enkeltsproglig efter almindelig strukturalistisk tankegang. Hertil kommer, at selv inden for ét sprog behøver de enkelte modusled ikke at være ganske entydige i deres indhold. På tysk opfører indikativ og imperativ sig indholdsmæssigt ret entydigt; konjunktiven derimod er som sådan indholdsmæssigt plurifunktionel.

3. Hvilke overordnede indholdstyper af modalitet skal man regne med?

Det er ikke helt let at svare på. Traditionelt taler vi om epistemisk og deontisk modalitet: epistemisk modalitet handler om sagsforholdets gyldighed i en tekstverden (altså ikke gyldigheden i den ikke-sproglige verden; det er et logisk anliggende). Deontisk modalitet drejer sig om det nødvendige eller tilladelige i, at et sagsforhold finder sted i tekstverdenen. Hertil kan man så føje en tredje modalitetstype: evidentialis, der relaterer det fremsatte sagsforhold til ophavet, kilden for det. Den sidste kategori spiller en rolle i forbindelse med tysk konjunktivbrug.

Det næste spørgsmål er, om disse hovedkategorier også er ligeberettigede. Når man læser litteratur, der behandler engelsk som objektssprog, kan man let få den opfattelse, at epistemisk og deontisk modalitet er ligeberettigede. Det tolker jeg som havende to årsager. Den ene er det

faktum, at konjunktiv mangler i det levende modusparadigme i engelsk, hvilket medfører, at epistemiske afvigelser fra ren assertion skal laves ved semantisk komposition over enkelttegnsniveau. Her kommer modalverberne en del ind. Hertil kommer en stor interesse for, hvordan epistemisk indhold har udviklet sig historisk af modalverbernes såkaldte *root* modality (som omfatter fysik og psykisk kunnen/evne og nødvendighed og tilladelse). Interessen for historisk udvikling ses af Bybees og Fleischmanns punkt (b).

Men hvis man nu ser synkront moderne på sproget tysk, må epistemisk modalitet være den grundlæggende kategori. Af følgende grund: det tyske modusystem er som sagt treleddet: indikativ, konjunktiv og imperativ. Alle verber bøjes i alle tre kategoriled og, bortset fra imperativ, i alle former; modalverberne har dog ikke imperativbøjning. Men de har altså konjunktivbøjning. Den indholdsmæssige hovedforskel mellem indikativ og konjunktiv er en epistemisk forskel mellem assertion i indikativ på den ene side og forskellige afvigelser herfra på den anden side. 'Forskellige afvigelser herfra' drejer sig om konjunktivens pluri-funktionalitet, herom senere. Det vil så sige, at da verbalbøjningen er obligatorisk for alle verber i finitte former, kan modalverberne ikke undslippe den epistemiske modalitet i sig selv, også selvom verbalstammen muligvis skal forstås som *root* i det pågældende tilfælde.

(1a) *Er kann nach Hause*
Han kan (gå) hjem

(1b) *Er könnte nach Hause, wenn er nicht nachsitzen müsste*
Han kunne (gå) hjem, hvis han ikke skulle sidde efter

Vi ser her modalverber i *root*-kapacitet; i (1a) i indikativ præsens, i (1b) i præterium konjunktiv, med irrealis lagt oveni *root*-indhold.

Et verbum kan kun undslippe modus og dermed det epistemiske indholdstillæg ved at stå i infinit form. Det kan enten ske ved, at den infinitte verbalform fungerer som andet end verbal i sætningen:

(2) *Nachsitzen ist eine glimpfliche Strafe*
At sidde efter er en lempelig straf

Den almindeligste måde er dog, at infinittet indgår i verbalet i kombination med en anden verbalform, ofte et modalverbum, som så overtager modusbøjningen, som i (1b).

4. Konjunktiv

Som sagt har to af de tre modi, indikativ og imperativ, på tysk et epistemisk enhedsindhold, som går igennem den samlede brug. De to modi er af den grund her mindre interessante. Det samme er ikke tilfældet med konjunktiv. Alle formerne, et sammensat paradigme af simpleksformer og kombinationer med hjælpeverberne *sein*, *haben* og *werden*, findes, dvs. at vi har et 8-leddet formparadigme ligesom i indikativ. Men hvor de 8 former i indikativ danner ét funktionelt paradigme med indholdsmæssigt 8 forskellige tempora kombineret med indholdsmæssig assertion, så deler konjunktiv sig funktionelt op i tre paradigmer med hver deres indholdsfunktioner. Først skelner vi mellem to 4-leddede paradigmer, konjunktiv I og II.

konjunktiv I

er komme

er sei gekommen

er werde kommen

er werde gekommen sein

konjunktiv II

er käme

er wäre gekommen

er würde kommen

er würde gekommen sein

I forhold til et 8-leddet indikativisk tempusparadigme sker der her en reduktion i antallet af tempora. Vi taler nu om indholdene samtidighed, fremtidighed, fortidighed og fortidsfremtidighed. Det er fortiderne, der er reduceret i antal. Det fremgår, at det drejer sig om relative tider i forhold til indikativens mere absolutte tidsfæstning.

4.1. Konjunktiv I og II

Indholdet er i begge tilfælde en afvigelse fra assertionen i indikativ, der i umodificeret form står for angivelsen af sande sagsforhold i tekstverdenen. Ved umodificeret forstår jeg, at verbalformen ikke indgår i en konstruktion med modalverbum, adverbial eller andet. I konjunktiv I og II bevæger vi os ind i antagelsernes verden, med konjunktiv I til antagelser, som betegnes som opfyldelige, som realiserbare ønsker, opfordringer og stipulationer, som i (3), med konjunktiv II til beteg-

nelser af uopfyldelige sagsforhold, som i (4). Dette er dog lidt forenklet fremstillet.

- (3) Der Mittvierziger [...] hatte mich nach dem Unfall mit dem Möbelwagen an die Böschung geführt und mir eine Zigarette angezündet. *Seien wir froh*, daß der Unfall so glimpflich verlaufen ist (Selbs Betrug:102)²
(Manden midt i fyrrerne havde efter uheldet med flyttevognen ført mig hen til skråningen og tændt en cigaret til mig. Lad os være glade for, at uheldet forløb så lempeligt)
- (4) (om en studerende, der er havnet i specialesumpen. Han kigger en del ud ad vinduet:)
Nachdem er diese immense Leere [udsigten fra vinduet] zum hundertsten Mal wieder durchgearbeitet hatte, schob er den Vorhang beiseite und kehrte an seinen Schreibtisch zurück, um zu prüfen, ob sein leeres Blatt Umweltpapier sich inzwischen verändert hatte. *Die geringste Spur einer Einwirkung hätte ihm genügt. Ein Fliegendreck. Ein vorher nicht bemerktes Wasserzeichen. Alles wäre eine Botschaft gewesen, eine Nachricht von irgendwoher.* Aber seit Wochen war das Blatt völlig unverändert geblieben (Campus:124-125)
(Efter at han igen havde gennemarbejdet denne umådelige tomhed for hundrede gang, skubbede han gardinet til side og vendte tilbage til sit skrivebord for at se efter, om hans tomme blad miljørigtigt papir i mellemtiden havde forandret sig. Det ringeste spor af en indvirkning kunne han have nøjedes med. En fluelort. Et ikke tidligere bemærket vandmærke. Alt ville have været et budskab, en efterretning et eller andet sted fra)

Med vilje har jeg valgt umodificerede eksempler. Konjunktiven kan nemlig godt optræde redundant til et andet element i sætningen, typisk *als ob*, 'som om', der indleder irrealer sammenligninger. At der er tale om redundans, kan ses af flere ting. Dels behøves der ikke konjunktiv som i (5): *als ob* bærer her irrealis-funktionen alene. Dels er ganske vist konjunktiv II om det irrealer sagsforhold som regel valgt, men også

2. Kursiveringen i eksemplerne er foretaget af mig for at fremhæve det tekststykke, som er den egentlige genstand for behandlingen.

konjunktiv I, der ellers bruges om de realiserbare sagsforhold kan findes i kombination med *als ob*. Det ser vi i (6), hvor (6²) er det semantisk forventelige konjunktiv II, medens (6¹) er konjunktiv I. Derved er den indholdsmæssige distinktion mellem konjunktiv I og II her ophævet.

- (5) (et møde i universitetets disciplinærudvalg:)
Alle blickten ihn an, *als ob er etwas verschwieg* (Campus:247)
(Alle så på ham, som om han fortav noget)
- (6) (en studenterpolitiker forklarer planerne til en studenterdemo:)
So sieht die Sache aus.
Er sagte das in einem Ton, *als ob ¹nun die Kindersendung vorbei sei und ²der ernste Teil des Programms anfinge* (Campus:116)
(Således ser sagen ud.
Han sagde det i en tone, som om børneudsendelsen nu var forbi, og den alvorlige del af programmet begyndte)

Foruden den semantiske hovedunderkategori i konjunktiv II, irrealis, som de ovennævnte eksempler har vist, regnes der også med kategorien eventualis om det sagsforhold, der fremstilles som liggende inden for realiteten, men er sagt med forsigtighed, altså med en vis afstandtagen eller mildning fra afsenders side fra den rå realitet:

- (7) (Studenten Babsi og hendes eksaminator, professor Hanno Hackmann, taler om deres problem: sexuel forhold kontra habilitet:)
¹“*Könntest du verstehen, wenn ich mein Studium für wichtiger halte als meine Beziehung?*”
Hannos Hoffnung spreizte die Flügel.
“Ja, natürlich.” Er konnte den Drang nach Bestätigung kaum noch zurückhalten.
²“*Du hättest also Verständigung dafür, wenn ich sagen würde, das Examen geht vor, wir machen Schluß?*”
³“*Ja, das hätte ich*”. Hanno versuchte so zu tun, als ob er sich überwinden müßte (Campus:77)
(“Kunne du forstå det, hvis jeg anser mit studium for vigtigere end mit forhold?”
Hannos håb strakte vingerne.

“Ja, naturligvis”. Han kunne næsten ikke holde trangen til at bekræfte det tilbage.

“Du ville altså have forståelse for, hvis jeg sagde, at eksamen går forud, vi stopper?”

“Ja, det ville jeg”. Hanno forsøgte at lade, som om han måtte overvinde sig selv)

Rene konjunktiv-II-former har altså ikke i sig selv ét entydigt indhold. Konteksten, eller i sidste ende modtageren, afgør læsningen. Det viser (7^{2,3}) tydeligt.

Vi har så nu det forhold, at konjunktiv som hovedunderkategori inden for modusflektion er flerfunktionel; og en underkategori inden for konjunktiv alene er i sig selv også flerfunktionel.

4.2. Konjunktiv III

Der findes endnu en konjunktivfunktion, som vi kalder konjunktiv III. Det er de to konjunktivparadigmer som vi så i (4) forenet til ét paradigme på udtrykssiden, men med et helt andet indhold. Læst vandret repræsenterer de to former: *er komme*, *er käme* begge samtidighed med en anden verbalhandling (typisk den i *inquit*), de andre par repræsenterer fortidighed, fremtidighed og fortidsfremtidighed. Der er altså to former per tidsværdi. Indholdet af hele konjunktiv III er en modusform brugt i indirekte referat, en referatform blandt andre i evidentialis. Brugen af paradigmet er ret forskelligt. Enten kan man følge den regel, som vi plejer at kalde den Kaperske skoleregul, som også er den i Tyskland anbefalede, i hvert fald til skriftligheder. Her vælger man til den relative tidsangivelse en form fra konjunktiv I paradigmet, hvis denne er en tydelig konjunktivform, altså ikke en sammenfaldsform på udtryks-siden med indikativ. Ellers går man til konjunktiv II paradigmet. I (8) ser man, hvordan der i (8³) er en konjunktiv II form p.g.a. sammenfald med indikativ i konjunktiv I, men tidsforholdet er det samme som i de omgivende sætninger med konjunktiv I

- (8) (jegfortælleren finder nogle postkort på et hospital:)
Ich nahm die Ansichtskarten ab. ¹Aus Istanbul grüßten ein dankbarer ehemaliger Patient und seine Frau, aus Amorbach Gabi, Klaus, Katrin, Henner und Lea. ²Amorbach im Frühling sei wunderschön, ³die

Kinder und Lea verträgen sich prächtig, ⁴ der Umbau der Mühle sei fast fertig, und ⁵ er solle die Einladung nicht vergessen (Selbs Betrug:64)

(Jeg tog postkortene af. Fra Istanbul sendte en taknemmelig tidligere patient hilsener, fra Amorbach Gabi, Klaus, Katrin, Henner og Lea. Amorbach om foråret var vidunderligt [hed det], børnene og Lea kom glimrende ud af det med hinanden, ombygningen af møllen var snart færdig, og han burde ikke glemme invitationen)

Nu er dette ikke den eneste valgmulighed; i lidt mindre fin stil kan man nøjes med konjunktiv II paradigmet alene. Eller lave en blanding af de to systemer, idet nogle konjunktivformer er mere populære end andre. Man kan også vælge indikativ. Hovedmarkøren for selve det indirekte referat er ikke modusbrugen, men skift i deiksisbrug til den refererendes *origo*. Desuden er der normalt en indleder uden for selve referatet, et *inquit*, som angiver kilden til de fremsatte sagsforhold i referatet eller i det mindste er markør for, at vi går ind i et referat. Hverken den Kaperske regel eller bare konjunktiv II alene er altså i sig selv indikator for indirekte referat, undtagen i de tilfælde, hvor man sætter i med et referat uden *inquit* kombineret med mere eller mindre uigennemsigtige deiksisforhold som i (9).

- (9) (om den meget langsomme forretningsgang med at efterforske slettede dokumenter i bestikkelsesmistanken mod partiet CDU:)
Seltsam auch hier wieder einmal die Bewertung der Staatsanwälte, die für die Gedächtnislücken eines wichtigen Zeugen überaus großes Verständnis zeigen. *Schließlich sei es schwer, sich nach zwei, beziehungsweise drei Jahren an solch komplizierte Vorgänge zu erinnern*, Nur, dass so viel Zeit vergangen ist, liegt nicht am Zeugen, sondern an den Anklägern, die mit der Vernehmung keine Eile hatten (Zeit 9.10.2003:9)

(Sælsom er igen her bedømmelsen fra anklagerens side, som viser yderst stor forståelse for et vigtigt vidnes huller i hukommelsen. Når det kommer til stykket er det [efter deres mening] vanskeligt at huske sådanne komplicerede hændelser efter henholdsvis to eller tre år. Der er blot det ved det, at det, at der er gået så lang tid, ikke er vidnets skyld, men anklagerens, som ikke havde travlt med afhøringen)

Af denne meget overordnede skitse over konjunktivens brug bør det fremgå, hvor multifunktionel især konjunktiv II er. Man kan ikke ud fra formen alene beskrive indholdet; der skal kontekst til for at vise de indholdsmæssige underkategorier. Det er endda umuligt at forstå konjunktiv II kun som angiver af manglende realitetsværdi i tekstverdenen. Det viser både eventualis som i (7) og evidentialis som i (8).

5. Modalverber

De tyske verber, som vi kalder modalverber, findes både i en *root*-læsning, altså om fysisk eller psykisk evne til eller tvang eller mulighed for en handling. Det er Bybees og Fleischmanns perifraser (1995: 5). Det kalder vi i tysk tradition objektiv brug af modalverber som en modsætning til den subjektive brug, nemlig den epistemiske brug. Listen i (10) over *root*-størrelser har hermed en semantisk grovbeskrivelse:

- (10) *dürfen*: at måtte have lov til
können: at være i stand til
mögen: at bryde sig om
müssen: at være tvunget til
sollen: at burde
wollen: at have vilje til

Hvis man under deontisk indhold forstår, at der impliceres en bestemmende kraft, som ikke er subjektet i sætningen (Heine (1995: 30)), så er det vanskeligt at se det deontiske i *können*, *mögen* og *wollen*, den fysiske og psykiske formåen, skønt disse verber falder ind under *root*³. Deontisk som klasse omfatter endvidere mere end leksikalske og perifrastiske størrelser, som fx modalverbum + hovedverbum; også bøjningstyper som imperativ og eventuelt konjunktiv I er deontiske (Bybee og Fleischmann (1995: 5)).

Et par eksempler på objektiv brug af modalverberne:

3. På tysk kaldes disse verber modalverber, uden yderligere specifikation af det modale indhold. Bøjningsklassen, med den fra andre verber noget afvigende bøjning, kaldes de præterito-præsensiske verber og indeholder listen + *wissen*.

- (11) (Sociologiprofessoren har ligget i med studenten Babsi og må nu nægte at vejlede hendes eksamensopgave:)
 “Ich weigere mich. Es *muß* sein, es geht nicht anders. Betreuung der Arbeit und – alles andere in unserem Verhältnis, das ist ein Rollenkonflikt. Ich *kann* es nicht, und ich *will* es nicht. Du kannst zu Günter gehen, der versteht auch was davon ... (Campus:76)
 (Jeg vægrer mig. Det er nødvendigt, det går ikke på anden måde. Vejledningen af opgaven – og alt andet i vores forhold, det er en rollekonflikt. Det kan jeg ikke, og det vil jeg ikke. Du kan gå til Günter, han forstår sig også noget på det ...)
- (12) (Babsi lufter sine feministiske ideer:)
 In Wirklichkeit haßt ihr Frauen. Ihr *mögt* uns nicht. Ihr benutzt uns nur (Campus:78)
 (I virkeligheden hader I kvinder. I kan ikke lide os. I bruger os bare)

5.1. Epistemisk brug af modalverber

Ved siden af den objektive brug har vi så den subjektive brug af modalverber, som er en epistemisk angivelse. Nu ser listen således ud:

- (13) *dürfen*: at turde/være muligt
können: at være logisk muligt
mögen: at være muligt
müssen: at følge logisk nødvendigt
sollen: at formodes, at hævdes at
wollen: at hævde at

Muligvis skulle man tilføje *werden*.

Den epistemiske læsning forekommer kun i komposition med en infinit verbalform som hovedverbum, der konstituerer selve handlingen i propositionen. De første fire verber plus den ene læsning af *sollen* viser grader af afsenderens fremstilling af assertionens realitetsgrad, fx (14). De har semantisk affinitet til modaladverbier. En anden læsning af *sollen* og *wollen* går mere over i evidentialismodalitet, idet de har en indbygget angivelse til en kilde (15).

- (14) Hören Sie, Thurow, Sie *mögen* es noch nicht gemerkt haben, aber die Zeiten haben sich geändert (Campus:67)
 (Hør her, Thurow, det er muligt, at De endnu ikke har bemærket det, men tiderne har forandret sig)
- (15) (En diskussion om, hvem man skal have ind i et bedømmelsesudvalg:)
 “Kann man den nehmen?”
 “ [...] Nein, der ist der Schrecken der Kommissionen. Er *soll* so irre sein, daß er seine eigene Arbeiten unter Pseudonym kritisch rezensiert, und dann unter seinem eigenen Namen den Rezensenten angreift. Er führt Debatten mit sich selbst”. (Campus:69)
 (“Kan man tage ham?”
 “Nej, han er udvalgenes skræk. Han skal være så vanvittig, at han kritisk recenserer sine egne værker under pseudonym og så under eget navn angriber recensenten. Han fører debatter med sig selv”)

I kraft af at modalverberne også bøjes i konjunktiv, kan man ikke blot belægge den objektive brug af modalverberne, altså *root* modality, med variabel epistemisk modalitet som i (16):

- (16) (Babsis forhold til professoren er nu af universitetspolitikere stiliseret op til voldtægt:)
 “Und was ist, als das Mädchen alles erfindet?”
 ...
 “Na, dieses Argument ist tabu. Wenn wir damit argumentieren, haben wir sämtliche Feministinnen und Nichtfeministinnen auf dem Hals, denn das gilt als typisches Macho-Argument. *!Erfinden haben darf sie das nicht!*”
 Hanno dachte an Babsi. Sie ²*könnte alles erfinden* (Campus:242)
 (“Og hvad så, hvis pigebarnet opfinder det hele?”
 “Nå men dette argument er tabu. Hvis vi argumenterer med det, har vi samtlige feminister og ikke feminister på halsen, for det gælder som et typisk machoargument. Hun kan ikke få lov til at have opfundet det”.
 Hanno tænkte på Babsi. Hun kunne eventuelt opfinde alt)

I (16¹) er der præsens indikativ, almindelig assertion, i (16²) præteritum konjunktiv med indholdstillæg eventualis.

Også den subjektive, epistemiske brug af modalverberne kan med konjunktiv få endnu en epistemisk underkategori lagt oveni. Det er især de modalverber, der i sig selv betegner forskellige muligheder som *dürfen*, *können*, *mögen*, *müssen* og *sollen*, der fx får et eventualistillæg:

- (17) (om nogle mødedeltagere, der holder formøde:)
Ich nehme an, daß die Besprechung etwas länger gedauert hat, aber *sie müßten gleich hier sein* (Campus:276)
(Jeg antager, at diskussionen har varet noget længere, men de skulle straks være her)
- (18) (om Kansler Schröders indlæg i debatten om arbejdsmarkeds- politikken:)
Angenommen, der Kanzler ist nicht bloß in den vorgezogenen Wahlkampf gezogen, angenommen, er hat nicht ablenken wollen von der abflauenden Konjunktur: *Dann könnte sein Wort ein neuer Anstoß in einer festgefahrenen Debatte gewesen sein* (Zeit 11.4.2001:13)
(Hvis man antager, at kansleren ikke blot er draget ud i den fremskudte valgkamp, og hvis man antager, at han ikke har villet aflede fra den vigende konjunktur: så kunne hans ord (eventuelt) have været et nyt skub i en fastkørt debat)

Der kan også laves formodende modalitet med *werden*, som eventuelt kunne regnes med i den epistemiske række af modalverber (19):

- (19) (striden går om et originalkort over nogle giftgrunde; kortet er penge værd, hvis det sælges til ejendomsmæglere, men kan også have politisk værdi:)
“Herr Wendt, haben Sie Ihrem Sohn gesagt, wie Sie an die Karte gekommen sind?”
“*Werd ich wohl.*”
“Das hat geholfen, nicht Ihre Schläge. Lemke, der Ihnen die Karte verkauft hat, hat Ihren Sohn dazu gebracht, sie Ihnen wieder wegzunehmen. ²*Er wird ihm nicht gesagt haben, daß er Ihnen*

die Karte verkauft hat, wird überhaupt nicht von Geld geredet haben, sondern von hohen politischen Zielen (Selbs Betrug:314)

(“Hr. Wendt, har De sagt til Deres søn, hvordan De fik fat i dette kort?”

“Det har jeg vel”

“Det var det, der hjalp, og ikke Deres slag. Lemke, som solgte kortet til Dem, fik Deres søn til at tage det fra Dem igen. Han har nok ikke sagt ham, at det var ham, der solgte Dem kortet, han har nok slet ikke snakket om penge, men om høje politiske mål)

Og man kan konstruere noget med samme effekt med adverbier som *vermutlich*, *möglicherweise* og andre. Kort sagt, der er rige og grammatisk varierede muligheder for modalitet i det hele taget.

6. Den traditionelle grammatik og modalitet

Den traditionelle grammatik er normalt disponeret efter ordklasser, herefter følger der en syntaksdel. Som oftest gives der en vis indholdsbeskrivelse af de bøjede ordklassers bøjningskategorier. Fx en beskrivelse af de tre modusled. I tyske grammatikker fylder beskrivelsen af indikativ som regel meget lidt, hvilket kan undre, da det er det hyppigst forekommende kategoriled i løbende tekst. Imperativ får nogen omtale, og konjunktiv en hel del. Modalverber står et andet sted i grammatikken, hvis de er med, og adverbier et tredje sted. På den måde bliver det aldrig til en overordnet funktionel beskrivelse af det samlede indholdsfelt, modalitet, og selve modusbehandlingen er skævvreden.

Hvis man så vender bøtten om og lader modalitet være det samlende emne, får man andre problemer, der relaterer sig til det forhold, at man begynder uden bestemte tegntilknytninger. Da semantisk kategorisering uden tegnafgrænsning står i fare for at ende i kolossalt mange underkategorier, er det første problem så, hvor mange semantiske kategorier man vil have i sin grammatik. Har man så bestemt sig til et antal kategorier, vil det sproglige materiale i kategorierne være meget heterogent. Det skal ikke betragtes som en ulykke, men som en nyttig ting i en funktionelt baseret grammatik, for det giver en langt bedre oversigt over de muligheder, man kan bringe i anvendelse ved de forskellige former for modalitet.

En del af mulighederne kan betragtes inden for sætningsgrænsen, såsom adverbierne og modalverberne i indikativ. Det er straks værre med modus, især konjunktiv p.g.a. plurifunktionaliteten, der ofte ikke tillader, at man ved interpretation holder sig til den sætning, formen forekommer i.

7. Mentale rum

Et andet problem har vi, når vi går ud over sætningsgrænsen til teksten og skal forlige forskellige modalitetssforekomster i sagsforhold til en logisk sammenhængede tekstverden. Og det er en del af den funktionelle grammatiks opgave. Hvordan kan man fx administrere en fremstilling af et eksempel som (4), hvor der per helsætning successivt fremstilles det ikke-værende som værende, nemlig de manglende tegn på papiret, og det værende som ikke-værende, nemlig noget tegnagtigt på papiret?

Jeg forsøger mig her med Fauconniers mentale modeller (se Fauconnier 1994²), som netop går ud på at vise, hvordan en tekst kan indeholde forskellige mentale rum, rum med forskellig epistemisk virkelighedsgyl-dighed. På grund af den forskellige virkelighedsgyldighed i rummene undgår man, at teksten bryder logisk sammen. Den studerende i (4) kan deltage som samme person i den som virkelighed fremstillede verden og den forestillede, men ikke eksisterende verden. De mentale rum modellerer således menneskets kognitive virksomhed, der omfatter alskens forestillede sagsforhold med forskellig tilknytning til opfattelsen af den ikke-sproglige virkelighed. Den materielle virkelighed indeholder kun faktuelle sagsforhold.

Fauconnier er ikke specielt sprogligt baseret i beskrivelsen af sine rum, så man kan egentlig forholde sig relativt frit i sin rumopdeling alt efter sprog. Jeg regner med følgende rum:

- (20) realitetsrum: reale sagsforhold inkl. eventualis
- generelle rum: generiske og generelle sagsforhold
- potentielle rum: potentielt realisable sagsforhold
- direktive rum: sætnings spørgsmål, opfordringer og anmodninger, dispositioner
- irreale rum: urealisable sagsforhold, mange forskellige typer

evidentialisrum: perifrasede af en andens udsagn eller tanker, mange forskellige typer

7.1. *Mentale rums kategoriale status*

De mentale rum er egentlig kognitive størrelser, men set ud fra lingvistikken kan man betragte dem som metasproglige størrelser. Hvis man kun vælger de af Fauconniers rum, som er epistemiske, kan man betragte de mentale rum som den metasproglige kategori, der er lig med den epistemiske modalitet. Med Carl Baches term "en superordineret kategoridannelse" (2002: 74), som sammenfatter de mulige epistemiske distinktioner, der kan foretages ud fra de enkeltsproglige paradigmer og konstruktioner, som det enkelte sprog måtte kunne analyseres i. Epistemicitet udgør et enkelt kognitivt domæne (Bache 2002: 84); som sådan er det et funktionelt paradigme, idet det baseres på indhold alene. Men domænet er relateret til form, idet det anerkender meget forskellige paradigmer af instantierede størrelser, sproglige tegn, som de underliggende paradigmer. Som sådan respekterer de mentale rum som en superordineret kategori to af de tre krav, som Bybee et alii stipulerer (se afsnit 2): de antagne kategoriled har ikke kun rod i en semantikologisk abstraktion, men korresponderer med formale distinktioner i et specifikt sprog, og de har intersprogligt set prominente tegndannelser.

Skønt en semantisk metakategori ikke kan have skarpe afgrænsninger, vil solide indholdsmæssige definitioner løse noget af dette problem. Fordelen ved at benytte sig af dem i beskrivelsen er dels, at de på én gang samler diverse tegnbaserede grammatiske paradigmer under lidt større indholdsmæssige hatte, dels at de kan bidrage til fremstillingen af tekstverdenens logiske sammenhæng på en måde, der er mere overordnet end den sædvanlige sætningsbaserede atomistiske modalitetsfremstilling. Således bliver mentale rum i hvert fald en nyttig metakategori (Bache 2002: 98); om det også er en sand kategori, ligger nok uden for lingvistikkenes arbejdsområde at eftervise.

Desuden forestiller jeg mig, at der i en sådan fremstilling af et fremmedsprog – der hvor det kan lade sig gøre – bliver en bedre produktionsvejledning end i de traditionelle grammatikker, der begrænser sig til ren deskription af de forhåndenværende former efter en anden dispositions­mæssig logik.

8. Konjunktivens paradigmer

Hvor mange paradigmer skal man regne med i den tyske konjunktiv? Set ud fra udtrykket alene kan der skelnes mellem 8 forskellige former; men hvis indholdet af formerne indregnes, deler formerne sig op i i hvert fald to tydeligt forskellige paradigmer, konjunktiv I og II ud fra forskellen mellem angivelsen af det ikke-eksisterende, men med tekstverdenens logik forenelige sagsforhold, og det ikke-eksisterende, men uforenelige sagsforhold (se afsnit 4.1). Sådanne to paradigmer er stadig udtryksmæssigt forskellige. Men man kan rejse det spørgsmål, om konjunktiv III, der indbefatter alle konjunktivformerne, men ikke kan opvise en udtryksmæssig forskel, har en berettigelse (se afsnit 4.2). På indholdssiden er der et tydeligt enhedspræg over konjunktiv III's paradigme, og tilsvarende en tydelig forskel til de to andre konjunktivparadigmer. Kunne man ikke betragte konjunktiv III's indholdsformer som polysemier af henholdsvis konjunktiv I's og II's former?⁴ Spørgsmålet er vanskeligt at besvare. Allerede inden for konjunktiv I henholdsvis II skelner man under den indholdsmæssige enhedshat for selve paradigmet mellem forskellige underkategorier. Disse underkategorier kan først erkendes ved semantisk komposition, som regel inden for helsætningens ramme. Men i et grelt tilfælde, eventualis, faktisk først inden for tekstrammens indholdslogik (se afsnit 4.1).

Ud fra specielt eventualis-underkategorien som et indholdsmæssigt problem må man antage prototypikalitet i de enkelte paradigmers indhold og derfor også atypikalitet. Kan dette udstrækkes til konjunktiv III-formerne? Mit svar er, at det er akavet af følgende grund: det indhold, der tillægges konjunktiv III-paradigmet, markering af evidentialis-indhold i indirekte gengivelse, ville i så fald være atypiske indhold både i konjunktiv I og II, men bliver forenet til et samlet egalt indhold i et konjunktiv III-paradigme. Spørgsmålet er, om man kan tænke sig atypiske polyseme indhold fra to forskellige størrelser som synonyme? Den omvendte tankegang, at paradigmerne udgøres af homonyme former, er heller ikke god, omend af andre overordnede grunde. Hertil kommer, at fortolkningen af en form som konjunktiv III altovervejende er afhængig af komposition (se afsnit 4.2) som de fleste andre interpretationer af konjunktiv også er –, hvilket taler for polysemitanken.

4. Dette spørgsmål blev rejst af Lars Heltoft.

Men, da paradigmerne er tænkt som funktionelle paradigmer, ikke udelukkende som tegnparadigmer, må det dog være rimeligst at se på, hvilken funktion der konstituerer paradigmet. Altså i dette tilfælde evidentialis som en særskilt funktion. Dette taler for et konjunktiv III-paradigme som et nyttigt paradigme i en grammatik.

Data

- Schlink, B. (1994). *Selbs Betrug*. Zürich: Diogenes Taschenbuch 22706. (Selbs Betrug)
- Schwanitz, D. (1995). *Der Campus*. Frankfurt am Main: Goldmann 43349. (Campus)
- Numre af *Die Zeit*. (Zeit)

Henvisninger

- Bache, C. (2000). Kategorier på tværs. I Nørgård-Sørensen, J., P. Durst-Andersen, L. Jansen, B. Lihn Jensen & J. Pedersen (eds.) *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 7. Pharmakonsymposiet 1999*. Odense: Odense Universitetsforlag. 7-26.
- Bache, C. (2002). On categories in linguistics. I *Acta Linguistica Hafniensia*, Vol. 34. København: Reitzels Forlag. 71-106.
- Bernhardt, L. & T. W. Knoth (upubl.) *Et studie i Mental Spaces og deres forhold til kohæsjon og kohærens*. Speciale. Københavns Universitet 1999.
- Bybee, J. & S. Fleischmann. (eds.) (1995). *Modality in Grammar and Discourse*. Amsterdam: John Benjamins.
- Coates, J. (1995). The Expression of Root and Epistemic Possibility in English. I Bybee og Fleischmann. 55-66.
- Fauconnier, G. (1994²). *Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haiman, J. (1995). Moods and MetaMessages: Alienation as a Mood. I Bybee og Fleischmann. 329-346.
- Heine, B. (1995). Agent-Oriented vs. Epistemic Modality: Some Observations on German Modals. I Bybee og Fleischmann. 17-54.
- Jørgensen, P. (1992²). *Tysk Grammatik, I-III*. København: Gads Forlag.
- Zifonun, G., L. Hoffmann & B. Strecker. (1997). *Grammatik der deutschen Sprache, I-III*. Berlin: Walter de Gruyter.

Spatialpartiklen mellem periferi og centrum

Om spatialpartikler og spatial kodning på dansk og italiensk

Hanne Jansen

1. Indledning

Jeg vil i denne artikel gå videre med begrebet **spatialpartikler** præsenteret på Sandbjergsymposiet 2001, jf. Jansen (2002). Mit ærinde i 2001 var en revurdering af den traditionelle opdeling mellem præpositioner og lokative adverbier (*på, i, under, over / op, ned, frem, tilbage*), en problematisk opdeling såvel inden for de enkelte sprog som komparativt. Jeg vil nedenfor først resumere de fællestræk der efter min mening gør det hensigtsmæssigt at samle de to klasser under betegnelsen "spatialpartikler", og dernæst opridse de mest markante forskelle mellem italiensk og dansk i brugen af spatialpartikler.

I nærværende artikel vil jeg især se på spatialpartiklernes ofte uklare syntaktiske status i sætningen. Jeg vil tage udgangspunkt i den typologiske skelnen, som gruppen *Linguistisk Oversættelse*, jf. Korzen & Lundquist (2003), fremsætter mellem **endocentriske sprog** (som fx germanske, hvor verberne, sætningens centrum, leksikaliseres mere specifikt end substantiverne) og **exocentriske sprog** (som fx romanske, hvor det er substantiverne, sætningens periferi, der udviser den mest specifikke leksikalisering), og diskutere spatialpartiklernes placering i forhold til denne skelnen.

I Korzen & Lundquist (2003) opstilles den hypotese at den mere monosemiske leksikalisering af hhv. substantiver og verber skal ses i sammenhæng med en tendens hos sprogbrugerne til at fokusere på hhv. entiteter og relationer. Kan man for spatialpartiklernes vedkommende

finde en lignende sammenhæng mellem forskelle i leksikalisering-mønstre og forskelle i fokus i den sproglige kodning? Vha. eksempler fra italienske og danske romaner og respektive oversættelser, vil jeg undersøge kodningen af spatiale relationer og den vægt den har på de to sprog.

2. Fællestræk for præpositioner og lokative adverbier

Som argumenter for en samlet beskrivelse under betegnelsen "spatial-partikler" kan følgende fællestræk nævnes:

- Såvel præpositioner som lokative adverbier har typisk en beskeden størrelse (jf. *particula* = lille del). Det giver dem en særlig fleksibilitet, både syntaktisk, mht. til placering og kombination med andre led i sætningen, og morfologisk, idet de meget hyppigt indgår som komponenter (især ved præfigering) i forskellige former for nydannelser med verber og substantiver, samt indbyrdes (se nedenfor).
- I semantisk/kognitiv henseende angiver såvel præpositioner som lokative adverbier alle i deres kernebetydning spatiale relationer mellem to eller flere entiteter (genstande eller rum). I kognitiv grammatik repræsenteres denne betydning grafisk som en relation mellem en **trajector** og et **landmark**.
- Det syntaktiske kriterium, +/– styrelse, som traditionelt anvendes for at holde de to klasser adskilt (præpositioner kræver styrelse, adverbier gør ikke), er i en lang række tilfælde ubrugeligt, eller i bedste fald ikke særligt relevant. Dels ser man hyppigt samme leksem brugt såvel med som uden styrelse, uden at betydning og en lang række syntaktiske kombinationsmuligheder ændres særskilt (*hun sprang i vandet; hun sprang i; han løb over vejen; han løb over*); dels er det ofte muligt, ved på forskellig vis at kombinere medlemmer fra de to klasser, enten at gøre plads til en styrelse (*han går ind + i huset; katten hopper op + på bordet*), eller omvendt at udelade styrelsen (*de bor under os; de bor nedenunder; han flød på vandet; han flød ovenpå; han lagde papiret under bogen; han lagde papiret indunder*).

- Såvel præpositioner som lokative adverbier har den grundlæggende funktion at “relatere”, hvilket gør dem til informationsmæssigt og prædikationsmæssigt centrale dele i sætningen, ofte mere centrale end sætningens verbum; jf. bl.a. “absolut brug” (især udbredt på dansk) hvor partiklerne med og uden styrelse så at sige erstatter verbet (*hatten på, ind i bilen og væk var han; i seng med dig*), samt kombinationen med modalverber alene (*han ville i byen; hun skulle op nu*).

Disse semantiske, syntaktiske og størrelsesmæssige fællestræk er grundlaget for at samle de to klasser under betegnelsen “spatialpartikler”. Denne brede kategori tager højde for de mange tilfælde af “multiple class membership” – jf. Croft (2001: 36-40), der bl.a. taler om “lack of exclusive partitioning of lexical items” – samt overlapninger og glidende overgange som vi finder mellem præpositioner og lokative adverbier på mange sprog. Der er tale om en kategori med en fælles semantisk grundkerne (det spatiale), og hvis syntaktiske variation kan ses som et kontinuum gående fra kravet om styrelse til kravet om ingen styrelse¹ – en variation mere på linie med den vi finder i klassen af verber (jf. træknet transitiv/intransitiv) end i den på alle måder heterogene traditionelle klasse af adverbier.

3. Forskelle i italiensk og dansk brug af spatialpartikler

De nævnte paralleller mellem de to ordklasser gælder overordnet for både dansk og italiensk. Ikke desto mindre er parallellerne mere iøjnefaldende på dansk end på italiensk, hvilket skyldes forskelle dels i inventar/leksikon, dels i konstruktionsmuligheder.

Jeg vil starte med at se på forskelle i leksikon/inventar.

Selvom Brøndals definition af præpositioner på mange måder er uforenelig med min samlede beskrivelse af spatialpartikler², vil jeg i kontrastivt

-
1. Jf. Croft (2001: 5): “a patterned variation of constructions”, og (ibid: 6): “a syntactic space in which there is a continuum of construction types in morphosyntactic terms.”
 2. Dog påpeger Brøndal såvel synonymiske, syntaktiske og sproghistoriske fællestræk mellem præpositioner og stedsadverbier, som betegnes “relatorpartikler” eller “situationer”.

øjemed anføre hans indkredsning af hhv. 18 “ægte” præpositioner på dansk og kun 10 på italiensk, jf. Brøndal (1940: VIII. Appendix). Det interessante – uden at jeg vil komme ind på kriterierne for denne indkredsning – er at af disse 10 anfører moderne italienske grammatikere som regel 9 som “preposizioni proprie” (dvs. *di, a, da, in, con, su, per, tra/fra*, men ikke *contra*³). De 18 “ægte” danske præpositioner (*af, til, fra, i, med, på, for, mellem, gennem, ad, mod, om, efter, uden, ved, hos, over, under*) svarer også i vid udstrækning til de præpositioner som i gængse danske grammatikere betegnes som de mest almindelige. Nogle af de “ægte” danske præpositioner, som vi ikke finder blandt de italienske “preposizioni proprie”, har en semantisk ækvivalent i klassen af “preposizioni improprie”, fx *over/sopra, under/sotto, uden/senza*. Andre har ingen umiddelbar pendant og vil, i alternation med de øvrige, give en større semantisk detaljeringsgrad: fx *hos, ved, om* og *ad*, ofte oversat med de langt mere generiske *da, di* og *per*, hvorved en række betydningsnuancer går tabt. En del af disse betydningsnuancer vil naturligvis på italiensk kunne udtrykkes ved hjælp af de ofte mere specifikke “preposizioni improprie”, eller forskellige former for sammensatte præpositioner, men der er her tale om langt mindre frekvente og ofte mindre “fasttømrede” udtryk. Den spatiale semantik er således for en stor del af de italienske leksemer mindre specifik end på dansk. Det er særligt markant, hvis man sammenligner fx *af* og *di*: *di* har praktisk talt helt mistet sin spatiale betydning og fungerer som indholdstom “universal”-forbinder (hvilket gør at man ved oversættelse fra italiensk til dansk kun i ringe omfang kan gengive “direkte” med *af*, men må ty til mere specifikke præpositioner, omskrive med genitiv-s, eller endda indføre verbal etc.). Selvom *af* nok er den mest generiske af de danske præpositioner, så er den snævrere i sin brug, og dens spatiale betydning er i en lang række tilfælde bevaret: jf. *stige af (bussen/toget); tage gryden af (blusset); tage hatten af; af med dig*, etc.

Et andet argument for påstanden om danske spatialpartiklers specificitet, er eksistensen af et egentlig bøjningsmønster for en række af de spatialpartikler der traditionelt betegnes lokative adverbier. Disse vil ved tilføjelse af endelsen *-e* ændre betydning fra telisk/dynamisk til

3. I moderne italiensk er *contra* erstattet af *contro*, der til gengæld klassificeres som “preposizione impropria”.

atelisk/statisk, jf. fx *ud/ude, ind/inde, op/oppe, ned/nede, over/ovre, om/omme, frem/fremme; hen/henne*. Den (ikke ringe) betydningsforskel der ligger i brugen af hhv. *ind* og *inde* i fx følgende sætninger: *han går ind i haven* og *han går inde i haven*, vil på italiensk kun kunne gengives ved en diversifikation af verberne: *entra nel giardino* og *cammina nel giardino*.

Det tredje punkt i forbindelse med leksikaliseringmønstrene på de to sprog angår spatialpartiklernes indbyrdes kombinatorik. Som nævnt ovenfor vil spatialpartiklerne ofte optræde i forbindelse med hinanden og på den måde yderligere nuancere den spatiale relation. Sammenstillingen kan resultere i et selvstændigt leksem eller i en mere eller mindre fasttømret flerordsstørrelse (på dansk vil samme kombination ofte optræde som det ene eller det andet alt efter +/- styrelse: *han gik bag om huset; han gik bagom* – en alterneren der forekommer temmelig vilkårlig). Såvel de egentlige udvidelser af inventaret (sanktioneret ved indføjelse i ordbog), som de mere frie syntaktiske forbindelser finder man på en række indoeuropæiske sprog (ikke et særkende for engelsk, som Talmy (1985: 105) ellers fremhæver), også på både dansk og italiensk (*ind ad, op på, fuori da, dentro a*). Forskellen er at muligheden for sammenstilling – og dermed for forskellige former for yderligere specificering – i ekstrem grad udnyttes på dansk⁴. Vi ser således en række egentlige leksemer eller faste flerordstørrelser (jf. *bag+ved, bag+om, bag+ud, bag+på, bag+i, bag+til, bag+fra, bag+efter, bag+over, til+bage*), samt en række kombinationer som uden at være leksikaliserede, er så frekvente at de næsten har status af kollokationer (jf. fx *ind/inde bag, ud/ude bag, om/omme bag, ned/nede bag*). De mange nuancer der således på dansk kan udtrykkes omkring den spatiale relation, er ofte svære at gengive på italiensk. Kun i enkelte tilfælde findes ækvivalente sammenstillinger, andre gange udtrykkes betydningsforskellen gennem verbet, og i mange tilfælde går den tabt, jf. de følgende tilfælde:

han er bag huset
han er bagved
den er bagpå

sta dietro la casa
sta dietro
sta dietro

4. Allan, Holmes & Lundskær-Nielsen (1995: 340): "There are particularly many compound adverbs in Danish which are formed from a simple adverb [...] and a preposition or another adverb, the first element nearly always being an adverb."

<i>den er bagi</i>	<i>sta dietro</i>
<i>den er bagtil</i>	<i>sta dietro</i>
<i>han går bagom</i>	<i>passa dietro</i>
<i>han går tilbage</i>	<i>torna indietro</i>
<i>han falder bagover</i>	<i>cade all'indietro</i>
<i>han kommer bagfra</i>	<i>arriva da dietro</i>
<i>han er bagud</i>	<i>è indietro</i>
<i>han er bagefter</i>	<i>è indietro</i>
<i>han går ind/inde bag huset</i>	<i>va/cammina dietro la casa</i>
<i>han går ud/ude bag huset</i>	<i>va/cammina dietro la casa</i>
<i>han går om/omme bag huset</i>	<i>va/cammina dietro la casa</i>

Jeg vil nu gå over til de mest markante forskelle vedr. spatialpartiklernes konstruktionsmulighederne på de to sprog. Uanset sprog har spatialpartiklerne en særlig status i forhold til verbet. Deres iboende relationelle egenskaber giver mulighed for at gå i verbets sted (altså en paradigmatiske relation), men som nævnt sker dette oftere på dansk, skønt det ikke strukturelt er udelukket på italiensk (*mani in alto!*; *giù le mani dal banco!*; *a tavola!*; *fuori!*). Samtidig indgår spatialpartiklerne også tætte syntagmatiske forbindelser med verbet, fra konstruktioner hvor spatialpartikel + styrelse knytter sig til verbet som indirekte objekt (*stirre på nogen*, *hive i noget*), til egentlig analytiske verbalforbindelser, de såkaldte **phrasal verbs** – eller “verbi sintagmatici”, jf. Simone (1996).

Omkring disse sidste, især i forbindelse med bevægelsesverber, er forskellen mellem dansk og italiensk brug af spatialpartikler særlig markant. I henhold til Talmys typologisering er dansk, som de andre germanske sprog, et **satellite framed language**, dvs. et sprog, hvor bevægelsens retning (PATH) typisk udtrykkes gennem partiklen, mens bevægelsens måde (MANNER) udtrykkes i selve verbet, jf. *løbe/liste ind, ud, op, ned*. De romanske sprog, og derunder italiensk, defineres derimod som **verb framed languages**, dvs. sprog hvor retningen for bevægelsen typisk udtrykkes i verbalroden, mens måden ekspliciteres ved en tilføjelse, jf. *entrare, uscire, salire, scendere di corsa/in punta di piedi*. Dog må lige indskydes at netop den analytiske form – bevægelsesverb + partikel – rent faktisk synes at være i udbredelse på italiensk, vel at mærke i uformelt/talt sprog (jf. Jansen under udgivelse). Konstruktionen, som

altså ikke passer ind i Talmys typologisering, fungerer som et alternativ (betinget af såvel register som medium) til den normative syntetiske form, der stadig klart dominerer skriftsproget og mere formel sprogbrug (jf. de litterære eksempler nedenfor)⁵. Italiensk er altså ikke et 100% **verb framed language**, men typologiseringen gælder dog stadig overordnet, hvilket medfører at partikler anvendes langt hyppigere på dansk – ikke mindst fordi bevægelsesverber er helt centrale byggeklodser i sproget. Dertil kommer at ikke kun bevægelsesverber, men også en række andre verber (ofte betegnende fysisk aktivitet, men ikke nødvendigvis) kombineres med partikel i analytiske konstruktioner af mere eller mindre idiomatisk karakter, jf. *synge for, takke af, tage på, klappe i, sige fra, spise op, vaske op, rydde op, købe ind, melde ud, sige frem*. På italiensk begrænser den analytiske konstruktion sig overvejende til bevægelsesverber og langt færre partikler kan bruges (helt primært *fuori, dentro, su, giù, davanti, indietro* og *via*).

Den anden type forbindelser, hvor spatialpartikel + styrelse står som indirekte objekt, findes på begge sprog, men er igen en mulighed der udnyttes langt hyppigere på dansk. En stribe danske verber kan konstrueres både med direkte og indirekte objekt, dvs. transitivt og intransitivt – fx *skyde /på/ noget; se /på/ noget; læse /i/ noget; skære /i/ noget; trække /i/ noget; gribe /i/ noget* – med konsekvenser for verbalhandlingens semantik⁶.

-
5. Ved siden af disse to konstruktioner, den syntetiske og den analytiske, råder italiensk også over en tredje form, en blandingsform, eller pleonastisk form, hvor retningen udtrykkes både i verbet og i partiklen:

<i>entrare</i>	<i>andare dentro</i>	<i>entrare dentro</i>
<i>uscire</i>	<i>andare fuori</i>	<i>uscire fuori</i>
<i>salire</i>	<i>andare su</i>	<i>salire su</i>
<i>scendere</i>	<i>andare giù</i>	<i>scendere giù</i>

6. Jf. Durst-Andersen & Herslund (1996), der overordnet skelner mellem trækket "action" for transitive konstruktioner og trækket "activity" for intransitive konstruktioner, dvs. hvor relationen mellem verbalet (og dets subjekt) og objektet så at sige medieres af spatialpartiklen. Jf. Engberg-Petersen et al. (1996: xi): "Comparing extensively with other languages, they [forfatterne] then proceed to demonstrate how, among the mechanisms that affect the relatively unspecified meaning of Danish verb stems, detransitivization devices seem to constitute a preferred strategy."

4. Spatialpartiklen i forhold til dikotomien endocentrisk/exocentrisk

I sidste publikation fra gruppen omkring *Linguistisk oversættelse* skelnes mellem endocentriske og eksocentriske sprog (jf. Korzen & Lundquist 2003: 20):

De germanske sprog bruger ret præcise verber mens deres substantiver i forhold til de romanske fremtræder som underspecificerede og upræcise. Man kan derfor sige at de præcise informationer i den germanske sætning findes i sætningens centrum, verbalet, og man kan derfor kalde disse sprog endocentriske (*endo* 'inden i' + 'centrum').

De romanske sprog derimod betjener sig af abstrakte verber og præcise substantiver. Den mest præcise information lokaliseres i substantiverne, ikke i sætningens centrum, verbalet, hvorfor vi kan kalde dem exocentriske (*exo* 'uden for' + 'centrum').

Korzen (1998: 13) siger at "leksikon er bestemmende for vores måde at 'se verden' på", og det fremføres også i Korzen & Lundquist (2003), at den mere specifikke leksikalisering af substantiver på de romanske sprog vil resultere i mere fokus på entiteter på de pågældende sprog, og omvendt at den mere specifikke leksikalisering af verber på de germanske sprog vil resultere i mere fokus på relationer.

Inspireret af disse overvejelser er der to spørgsmål jeg vil diskutere i forbindelse med mine spatialpartikler: 1) Hvordan placerer spatialpartiklerne sig i forhold til sætningens centrum og periferi? 2) Er der nogen sammenhæng mellem spatialpartiklernes leksikalisering på de to sprog og graden af hhv. danske og italienske sprogbrugeres fokus på den spatiale dimension?

5. Spatialpartiklens placering i forhold til centrum og periferi

Spatialpartiklernes placering i forhold til sætningens centrum og periferi, i forhold til substantiver og verber, volder særlige problemer, jf. følgende skemaer, som med et typisk eksempel på leksikalisering af bevægelsesverber på et **satellite-framed language** som dansk og et **verb-framed language** som italiensk, angiver to muligheder:

	Periferi	Centrum	Periferi
Endocentrisk	<i>Vognen</i>	<i>kørte</i>	<i>ind i gården</i>
Exocentrisk	<i>L'automobile</i>	<i>entrò</i>	<i>nel cortile</i>

Korzen & Lundquist (2003: 20, mine fremhævninger)

	Periferi	Centrum	Periferi
Endocentrisk	<i>Vognen</i>	<i>kørte ind</i>	<i>i gården</i>
Exocentrisk	<i>L'automobile</i>	<i>entrò</i>	<i>nel cortile</i>

Korzen (2003: 3, mine fremhævninger)

I det første skema er den danske partikel *ind* placeret i sætningens periferi, med substantivet. Det understreger, at de to partikler *ind i* i fælleskab udtrykker en dynamisk spatial relation mellem de to entiteter: en **trajector**, *bilen*, der med sin bevægelse går fra at være uden for et **landmark**, *gården*, til at være indenfor. Dog kan det virke kontraintuitivt dels at de oplagt relationelle elementer *ind* og *i* (og især *ind*, der udtrykker det dynamiske aspekt) placeres i periferien, med substantiverne, dvs. de sproglige elementer der koder entiteter, dels at der ikke er overensstemmelse mellem dansk og italiensk mht. placeringen af det semantiske træk der angiver bevægelsens PATH, som på italiensk er udtrykt i verbalroden *entrare* (mens bevægelsens MANNER, ganske efter bogen, ikke udtrykkes eksplicit i den italienske version).

Det andet skema placerer partiklen i centrum, og tager dermed højde for den tætte semantiske forbindelse mellem det danske bevægelsesverbum og *ind*. Verbum og partikel opfattes som en analytisk konstruktion. Denne læsning giver større parallelitet på det kontrastive plan (*køre ind* ≈ *entrare*), og i det mindste for den ene spatialpartikel understreges dennes relationelle værdi. Til gengæld har den den ulempe at den skil-ler de to spatialpartikler.

Jeg vil ikke her sætte spørgsmålstegn ved den overordnede opdeling i endocentrisk og exocentrisk, eller diskutere brugen af termene “centrum” og “periferi”. (Hvordan skal de mange velfungerende verbal-løse udsagn, man fx finder i talesproget, placeres i skemaet? Har de

ikke noget centrum? Og når det netop fastslås at italienske sprogbrugere i høj grad lader substantiverne bære informationen, er det da helt indlysende at betegne den del af sætningen de typisk optræder for periferi?).

Min hensigt er at vise de interessante problemer der opstår – eller bliver særligt tydelige – når spatialpartiklerne indføjes i denne opdeling. Venier (1996: 152) definerer problemet således: “Dove termina il sintagma verbale e dove inizia quello preposizionale? Esistono tests che ci consentano di determinare tale confine?”. Skal syntagmegrænsen gå mellem de to partikler, som fx når verbum og partikel danner et såkaldt komplekst prædikat? Skal de to partikler begge grupperes sammen med substantivet, som i fx *han spadserer inde i haven?*

På den ene side mener jeg spatialpartikelgruppen bør ses som en samlet størrelse (dels pga. af semantikken, dels pga. syntaksen, jf. også at sammensætningen i mange tilfælde kan skilles fra verbalet, *manden kørte bilen ind i gården / l'uomo portò la macchina dentro al cortile*, og, dog kun på dansk, fra såvel verbum som styrende substantiv: *gården, som manden kørte bilen ind i*). På den anden side er det problematisk at placere partiklerne (den ene eller begge) i periferiområdet, sammen med substantivet, da spatialpartiklernes relationelle værdi derved sløres.

Det er desuden ikke kun de kombinerede partikler der giver placeringsproblemet, men også de tætte forbindelser mellem verbum og spatialpartikel, hvor denne (af præpositionel art) indgår i indirekte objekt. Selvom der er tale om et “traditionelt” præpositionssyntagme, er partiklen så ikke tættere knyttet til verbet end til substantivet (*se på* danner paradigme med *se* som udtryk for forskellige verbalhandlinger)?

Måske var en tredje mulighed, i forhold til de to anførte i skemaet, at lade være med at indordne spatialpartiklerne under hhv. verbal og substantiv, men derimod give dem en egen placering **mellem** centrum og periferi?

7. Jf. Talmy (1985:102), der taler om et ‘verb complex’ der “as a whole relates to such other constituents as [...] a direct object noun phrase”.

	Periferi	Centrum	Periferi
Endocentrisk	<i>Vognen</i>	<i>kørte</i> [<i>ind i</i>]	<i>gården</i>
Exocentrisk	<i>L'automobile</i>	<i>entrò</i> [<i>ne</i>]	<i>(i)l cortile</i>

Det ville give en mere ensartet læsning og indplacering af nedenstående spatialpartikler, der ellers, alt efter bl.a. intonation og bøjningsform, skulle placeres snart med verbal, snart med substantiv.

Kørte ned i havnen

Kørte nede i havnen

Kørte i havnen

Kørte bag om havnen

Kørte ind i gården

Kørte ud af gården

Kørte inde i gården

Stod inde i gården

Kørte i gården

Kørte ud på landet

Kørte ude på landet

Kørte på landet

Kørte ind i landet

6. Forskelle i graden af spatial fokus på dansk og italiensk

Kan man – som konsekvens af / årsag til den mere specifikke leksikalisering af spatialpartiklerne på dansk – se en overordnet tendens hos den danske sprogbruger til at fokusere på den spatiale dimension? Dette spørgsmål vil jeg belyse med eksempler fra italienske og danske romaner og respektive oversættelser⁸; jf. i øvrigt eksempler og diskussion af disse i Jansen (2003).

Langacker (1987: 116) skelner mellem **conceived situations** og **construals**, og fremhæver sprogbrugernes evne “to construe the same basic situation in many different ways, i.e. to structure it by means of alternate images”, med det resultat (ibid: 117) at “the contrasting images imposed on a scene amount to qualitatively different mental experiences.” De følgende oversættelser viser hvordan danske og italienske sprogbrugere koder samme **conceived situation** vha. for-

8. Eksemplerne er taget fra:

Calvino, Italo (1990): *Le città invisibili – De usynlige byer* (1998), ved Lene Waage Petersen

Høeg, Peter (1998): *Frøken Smillas fornemmelse for sne – Il senso di Smilla per la neve* (1994), ved Bruno Berni

Satta, Salvatore (1979): *Il giorno del giudizio – Dommens dag* (1989), ved Hanne Jansen

Stangerup, Henrik (1991): *Broder Jacob – Fratello Jacob* (1993), ved Eva Kampmann

skellige **construals**. Som præmis antages at oversætterne rent faktisk sætter sig som opgave at fremmane samme **conceived situations** (der er overordnet tale om meget “trofaste”, loyale oversættelser). Det interessante er at disse **situations** ikke desto mindre er konstrueret meget forskelligt, dog ikke vilkårligt, men med fokus rettet på bestemte aspekter af pågældende situationer.

Eksemplerne (som jeg desværre ikke har mulighed for at kommentere behørigt her) viser hvor central en rolle spatialpartiklen spiller på dansk. Den hypotese der ligger bag nærværende arbejde, er at der på dansk er langt mere fokus på de spatiale relationer end på italiensk. Grupperingen af eksemplerne forsøger at vise, hvordan denne fokusering manifesterer sig i såvel syntaks, leksikon som topologi, hvordan den er betinget af såvel strukturelle som normative bindinger, og hvordan den så at sige “gennemsyrer” hele sproget og (formodentlig) den måde vi “ser” virkeligheden på.

1. Typologi: **verb-framed languages** over for **satellite-framed languages**
2. Topologi: spatialkonstruktionens (partikel +/- styrelse) placering i sætning
3. Kombination af spatialpartikler (forskellige funktioner)
4. Præfikser versus partikler; partikler versus verber
5. Spatial profilering: partiklen som spatialt mellemed

6.1. **Typologi: verb-framed languages over for satellite-framed languages**

I eksemplerne (1)-(3) har vi de typiske syntetiske verbalformer på italiensk med PATH udtrykt i verbalroden overfor de typiske analytiske konstruktioner på dansk, hvor PATH kodes vha. partikel.

- (1) Han kommer til en kirke og *går indenfor* [...] at han lidt efter *går op* i kirketårnet. [...] Claus Berg *kravler ned* og *går udenfor*.
Arriva a una chiesa e *entra* [...] che *sale in cima* al campanile [...] Claus Berg *ridiscende faticosamente* ed *esce*. (Sta 32/53)
- (2) Sgomenta, *si avvicinò* alla porta e bussò. [...] i due *si allontanarono in punta di piedi*.

Nedslået *vaklede* hun *hen* til døren og bankede på. [...] *listede de ud på tåspidserne*. (Sat 261/205)

- (3) Så *låser* vi os *ud*.
Poi *usciamo*. (Høeg 87/89)

Her ses ikke kun de frekvente *entrare*, *uscire*, *salire*, *scendere*, men også *avvicinarsi* [nærme sig] og *allontanarsi* [fjerne sig]. Flere verber af samme type, der på dansk typisk vil gengives med analytisk konstruktion, er: *superare* (Sat 259/204: *komme forbi*), *passare* (Høeg 109/11: *komme igennem*), *arretrare* (Høeg 108/110: *glide baglæns*)⁹.

I eksempel (1) (*kravle ned / ridiscende faticosamente*) har vi et fint eksempel på at kodningen af MANNER og PATH foregår i "krydsstilling" i forholdet mellem verbum og adverbial. Mht. kodning af MANNER er det interessant at sammenligne (2) og (3): I (2) tilføjes der i den danske konstruktion en mådesbeskrivelse, *vakle*, der ikke er ekspliciteret på italiensk, og i (3) bortfalder angivelsen af MANNER, *låse*, til gengæld, et tegn på at PATH har højere semantisk prioritet.

6.2. Topologi: spatialkonstruktionens (partikel +/- styrelse) placering i sætning

På dansk er der en meget stærk tendens til, og ofte et direkte krav om, placering af spatialpartikel +/- styrelse til sidst i sætningen, mens der på italiensk er der langt større variation. Man kunne pege på at rækkefølgen på dansk er mere ikonisk i forhold til prægnansen af hhv. **trajectory** og **landmark** (**trajectory**, som typisk er mindre og mere bevægelig end **landmark**, vil prototypisk fange opmærksomheden først). Ej heller uvæsentligt at det mentale billede, pga. den sproglige linearitet, munder ud i spatialitet.

- (4) levò *in aria* pecore e cani che erravano in cerca di scampo.
og slyngede de arme får og hunde, der endnu strejfede forvildede om, op *i luften*. (Sat 81/61)

9. Jf. Schwarze (1985: 358-59) om paralleliteteten på italiensk mellem en række bevægelsesverber og en række lokative adverbier.

- (5) Han har en stor rulle bred, rød isoleringstape og en lille saks liggende *på bordet*.
Ha [Ø] *sul tavolo* un rotolo di nastro isolante largo e rosso e un paio di forbici piccole. (Høeg 127/129)

Særlig markant er slutplaceringen på dansk i tilfælde af **stranded preposition**, jf. (6)-(7), som understreger den "præpositionelle" spatialpartikels mere autonome status på dansk.

- (6) Nulla della città tocca il suolo tranne quelle lunghe gambe da fenicottero *a cui* si appoggia.
Der er intet af byen der rører jorden, bortset fra de lange flamingoben den står *på*. (Cal 83/69)
- (7) Det er den sidste indgang, omverdenen endnu ikke har forsøgt at klemme sig *ind ad*
È l'ultima entrata *dalla quale* il mondo esterno non ha ancora cercato di penetrare. (Høeg 109/111)

6.3. *Kombination af spatialpartikler (forskellige funktioner)*

Nævnt ovenfor er tendensen til, i særlig grad på dansk, at kombinere spatialpartikler. Nogle gange er det et resultat af en analytisk verbal-konstruktion (som i (1) *gå op i*, og i (2) *vakle hen til*); andre gange er der tale om en semantisk nuancering af den spatiale relation (jf. de samskrevne sammenstillinger *indenfor* og *udenfor* i (1)), herunder også eksplicitering af udsigers/experier's (konkrete eller vanlige) position i forhold til **landmark**¹⁰, jf. (8)-(11):

- (8) *che sospesa [Ø] in* cielo esista un'altra Bersabea
at der findes et andet Bersabea svævende *oppe i* himlen (Cal 117/100)
- (9) un dedalo di viuze che sboccava [Ø] *in* aperta campagna.
et netværk af små gyder, der endte *ude på* den åbne mark. (Sat 259/203)

10. Jf. Harder, Heltoft & Nedergaard Thomsen (1996: 162): "these words reflect a conceptualization of (trans)location as occurring in relation to a presupposed subjective position.". Der tales også om en "subjectively anchored spatial reading".

- (10) at sneen *oppe fra* Nordkap snart vil fyge *hen over* alt
che la neve [Ø] *di* Capo Nord prenderà presto a turbinare [Ø]
su tutto (Sta 16/29)
- (11) Han fører mig *hen til* en dør i hegnet *ud mod* Svanekegade
Mi conduce [Ø] *a* una porta nella recinzione [Ø] *su* Svanekegade
(Høeg 109/111)

Bemærk i (10) og (11) den større semantiske specificitet i de danske præpositioner *fra*, *over* og *mod* i forhold til de italienske *di*, *su* og *su*.

6.4. Præfixer versus partikler; partikler versus verber

Ud over de mange eksempler på parallel brug af italienske præfixer og danske partikler i forbindelse med verber¹¹, som i (12):

- (12) At *snitte i* træ der skyller op fra havet [...] *skære i* det med skarpe
sten
Intagliare legno portato dal mare [...] *incidento* con pietre affilate
(Sta 16/28)

vil jeg anføre nogle knap så typiske, men ikke sjældne eksempler, hvor verbet, som det italiensk præfix lægger sig til, er afledt af det substantiv der koder den spatiale konstruktions **landmark** i den danske version: jf. i (13) *disotterrare* ← *terra* = *jord*, og i (14) *sbarcare* ← *barca* = *båd*, hvorefter den danske oversætter så yderligere har foretaget et "perspektivskift" fra *af båd* [fra borde] til *i land*.

- (13) *disotterrano* i morti
[af-under-jorder]
hiver de døde [...] lige *ud af jorden* (Sta 31-32/52)
- (14) Era l'imbrunire quando vi *sbarcai*
[af-båder]
Det var hen under aften da jeg *gik i land* (Cal 101/84)

11. Jf. Talmy (1985: 102), der indregner præfixer under satelliter: "The satellite [...] can take the form of either a free word or an affix."

Fælles for begge typer eksempler med italiensk præfix og dansk partikel, er at denne sidste i kraft af sin selvstændighed som leksem også har væsentlig mere selvstændig semantisk/kognitiv prægnans.

At de danske spatialpartikler generelt har mere semantisk vægt end på italiensk, og altså ikke kun i forhold til præfixer, understøttes af eksempler som (15), hvor den italienske oversætter bliver nødt til at supplere med et verbum.

- (15) efter at den ene af al magt har skubbet døren i *mod* stormen.
dopo che uno dei due è faticosamente riuscito a chiudere la porta
lottando contro la tempesta.
[kæmpende imod stormen] (Sta 23/39)

6.5. *Spatial profilering: partiklen som spatialt mellemlid*

Sammenhængen mellem de følgende eksempler virker måske mindre indlysende end for de foregående grupper. Det der binder dem sammen, dér hvor de alle viser samme, efter min mening helt centrale forskel mellem de danske og de italienske **construals** af samme **conceived situation**, er den danske partikels optræden som et slags "spatialt" mellemlid. Det mentale billede af situationen der fremmanes i de danske eksempler (originaltekster, såvel som oversættelser), ekspliciterer, fokuserer, fanger altid den spatiale dimension i forholdet mellem situationens forskellige elementer; der lægges så at sige spatiale koordinater ned over billedet. Og det er spatialpartiklerne der varetager den sproglige kodning af denne fokusering.

- (16) *griber i* klokkesnoren med sine ødelagte hænder
afferra la corda con le sue mani rovinata (Sta 32/53)
- (17) I *nuoresi si fregarono* le mani di nascosto
Nuoreserne *gned sig i* hænderne (Sat 97/74)
- (18) Le strade *si popolarono*
[gaderne befolkedes]
Der *kom* atter *folk på* gaderne (Sat 26/43)
- (19) Nu *er* hun *mager i* ansigtet.

Ora il suo volto è emaciato. (Sta 23/39)

[Nu hendes ansigt er afmagret]

(20) ingen vokslys står tændte i sneen på gravene.

nessun cero rischiara le tombe coperte di neve. (Sta 32/52)

[ingen vokslys oplyser gravene dækket af sne]

7. Konklusion

Jeg vil slutte af med at citere Slobin (1996: 217-218) der diskuterer “the connection between linguistic forms and matters of rhetoric and usage”:

These characteristics [of a verb-framed language] also interact with the particular type of lexicon in the language and with general constraints on the types of construction that are licensed. Finally, all of these factors ‘train’ the speakers – at least from late preschool age onwards – in the development of a particular rhetorical style [...] Once such a rhetorical set has become established in a language, speakers may be loath to go beyond the norm even when there are no syntactic or semantic constraints that block particular expressions.

Slobin tager konkret udgangspunkt i et **verb-framed language** (spansk), men citatet er efter min mening meget velanbragt som konklusion på mine overvejelser omkring spatialpartiklen og graden af spatial fokus på hhv. dansk og italiensk. Som nævnt ovenfor er der væsentlige strukturelle forskelle mellem dansk og italiensk i forbindelse med spatialpartiklen, og oversætternes løsninger er da også ofte klart strukturelt betinget. I mindst lige så mange tilfælde er der dog – med Slobins ord – “no syntactic or semantic constraints that block particular expressions”. Oversætterne har haft mulighed for at vælge en konstruktion der lå tættere op ad originaltekstens, men denne er ret systematisk blevet fravalgt til fordel for en konstruktion der, alt efter målsproget, skruede op eller ned for graden af spatialitet. Det tyder på – som Slobin siger (ibid: 218):

[...] that typologies of grammar have consequences for ‘typologies of rhetoric.’ The effects of such typologies on usage may

be strong enough to influence speakers' narrative attention to particular conceptual domains [...]

Og mere specifikt tyder det på, at spatialpartiklernes vigtige rolle i dansk – deres høje grad af semantisk specificitet, deres vigtige rolle i syntaktisk henseende, deres topologisk fremtrædende plads – meget vel hænger sammen med, ja endda meget vel kan være udslagsgivende for den opmærksomhed som de spatiale relationer og den spatiale dimension tildeles af danske sprogbrugere.

Henvisninger

- Allan, R., Ph. Holmes & T. Lundskær-Nielsen (1995). *Danish: A Comprehensive Grammar*. London/New York: Routledge
- Brøndal, V. (1928). *Ordklasserne*. København: Gad.
- Croft, W. (2001). *Radical Construction Grammar*. Oxford University Press.
- Durst-Andersen, P. & M. Herslund (1996). The syntax of Danish verbs. E. Engberg-Pedersen et al. (red.). 65-102.
- Engberg-Pedersen E. et al. (eds.) (1996). *Content, expression and structure*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Harder, P., L. Heltoft & O. Nedergaard Thomsen (1996). Danish directional adverbs. E. Engberg-Pedersen et al. (red.). 159-198.
- Jansen, H. (2002). Spatialpartikler. Forstudier om brugen af præpositioner og lokative adverbier på hhv. italiensk og dansk. H. Leth Andersen et al. (red.). *Ny forskning i grammatik* 9. Odense Universitetsforlag. 121-140.
- Jansen, H. (2003). L'impatto di una particella. Le parti del discorso nel testo e nella traduzione. *Revue Romane* 38-2. 272-302.
- Jansen, H. (under udgivelse). Spatial Particles and Spatial Constructions. On the Use of Prepositions and Locative Adverbs with Special Focus on the Construction *Movement Verb + Particle* in Italian. Cuyckens, H. et al. (eds). *Variation and Change in Adpositions of Movement*. Studies in Language Companion Series (SLCS). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Korzen, I. (1998). Leksikaliseringmønstre i italiensk og dansk. M. Herslund (red.). *Lingvistisk oversættelse. Copenhagen Working Papers in LSP, 3-1998*. 13-42.

- Korzen, I. (2003). Lingue endocentriche e lingue esocentriche: testo e contesto. Handout fra italiensk-dansk workshop *Tipologia linguistica e società. Considerazioni inter- e intralinguistiche*, Rom, 27.-28. nov. 2003.
- Korzen, I. & L. Lundquist (red.) (2003). *Sprogtypologi og oversættelse. Endocentriske og exocentriske sprog*. Handelshøjskolen i København.
- Langacker, R.W. (1987/1991). *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. I+II*. Stanford University Press.
- Schwarze, C. (1985). *Uscire e andare fuori*. A. Franchi de Bellis & L. Savoia (red.). *Sintassi e morfologia della lingua italiana d'uso*. Roma: Bulzoni. 255-271.
- Simone, R. (1996). Esistono verbi sintagmatici in italiano? *Cuadernos de Filología Italiana*, 3. 47-61.
- Slobin, D.I. (1996). Two Ways of Travel: Verbs of Motion in English and Spanish. Shibatani, M. & Thompson, S.A. (eds.). *Grammatical Constructions. Their Form and Meaning*. Oxford: Clarendon. 195-219.
- Talmy, L. (1985). Lexicalisation patterns: semantic structure in lexical forms. T. Shopen (ed.). *Language Typology and Syntactic Description*. Vol. III. Cambridge University Press. 57-149.
- Venier, F. (1996). I verbi sintagmatici. Blumenthal, P., G. Rovere & C. Schwarze (red.). *Lexikalischer Analyse romanischer Sprachen*. Tübingen: Max Niemeyer. 149-156.

Fællesmængdekonstruktionen – en konstruktion i dansk talesprog

Anne Jensen

1. Indledning

En af de komplekse konstruktionstyper, som danske sprogbrugere anvender, når de taler, er den, jeg har valgt at benævne **en fællesmængdekonstruktion**. Konstruktionen er kendetegnet ved, at et led eller en anden konstituent er fælles for to efter hinanden følgende sætninger, dvs. at to konstruktioner lapper over hinanden. Eksistensen af fællesmængdekonstruktionen anses for at være et af flere belæg for, at Chafes (fx 1994) generelle hypotese om relationen mellem kognition og sproglig kodning ikke gælder for dansk talesprog. Ifølge Chafe skulle sprogbrugere undgå syntaktisk kompleksitet i talesprog på grund af kognitive begrænsninger.

Det empiriske grundlag for undersøgelsen er seks samtaler fra talesprogs-korpuset *BySoc*¹ af en samlet varighed på ca. 9,5 timer, hvilket svarer til 75.916 løbende ord.

2. Definition og præsentation af fællesmængdekonstruktionen

En fællesmængdekonstruktion er en streng af to overlappende enheder, to sætninger, der oftest udtales på samme globalt faldende intonationskontur, jf. Grønnums (1992) model for dansk intonation. De to enheder er to sætninger med et fælles element – fællesmængden – der har syntaktisk funktion i begge enheder.

2.1. *Fællesmængden er et ikke-sætningsformet syntagme*

I de fleste forekomster af fællesmængdekonstruktionen er fællesmængden et ikke-sætningsformet syntagme som i eksempel (1), hvor

1. Korpuset findes på følgende adresse: www.id.cbs.dk/~pjuel/cgi_bin/BySoc_ID/index.cgi

fællesmængden er propriert M^* (asterisken er brugt til maskering af propriier, og £ angiver en kort pause):

- (1) 1: *hvor foregik det henne? £ med den lærergerning? £*
2: *det var på M^* hedder det*

De to sætninger, der udgør fællesmængdekonstruktionen i (1), er vist i (2):

- (2a) *det var på M^**
(2b) *M^* hedder det*

M^* har ikke syntaktisk funktion på sætningsniveau i den første sætning i (2a), men indgår som styrelse til præpositionen *på* i præpositions-syntagmet *på M^** , der har ledfunktion som valensadverbial i den første helsætning. I den anden helsætning er M^* subjektsprædikat. I eksempel (3) nedenfor har det fælles element *en messe* ledfunktion på sætningsniveau i begge de enheder, der danner fællesmængdekonstruktionen. På trods af den korte pause, der er angivet med et pundtegn, udtales hele strengen i (3) på én og samme intonationskontur:

- (3) *de havde en **en** £ messe har det vel været*

De to sætninger, der udgør fællesmængdekonstruktionen i (3), er gengivet i (4):

- (4a) *de havde **en messe***
(4b) ***en messe** har det vel været*

I (4a) er *en messe* objekt for *havde*, og i (4b) er *en messe* subjektsprædikat.

Der er tre træk i dansk topologi, som bereder vejen for fællesmængdekonstruktionen. For det første: Hvis subjektet optager fundamentfeltet, er de øvrige led og konstituent, der ikke er subjekt, placeret i sætningens kernefelt. Fællesmængdeelementet er placeret sætningsfinalt i den første simple sætning i fællesmængdekonstruktionen. Det er tilfældet for M^* i den første enhed i (1), som i (5) er sat ind i sætningskemaet. Det samme gælder for *en messe* i den første enhed i (3) – som er gengivet i sætningskemaet i (6):

(5)	<u>Fundamenfelt</u>	<u>Realitetsfelt</u>	<u>Kernefelt</u>
	<i>det</i>	<i>var</i>	<i>på M*</i>
	<i>M*</i>	<i>hedder</i>	<i>det</i>
(6)	<u>Fundamentfelt</u>	<u>Realitetsfelt</u>	<u>Kernefelt</u>
	<i>de</i>	<i>havde</i>	<i>en messe</i>
	<i>en messe</i>	<i>har</i>	<i>det vel været</i>

Det andet topologiske træk er, at andre led end subjektet kan placeres i fundamentfeltet – som det er tilfældet i den anden sætning i fællesmængdekonstruktionerne i (5) og (6), hvor *M** og *en messe* begge er subjektsprædikativer og står i fundamentfeltet. Det tredje topologiske træk er, at dansk er et V2-sprog, så det finitte verbum står altid i positionen efter fundamentfeltet, uanset hvilken ledfunktion leddet i fundamentfeltet har. I (5) og (6) er hhv. *hedder* og *har* placeret i realitetsfeltet i den anden sætning i delmængdekonstruktionerne. I fællesmængdekonstruktionen er der **sammenfald** mellem (en del af) den første enheds kernefelt og den anden enheds fundamentfelt.

2.1.1. Fællesmængdekonstruktionens funktion og opståen

Som det fremgår af Tabel 1, er der i alt 18 fællesmængdekonstruktioner, hvori fællesmængden er et ikke-sætningsformet syntagma. I 13 af de 18 konstruktioner har fællesmængden syntaktisk funktion som subjektsprædikativ i den **anden** af de to enheder, som fællesmængdekonstruktionen består af, og i 11 af disse optræder en form af kopulaverbet som i (3) ovenfor.

Tabel 1. Syntaktisk funktion af fællesmængdeelementet – fællesmængden er et ikke-sætningsformet syntagma

	1. enhed	2. enhed
Objekt	3	3
Subjektsprædikativ	4	13
Styrelse til en præposition*	9	0
Adverbialled	2	2
I alt	18	18

* 7 af disse indgår i valensadverbialer

To af de 13 fællesmængdekonstruktioner er citeret i (1) - (2) og gengives her som (7) - (8):

- (7) *det var på M* hedder det*
(8) *de havde en en £ messe har det vel været*

I (7) bruger taleren den anden del af fællesmængdekonstruktionen til at bekræfte, at *M** faktisk er navnet på det sted, hun taler om, og i (8) bruger hun den anden del af konstruktionen til at forsikre sig selv om, at hun har valgt det korrekte sproglige tegn, dvs. *messe*, til betegnelse af et bestemt rum

Talerne bruger den anden del af fællesmængdekonstruktionen som en regibemærkning til sig selv, dvs. som en bekræftelse på deres valg af et sprogligt tegn eller den information, som de(t) sproglig(e) tegn koder. Denne fortolkning af funktionen af den anden del af fællesmængdekonstruktionen gælder ikke blot for konstruktioner som (7) - (8), hvori fællesmængden er subjektsprædikativ, men også for fire af de øvrige konstruktioner anført i Tabel 1. I den sidste konstruktion, som er gengivet i (9):

- (9) *altså man skal tage den dersens~ højere~ forvaltningsskole~ skal man tage nu for at kunne få en overassistentstilling*

har fællesmængden ledfunktion som objekt for *skal tage* i begge enheder, som er helt synonyme med hinanden. Men eftersom udtalen af fællesmængdeelementet *den dersens højere forvaltningsskole* er ledsaget af tøyen (angivet med ~), fortolker jeg gentagelsen som talers bekræftelse af – over for sig selv – at hun har brugt den rette betegnelse for det pågældende uddannelsessted.

Fællesmængdekonstruktionen er sandsynligvis opstået ud fra en sekvens af to konsekutive helsætninger udtalt på hver sin intonationskontur – som i (10), hvor fællesmængdekonstruktionen fra (1) er realiseret som 2 uafhængige helsætninger:

- (10) *det var på M* efterfulgt af M* hed det*

Den anden helsætning i sekvensen benyttes som rettelse eller bekræf-

telse, dvs. som kommentar til taler selv. Den finale konstituent i den første helsætning gentages som initial konstituent i den anden sætning, og udeladelse af denne gentagelse resulterer i fællesmængdekonstruktionen.

2.2. Fællesmængden er en sætning

I 9 andre fællesmængdekonstruktioner er det fælles element en sætning. De er opført i Tabel 2 nedenfor.

Tabel 2. Fællesmængdekonstruktioner med en sætning som fællesmængde

Matrixsætning	2
Adverbialsætning	7
I alt	9

I konstruktionen i (11) er årsagsbisætningen *fordi det var en pigeskole* fælles element:

- (11) 1: *da jeg gik i ottende klasse da kom den første mandlige lærer på skolen* ££
 2: *nå nå nå*
 1: *ja (latter) dét havde man jo ikke haft fordi det var en pigeskole så havde man ingen*

I den første helsætning er adverbialsætningen placeret i helsætningens felt for frie adverbialer, i den anden i initial ekstraposition med det pronominale adverbium *så* i fundamentfeltet:

- (12a) Fundamentfelt Realitetsfelt Indholdsfelt Frit adverbialfelt
dét *havde* *man jo ikke haft* *fordi det var en pigeskole*

- (12b) Initial ekstraposition Fundamentfelt Realitetsfelt Kernefelt
fordi det var en pigeskole *så* *havde* *man ingen*

Et fjerde træk ved dansk topologi – ud over de tre, der er beskrevet i afsnit 2.1. – bereder vejen for, at fællesmængden kan være en sætning: visse adverbialer kan enten placeres sætningsfinalt i det frie adverbialfelt

som vist i (12a), sætningsinitialt i fundamentfeltet eller i initial ekstraposition med et genoptagende pronominalt adverbium i fundamentfeltet, som det er tilfældet i (12b). I fællesmængdekonstruktionen i (11) er der sammenfald mellem den første enheds adverbialfelt og den anden enheds initiale ekstraposition.

I fællesmængdekonstruktionen i (11) og de øvrige otte, hvori fællesmængden er en sætning, er indholdet af hhv. den første og den anden enhed, dvs. uden fællesmængden, nærmest identiske. I (11) er *dét* anafor for *mandlige lærere*, dvs. indholdet af den første matrix sætning er 'man havde ikke haft mandlige lærere'; den anden matrixsætning er (*så*) *havde man ingen*, hvis indhold er 'man havde ikke nogen mandlige lærere'. Den anden **helsætning**, som indgår i fællesmængdekonstruktioner, hvori fællesmængden er en sætning, udtrykker altså ikke talers bekræftelse af sit valg af sprogligt tegn eller information. Dermed adskiller den sig fra den bekræftende eller korrigerende funktion, som den anden enhed i en fællesmængdekonstruktion med en ikke-sætningsformet fællesmængde har. Ud fra analysen af de ni fællesmængdekonstruktioner, hvori fællesmængden er en sætning, er det ikke muligt at tildele den anden helsætning i konstruktionen nogen anden funktion end en gentagelse af den første helsætning. Dog er konfigurationerne af udtrykkene for ny og allerede aktiveret information forskellige fra hinanden i de to helsætninger, der indgår i fællesmængdekonstruktionen. I den første, dvs. (12a) ovenfor, udtrykker matrixsætningen *dét havde man ikke haft* allerede aktiveret information – taleren har nemlig i sin forudgående ytring fortalt, at den første mandlige lærer kom til hendes skole, da hun gik i ottende klasse, se eksempel (11) ovenfor. Dvs. at den nye information er udtrykt i årsagsbisætningen *fordi det var en pigeskole* og følger efter den kendte information. I den anden helsætning, dvs. (12b) ovenfor, er konfigurationen omvendt: årsagsbisætningen, der udtrykker ny information, står i initial position efterfulgt af matrixsætningen *så havde man ingen*, der udtrykker den aktive information. Men dette ændrer ikke, at en fællesmængdekonstruktion med en sætning som fællesmængde ikke har en funktion, der svarer til funktionen af fællesmængdekonstruktioner, hvori fællesmængden er et ikke-sætningsformet syntagma. Selv om begge de to typer fællesmængdekonstruktioner er defineret ud fra de samme syntaktiske træk, kan det ved inddragelse af analyse af flere forekomster vise sig, at der er tale om to forskellige konstruktionstyper.

3. Er fællesmængdekonstruktionen en konstruktion?

Jeg har i det foregående brugt termen **konstruktion** om de eksempler, jeg har præsenteret, og jeg opfatter en konstruktion som en grammatisk konfiguration karakteriseret af bestemte syntaktiske, semantiske og pragmatiske træk, dvs. som konstruktionsbegrebet defineres i bl.a. *Construction Grammar*; se fx Fillmore et al. (1988) og Goldberg (1995).

Der er i hvert fald tre argumenter for at betegne fællesmængdekonstruktionen som en konstruktion. For det første er den – som nævnt i afsnit 2 – syntaktisk karakteriseret ved, at to konsekutive enheder, dvs. sætninger, overlapper hinanden. De er fælles om et element, som har syntaktisk funktion i begge enheder. De to enheder er syntaktisk bundet uløseligt sammen gennem fællesmængden, således at den anden af de to enheder ikke er en acceptabel sætning uden fællesmængden. I (13) - (14) har jeg anført fællesmængdekonstruktionerne fra (1) - (2):

(13) *det var på M* hedder det*

**hedder det*

(14) *de havde en messe har det vel været*

**har det vel været*

Hvert af de to fragmenter *hedder det* og *har det vel været* kan være en egen **prosodisk** frase, men syntaktisk er de ufuldstændige og kan aldrig forekomme alene.

For det andet er der restriktioner på fællesmængdens syntaktiske funktion i den anden enhed. Fællesmængden kan være subjektsprædikativ som i (13) - (14) ovenfor, den kan være objekt som i eksempel (9) i afsnit 2.1.2, og endelig kan den være objektsprædikativ og styrelse i et præpositionsobjekt, som vist i de konstruerede eksempler i (15) - (16):

(15) *det skete ude på Dyssen kalder de den*

(16) *det skete ude på Dyssen kalder de den for*

Men fællesmængden kan **ikke** være subjekt i den anden sætning i en fællesmængdekonstruktion, de to konstruktioner i (17) - (18) er uacceptable:

(17) **det var på Venus er korrekt*

(18) **de stod i kabyssen er da et skibskøkken*

Den syntaktiske restriktion kunne afspejle restriktioner på fordelingen af information. I den første helsætning i både (17) og (18) introduceres der med hhv. *Venus* og *(i) kabyssen*, dvs. fællesmængden, en ny entitet i diskursen, og i den anden helsætning kan fællesmængden fortolkes som topik. Restriktionen skulle så være, at en størrelse ikke kan være både ny information og topik i samme konstruktion. En sådan restriktion for informationsfordelingen i dansk gælder dog ikke generelt.² I konstruktionen i (19) koder *en bjørn* en ny entitet i matrixsætningen, mens relativum, som er koreferentielt med *en bjørn*, er topik i relativsætningen:

(19) *uden for teltet stod der en udhungret bjørn der langede ud efter sheriffen*

Som fællesmængden i fællesmængdekonstruktionen er relativum fælles led for matrix- og relativsætning.

Det tredje og sidste argument for at kalde fællesmængdekonstruktionen en konstruktion er, at der kan opstilles et pragmatisk træk, der karakteriserer konstruktionen (det gælder dog ikke de konstruktioner, hvori fællesmængden er en sætning): Den anden enhed i konstruktionen udtrykker talers bekræftende eller kommenterende bemærkning til sig selv.

4. Fællesmængdekonstruktionen og danske sprogbrugeres evne til at overskue syntaktisk kompleksitet i talesprog

Fællesmængdekonstruktionen er en blanding af to forskellige konstruktioner – hvor sprogbrugeren udnytter de topologiske muligheder i det danske sprogsystem. Fællesmængdekonstruktionen er en kompleks konstruktion, og dermed støder dens eksistens mod en hypotese opstillet af andre talesprogsforskere som fx Miller & Weinert (1998), som

2. Dette har Elisabeth Engberg-Pedersen har gjort opmærksom på, og inddragelsen af informationsstrukturen i denne artikel er inspireret af diskussioner med hende og Mads Poulsen.

er blandt de få forskere, der har forsket i engelsk talesprogssyntaks. De mener ikke, at der findes komplekse konstruktioner i talesprog, og hævder blandt andet:³

“...much spontaneous language does not even have a syntactic structure in which phrases combine into clauses or clauses into integrated clause complexes. Rather, the structure consists of blocks of syntax with little or no syntactic linking” (op.cit. 28)

“The syntax of spoken language is in general fragmented and unintegrated... The sentence is not a useful analytical unit for informal spoken language” (op.cit. 22)

Den lave syntaktiske kompleksitet i talesprog tilskriver Miller & Weinert kognitive begrænsninger og støtter sig dermed til Chafes hypotese om sammenhængen mellem kognitive evner og sproglig kodning. Ifølge Chafe (1993, 1994) er vi mennesker kun i stand til at fokusere på en lille mængde information ad gangen. Chafe hævder, at dette reflekteres i de enheder, der verbaliserer en vis mængde information – som Chafe kalder *intonation units*. De fleste *intonation units* svarer til en *clause*, mange er endda mindre. Desuden hævder Chafe, at talere undgår syntaktisk kompleksitet, fordi »...the focus of consciousness...with its limited capacity and duration...cannot easily handle syntactic devices that commit too many of its resources to complex verbalizing” (1994: 143).

Fællesmængdekonstruktionen i dansk er et af flere argumenter mod, at Chafes hypotese gælder for dansk talesprog. Talerne i det korpus, der udgør det empiriske grundlag for min undersøgelse, **kan** overskue store og komplekse syntaktiske konstruktioner. Fællesmængdekonstruktionen er endda temmelig kompleks, fordi talerne sætter to forskellige syntaktiske konstruktioner sammen til én. Eftersom fællesmængdekonstruktionen udtales på én og samme intonationskontur, må talerne fra starten have kunnet overskue denne blanding af to syntaktiske konfigurationer.

3. Miller og Weinert bruger termene *clause complex* og *sentence* i betydningen ‘kompleks konstruktion’.

Et af de øvrige argumenter mod Chafes hypotese er, at danske sprogbrugere i stor udstrækning anvender komplekse konstruktioner indeholdende underordnede sætninger som fx adverbialsætninger og relativsætninger. Sprogbrugerne i korpusset er altså både i stand til at overskue en relativt stor mængde information og til at kode denne information sprogligt i form af komplekse konstruktioner.

5. Er fællesmængdekonstruktionen et sprogbrugsfænomen?

Man kan så stille sig det spørgsmål, om fællesmængdekonstruktionen er et sprogbrugsfænomen og slet ikke tilhører det danske (tale)sprog(s)system, dvs. om konstruktionen tilhører *langue*.

Som det fremgår af Tabel 3 nedenfor, er konstruktionen ikke særligt frekvent, der er kun 3,6 fællesmængdekonstruktioner per 10.000 ord; frekvensen er endda kun 2,4 per 10.000 ord, hvis konstruktioner, hvori fællesmængden er en sætning, fraregnes. Men fem af de seks talere bruger konstruktionen – dvs. den ikke er et idiosynkratisk træk ved en enkelt talers tale. Derfor vil jeg hævde, at fællesmængdekonstruktionen tilhører et fælles sprogsystem.

Tabel 3. Fællesmængdekonstruktioner

	Fællesmængdeelement		I alt	Frekvens n/10.000 ord	Frekvens* n/10.000 ord
	Sætning	Syntagme			
Taler 1	5	2	7	0,9	0,3
Taler 2	0	0	0	0,0	0,0
Taler 3	1	3	4	0,5	0,4
Taler 4	1	4	5	0,7	0,5
Taler 5	2	3	5	0,7	0,4
Taler 6	0	6	6	0,8	0,8
I alt	9	18	27	3,6	2,4

* kun forekomster, hvori fællesmængden **ikke** er en sætning, indgår

For at underbygge min påstand om, at fællesmængdekonstruktionen faktisk tilhører det danske talesprogssystem, vil jeg inddrage nogle andre lavfrekvente konstruktioner. I korpusset er der i alt 21 konstruktioner, hvori modalverbet *kunne* indgår i en matrixsætning, der udtrykker epistemisk modalitet – som i (20):

- (20) *og det er spørgsmålet hvor mange af dem der har den rigtige alder for det kan jeg jo altså dårligt nok huske det kan også godt være at der er nogle af dem der er ældre*

Som det fremgår af Tabel 4, bruger én af talerne ikke konstruktionen. Den samlede frekvens er 2,8 konstruktioner per 10.000 ord.

Tabel 4. Komplekse konstruktioner – kunne indgå i matrixsætningen

	Antal	Frekvens n/10.000 ord
Taler 1	0	0
Taler 2	3	3,6
Taler 3	3	2,5
Taler 4	3	1,8
Taler 5	5	4,2
Taler 6	7	7,9
I alt	21	2,8

En konstruktion med en initial komplementsætning er et andet eksempel på en lavfrekvent konstruktionstype. I (21) er *om de har gået i klasse sammen* objekt for *ved*:

- (21) *men om de har gået i klasse sammen ved jeg ikke*

Frekvensen af konstruktioner med initiale komplementsætninger er 3,0 per 10.000 ord:

Tabel 5. Konstruktioner med initiale komplementsætninger

	Antal	Frekvens n/10.000 ord
Taler 1	2	1,1
Taler 2	3	3,6
Taler 3	3	2,5
Taler 4	8	4,7
Taler 5	2	1,7
Taler 6	5	5,6
I alt	23	3,0

Eksemplet i (22) viser den tredje og sidste lavfrekvente konstruktion, jeg har inddraget, nemlig en konstruktion med en følgebisætning:

(22) *og så han har dygtiggjort sig ved at han har taget et skydelederkursus så han også underviser i skydning nu ik'*

Det fremgår af Tabel 6, at konstruktioner med følgebisætninger er temmelig lavfrekvente – fire af talerne i korpus bruger kun en enkelt hver:

Tabel 6. Komplekse sætninger med en følgebisætning

	Antal	Frekvens n/10.000 ord
Taler 1	4	2,3
Taler 2	1	1,2
Taler 3	1	0,8
Taler 4	1	0,6
Taler 5	4	3,3
Taler 6	1	1,1
I alt	12	1,6

Som danske sprogbrugere ved vi, at der i skriftsproget findes komplekse konstruktioner, hvor

- kunne* modificerer et matrixverbum som i (20),
- en komplementsætning er foranstillet som i (21), og
- en følgebisætning som den i (22) indgår.

På trods af de lave frekvenser i mit talesprogs korpus vil man nok ikke hævde, at de tre konstruktionstyper blot er sprogbrugsfænomener og ikke tilhører talesprogssystemet.

I Tabel 7 er frekvenserne for de fire konstruktionstyper opført; som det fremgår, forekommer fællesmængdekonstruktionen ikke med en frekvens, der er væsentligt lavere end frekvenserne af de tre øvrige konstruktionstyper.

Tabel 7. Sammenligning af frekvenserne af fire lavfrekvente konstruktionstyper

Konstruktionstype	Antal	Frekvens n/10.000
Fællesmængdekonstruktion ⁴	18	2,4
<i>kunne</i> indgår i matrixsætningen	21	2,8
Med initial komplementsætning	23	3,0
Med følgebisætning	12	1,6

Det er selvfølgelig plausibelt, at fx konstruktioner med initiale komplementsætninger forekommer mere frekvent i en anden stil eller genre end i en uformel samtale. Og det er nok også forventeligt, at en konstruktion med en følgebisætning forekommer med lav frekvens, eftersom sprogbrugerne har andre valg til deres rådighed for at udtrykke følge, fx en helsætning indledt med den samordnende konjunktion *så*. Alligevel vil jeg hævde, at fællesmængdekonstruktionen tilhører det danske talesprogssystem. Den er blot ikke så konventionaliseret, som fx de tre andre konstruktionstyper er, og i modsætning til disse forekommer den næppe i skriftsproget; den tilhører periferien af det danske talesprogssystem, hvor andre komplekse konstruktioner som fx dem, der omfatter en tidsbisætning, tilhører kernen.

6. Konklusion

Fællesmængdekonstruktionen er en konstruktion, fordi de to enheder, der indgår i den, er uløseligt bundet til hinanden gennem den fælles konstituent, der har ledfunktion i begge enheder. Uden den fælles konstituent, dvs. fællesmængden, er den anden af de to konsekutive enheder uacceptabel – ud fra syntaktiske kriterier er den nemlig en ufuldstændig sætning. Fællesmængden kan ikke have syntaktisk funktion som subjekt i den anden af de to enheder, der etablerer fællesmængdekonstruktionen. Desuden udtrykker den anden af de to enheder, der etablerer konstruktionen, bl.a. talers korrigerende eller bekræftende kommentar til sit valg af sprogligt tegn eller valg af kodet informa-

4. Igen opereres alene med forekomster, hvori fællesmængden **ikke** er en sætning.

tion. Der kan således opstilles syntaktiske og pragmatiske træk, der karakteriserer de fællesmængdekonstruktioner, hvori fællesmængden er et ikke-sætningsformet syntagma. Tilbage står dog for det første at udforske årsagen til, at den fælles konstituent ikke kan være subjekt i den anden enhed i konstruktionen, og for det andet at udforske funktionen af fællesmængdekonstruktioner, hvori den fælles konstituent er en sætning.

Fællesmængdekonstruktionen er lavfrekvent, men er ikke et idiosynkratisk træk ved en enkelt talers sprog, desuden er frekvensen af den ikke nævneværdigt lavere end frekvenserne af visse andre komplekse konstruktioner i talesproget. Den tilhører som disse konstruktionstyper sprogsystemet og er ikke et sprogbrugsfænomen.

Eksistensen af fællesmængdekonstruktionen kan betragtes som evidens mod Chafes hypotese om, at kognitive begrænsninger for, hvor stor en mængde information en taler kan fokusere på, bevirker, at talere undgår syntaktisk kompleksitet i talesproget; fællesmængdekonstruktionen er en endda overordentlig kompleks konstruktion, fordi sprogbrugerne kombinerer to forskellige syntaktiske konfigurationer til én.

Henvisninger

- Chafe, W.L. (1992a). Intonation units and prominences in English natural discourses. *Proceedings of the IRCS Workshop on Prosody in Natural Speech. August 5-12, 1992*. IRCS Report 92-37. Pennsylvania: University of Pennsylvania, Institute for Research in Cognitive Science. 41-52.
- Chafe, W.L. (1992b). Information flow in speaking and writing. P. Downing et al. (eds.). *The Linguistics of Literacy*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 17-29.
- Chafe, W.L. (1993). Prosodic and Functional Units of Language. J.A. Edwards & M.D. Lampert (eds.). *Talking Data: Transcription and Coding in Discourse Research*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum. 33-43.
- Chafe, W.L. (1994). *Discourse, Consciousness, and Time*. Chicago: University of Chicago Press.
- Chafe, W.L. (2001). Handout til foredraget »Thoughts and Sounds«, Linguistics Institute 2001, UC, Santa Barbara.

- Fillmore, C. J., P. Kay og M.C. O'Connor (1988). Regularity and idiomacity in grammatical constructions: The case of *Let alone*. *Language* 64, 3. 501-538.
- Goldberg, A. E. (1995). *Constructions. A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Grønnum, N. (1992). *The Groundworks of Danish Intonation. An Introduction*. Copenhagen: Museum Tusulanum Press.
- Grønnum, N. (1995). Superposition and subordination in intonation – a non-linear approach. *Proceedings of the XIIIth International Congress of Phonetic Sciences, Stockholm 1995*. Vol. II. Stockholm: Royal Institute of Technology and Stockholm University. 124-131.
(www.cphling.dk/pers/ng/publ_00.html).
- Hansen, E. & L. Heltoft (1999a). *Grammatik over det Danske Sprog. Kapitel 15*. Foreløbig udgave. Københavns Universitet: Institut for Nordisk Filologi.
- Hansen, E. & L. Heltoft (1999b). *Grammatik over det Danske Sprog. Kapitel 17*. Foreløbig udgave. Københavns Universitet: Institut for Nordisk Filologi.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2000a). *Grammatik over det Danske Sprog. Kapitel 9*. Foreløbig udgave. Københavns Universitet: Institut for Nordisk Filologi.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2000b). *Grammatik over det Danske Sprog. Kapitel 14*. Foreløbig udgave. Københavns Universitet: Institut for Nordisk Filologi.
- Jensen, A. (2003). *Clause Linkage in Spoken Danish*. Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet.
- Miller, J. & R. Weinert (1998). *Spontaneous Spoken Language. Syntax and Discourse*. Oxford: Clarendon Press.

Kanoniske og ikke-kanoniske nominalsyntaxer i moderne dansk

Eva Skafte Jensen

1. Nominalsyntaxen

“Nominalsyntaxer” er et godt ord. Det betegner alle de konstruktioner og enkeltord som kan fungere i de samme syntaktiske sammenhænge. Fordi det er så tilpas bredt, kan man kalde både et proprium, et hypotagma, et pronomen og en *at*-sætning for et nominalsyntaxer begrundet i at de for eksempel alle kan fungere som subjekt:

(1)	Peter	stod på listen
(2)	Den unge mand	stod på listen
(3)	Det	stod på listen
(4)	At han skulle med,	stod på listen

Således har man en god, overordnet term som kan bruges til at fremhæve fællestrækkene mellem forskellige typer materiale, og det er et fælles mål for syntaktikere at finde og analysere alle de typer materiale der kan leve op til kriterierne for den overordnede term nominalsyntaxer. For at kunne finde ud af om en given konstruktion eller et givet ord lever op til sådanne kriterier, bruger man den gode, gamle substitutionsprøve (jf. fx Jensen 1985: 48-50) og kommer på den måde frem til at *Peter*, *den unge mand*, *det* og *at han skulle med* alle er nominalsyntaxer (jf. (1)-(4)). At undersøge hvilke størrelser der kan fungere som nominaler, udgør én af hovedinteresserne ved arbejdet med nominalsyntaxer. En anden hovedinteresse består i at finde ud af hvordan syntaxens indre opbygning er. Er der for eksempel tale om en parataktisk konstruktion (*Peter og Lise*)? eller er der mon tale om en hypotaktisk opbygning, og hvad er i så fald kerne og adled? og hvad med hele sætninger som nominaler?

I denne artikel bruger jeg **nominal** og **nominalsyntaxme** når den interne opbygning er underordnet på det aktuelle sted i teksten. Når det derimod er en af pointerne at der netop er tale om hypotaktisk opbygning, bruger jeg ordet (**nominal**)**hypotagme**.

1.1. Problemer i det kanoniske nominalsyntaxme

Det er almindeligt i de fleste standardgrammatikker at tage udgangspunkt i den endocentriske konstruktion som ofte går under betegnelsen nominalsyntaxme (substantivhypotagme, genstandshelhed, substantivsyntaxme, nominalhypotagme, m.m.). I de fleste standardgrammatikker kan man således læse at nominalsyntaxmet er opbygget omkring en substantivkerne hvortil kan lægge sig diverse adled, fx bestemte og ubestemte artikler (under et kaldet bestemmere) og attributive led (beskrivere, typisk realiseret som foranstillede adjektiver eller – hvis det er en ambitiøs grammatik – som efterstillede adverbialer og relativsætninger). Denne beskrivelse resulterer i hvad man kunne kalde det kanoniske nominalsyntaxme, og en skematisk skildring af dette kanoniske nominalsyntaxme ser ud som i (5):

(5) **Det kanoniske nominalsyntaxme**¹

Adled	Adled	Kerne	Adled
art.	adj.	subst.	adv./rel.sætn.
det	store	hus	ved kysten der var malet grønt

Men det kanoniske nominalsyntaxme, sådan som det står opstillet i (5), er problematisk i flere henseender. At tage fat i det hele vil være alt for omfattende i en enkelt artikel, og på de følgende sider vil jeg da også holde mig til at tage nogle enkelte problematiske punkter op.

Et af de alvorligste problemer ved det kanoniske nominalsyntaxme i (5) er at det ikke tager højde for den ganske almindelige foreteelse i moderne dansk at substantivet i et nominalsyntaxme ofte slet ikke nævnes:

1. Det kanoniske nominalsyntaxme i (5) er en syntese af forskellige fremstillinger. Se fx Di-derichsen 1946: 222; Jensen 1985: 31-39; Hansen 1984: 65-66; A.M.Heltoft m.fl. 1999: 32-33; Jørgensen 1999: 49.

- (6) de unge/de voksne
- (7) Har du skiftet den lille?
- (8) –Hvad for et hus endte du med at købe? – Det store, grønne.

Eksemplerne (6)-(8) viser nogle gængse typer af nominalsyntaxmer uden substantiv. På dette sted er det nok at gøre opmærksom på at sådanne eksempler forekommer, senere i artiklen bliver omstændighederne for udeladelse af substantiv uddybet nærmere. Dette at man kan udelade substantivet i et nominalsyntaxme, er en alvorlig anstødssten for en analyse der som et grundlæggende kriterium bruger at det der kan udelades, er adled, mens det som ikke kan udelades – og som derfor er syntaktisk nødvendigt – er kerne! Dette er dog ikke et problem der går upåagtet hen. I flere fremstillinger diskuteres dette dilemma åbent, men konklusionen er ikke desto mindre at man som regel vælger at udnævne substantivet til kerne (se fx Jensen 1985: 33-34).

Et andet problem ved det kanoniske nominalsyntaxme i (5) er at det ikke tager højde for at der tilsyneladende er forskellige distributionsmønstre for

- 1) ubestemt og bestemt form
- 2) (for bestemt forms vedkommende) foranstillet og efterhængt bestemt artikel

jf. (9)-(14) nedenfor:

A. Ubestemt artikel (står altid foran):

- (9) **et** stort hus ved kysten der var malet grønt
- (10) **en** dejlig dag hvor alle var glade

B. Efterhængt bestemt artikel:

- (11) huset ved kysten der var malet grønt
- (12) dagen hvor alle var glade

C. Foranstillet bestemt artikel:

- (13) **det** store hus ved kysten der var malet grønt
- (14) **den** dejlige dag hvor alle var glade

I ubestemt form skal artiklen altid stå forrest i syntagmaet, tilsyneladende

uanset om der er et foranstillet attributivt adjektiv eller ej. I bestemt form derimod kan den bestemte artikel stå enten forrest i syntagmet (ligesom den ubestemte artikel), eller den kan stå efterhængt – altså efter substantivet. Valget mellem foranstillet bestemt artikel og efterhængt bestemt artikel i B. og C. er dog ikke frit, men helt og holdent afhængigt af om der er et foranstillet attributivt adjektiv eller ej. Når der ikke er et foranstillet attributivt adjektiv, skal den bestemte artikel altid stå efterhængt (jf. B.), mens et foranstillet attributivt adjektiv automatisk udløser foranstillet bestemt artikel (jf. C.). Som eksemplerne (9)-(14) viser, har det ingen indflydelse på artiklen og eventuelle placeringsmuligheder om der er efterhængte attributive led som relativsætninger og andre efterhængte attributiver. Disse realiseringer giver i alt tre forskellige distributionsmønstre som jeg i resten af artiklen kalder for A., B. og C.² Disse forskellige distributionsmønstre bliver heller ikke indfanget af det kanoniske nominalsyntagme i (5).

I resten af artiklen koncentrerer jeg mig om de her skitserede problemer, nemlig 1) nominalhypotagmer uden substantiver, 2) de forskellige distributionsmønstre i A., B. og C., og 3) hvorfor man kan – og nogle gange bør – udelade substantivet i eksempler som (8). Først ser vi lidt nærmere på nominalhypotagmer uden substantiver, jf. (6)-(8).

1.2. Nominalsyntagmet i strukturalistisk lys

Når man i den traditionelle analyse altid sætter substantivet som kerne og gør de andre ord/led til adled, beror det på en intuitiv fornemmelse af at man ikke kan tale om entiteter uden også at have en eller anden form for entitet i tankerne, uanset om denne entitet så er konkret eller abstrakt, af første grad, anden grad eller tredje grad, specifik eller generisk, etc. Det synes simpelthen kontraintuitivt ikke at have entiteten (realiseret gennem substantivet) som kerne.

Hvad dette problem angår, har Lars Heltoft for længst taget konsekvensen af forekomster som (6)-(8) (altså nominalsyntagmer uden

2. Jeg ser i det følgende bort fra de særlige forhold der er ved pl. ubestemt form. Her er artiklen (nogle) fakultativ efter nærmere regler, jf. *der lå (nogle) hvidmalede huse på begge sider ad vejen*. Jeg tager heller ikke problematikken generisk-specifik op.

realiserede substantiver) og er gennem en klassisk strukturel analyse kommet frem til at kerne-adled-strukturen i moderne danske nominal-syntagmer er forskellig alt efter om man ser på udtryk eller indhold. Der er simpelthen forskellige dependensstrukturer på de forskellige niveauer³. Hvad angår indholdssiden, bliver dependensforholdene grafisk fremstillet som i (15) (jf. Heltoft 1996: 16):

(15) [[DET ↔ KATEGORI] ← EGENSKAB]

Der er altså interdependens mellem DET og KATEGORI, og derudover er der enkeltrettet dependens mellem katatagmet [DET ↔ KATEGORI] og EGENSKAB, og retningen går således at EGENSKAB forudsætter (er afhængigt af) katatagmet [DET ↔ KATEGORI].

På udtrykssiden skildres dependensforholdene til gengæld som i (16) (ligeledes Heltoft 1996: 16):

(16) udfyldt bestemmerposition ← (Adj) (N) (Adv/Rels.)

På udtrykssiden er det således udfyldt bestemmerposition der analyseres som kerne, mens adjektiver, substantiver, attributive adverbialer og relativsætninger alle er fakultative og dermed adled. Formuleringen "udfyldt bestemmerposition" har bund i den danske tradition for topologisk analyse (populært kendt som "sætningsskemaanalyse"). Pointen i dependensanalysen i (16) er således at det er selve udfyldningen af den topologiske plads som er bestemmerens, der er den udtryksmæssige kerne. Denne bestemmerplads kan i praksis udfyldes af artiklen (bestemt/ubestemt), af demonstrativer, af genitiviske led og konstruktioner (jf. *den lille by-s sønderskudte huse*; *hendes ældre søstre*), kvantumsangivelser (jf. *en spand koldt vand*; *to kopper stærk kaffe*), m.m.

Desværre ligger det uden for Heltofts artikel at præcisere hvordan de tre distributionsmønstre A., B. og C. kan analyseres på hhv. indholds- og udtrykssiden, og dette er et savn. I det undervisningsmateriale som bliver brugt i grammatikundervisningen på overbygningen på RUC,

3. Den fulde analyse og argumentationen herfor kan man læse i Heltoft (1996).

kan man dog finde en analyse af “nominalhypotagmet” som ser ud som i (17) (jf. GDS 2⁴: 32):

(17)

INDHOLD	best.	attr. led	kategori	attr. led
	den	eneste	slægtning	på mødrene side
	en	besværligere	ordning	for alle
UDTRYK	art.	adjektiv	substantiv⁵	adv.
	kerne	adled	adled	adled

Hovedpointerne er at på indholdssiden er det ‘substantiviske’ islæt (her kaldet KATEGORI) ganske rigtigt en del af kernen, men det er ikke kernen alene. Det er selve forbindelsen mellem indholdsstørrelserne BESTEMMER og KATEGORI som udgør den indholdsmæssige kerne, og som dermed tilsammen danner en entitet. På udtryksiden er det alene artiklen som fungerer som kerne. Uden artikel (bestemt eller ubestemt) -intet nominalhypotagme. Analysen tilgodeser den førømtalte intuitive fornemmelse at man ikke kan tale om en entitet uden at have en entitet i tankerne (jf. indholdsanalysen). Samtidig tager den højde for den empiriske kendsgerning at substantivet sagtens kan udelades i danske nominalsyntagmer (jf. udtryksanalysen), og det er jo et fremskridt. Men der er stadig visse ubeskrevne problemer som har at gøre med de

-
4. Undervisningsmaterialet består af det som engang skal være kapitel II i *Grammatik over det Danske Sprog* (GDS). De studerende kender dog kun dette ene kapitel, som er udformet som et tyndt og et tykt kompendium, og i daglig tale går disse to kompendier under betegnelsen GDS 1 (det tynde) og GDS 2 (det tykke). I denne artikel bruger jeg forkortelsen GDS 2 om det tykke kompendium.
 5. Ret beset er ordklassebestemmelsen ikke neutral og entydig, men noget som bl.a. fremkommer via en morfosyntaktisk analyse. Som Louise Westmark har vist, ved vi ikke ved et skrevet leksem som *hul* om der er tale om et adj. eller et subst., før det indgår i en sådan morfosyntaktisk forbindelse. Når leksemet fx bøjes i neut. *hul-t*, ved vi at det er et adj., når det har en efterhængt bestemt art. *hul-let*, ved vi at det ikke er et adj., men i stedet et subst. eller evt. en perf.part. af verbet *hulle*, etc. (Westmark 2003).

forskellige distributionsmønstre i A.-C. I de kommende afsnit skal jeg forsøge at skitsere disse problemer.

Først må jeg dog erklære mig enig i den del af analysen som betoner bestemthedens vigtighed. Jeg er enig i at det på indholds niveau er den katataktiske forbindelse mellem *BESTEMMER* og *KATEGORI* som resulterer i et ordentligt, referentielt nominal (jf. Heltoft 1996: 11, 15; se også Harder 1990; Herslund 1999). Når der ikke er foretaget et valg i bestemtheds kategorien, viser det sig nemlig at et givet substantiv opfører sig som prædikat, snarere end argument. For eksempel kan det indgå som komponent ved kompleks prædikatsdannelse. Dette viser sig udtryksmæssigt som tryktabsforbindelser, og på indholds niveau har det bl.a. indflydelse på en konstruktions telicitet (aktionsart) (Herslund 1995; Durst-Andersen & Herslund 1996):

(18) Hvor er Peter?

a. Han er ude og købe 'hund (aktivitet).

*Den er enormt sød

b. Han er ude og 'købe en 'hund (handling).

Den er enormt sød

Bestemtheden (på indholdssiden) realiseret gennem artikler, pronome-ner m.m. (på udtrykssiden) er altså ikke uvæsentlig. Deri er jeg enig.

2. Udtrykssyntaktiske mønstre

Der mangler dog stadig en præcisering og en nuancering af efter hvilke principper de forskellige udtrykssyntaktiske dependensmønstre i de tre typer A., B. og C. kommer til udtryk. En sådan præcisering vil jeg derfor forsøge at give i de næste afsnit, og som udgangspunkt tager jeg fat i et af Heltofts kardinalpunkter, nemlig artiklen som udtrykssyntaktisk kerne.

2.1. *Nominal med foranstillet bestemt artikel, jf. C.*

I (17) ovenfor bliver artiklen som sagt udnævnt til at være den udtrykssyntaktiske kerne, men det synes mere rimeligt at antage at det er et katatagme bestående af artikel + adjektiv som tilsammen udgør den udtryksmæssige kerne i syntagmer af typen (6)-(8) og (17) ovenfor

- (6) de voksne/de unge
- (7) den lille
- (8) det store, grønne
- (17) den eneste

Adjektivet kan jo netop IKKE udelades. Hvis man ikke medtager adjektiverne i (6)-(8), (17): *eneste, voksne, unge, lille, store* og *grønne*, holder artiklen nemlig op med at være en artikel og bliver i stedet for til et pronomen, enten personligt eller demonstrativt. Det giver en dependensanalyse på udtryksniveauet som vist i (19). Bemærk at “/” skal læses “og/eller”

(19)	den	eneste	(slægtning)	(på mødrene side)
	de	voksne	(mennesker)	
	de	unge	(mennesker)	
	den	lille	(unge, person)	
	det	store, grønne	(hus)	(der lå på hjørnet)
- [[artikel ↔ adjektiv] ← substantiv adv./rel.s.]

2.2. Nominal med efterhængt bestemt artikel, jf. B.

Udtryksanalysen i (17) ovenfor tager kun højde for syntagmer af den type som har ‘foranstillede’ adjektiver, altså netop den type som i bestemt form udløser et artikelplaceringsvalg til fordel for foranstilling. Syntagmer af typen substantiv + efterhængt (enklitisk) bestemt artikel bliver ikke indfanget af denne analyse. For den type syntagmers vedkommende ser det i stedet ud som om der er et 1:1-forhold mellem udtryk og indhold, i den forstand at der på indholdssiden er interdependens mellem DET (bestemthed) og KATEGORI, og på udtryksiden er interdependens mellem substantiv og (bestemt) artikel.

(20)	hus	-et	(med de grønne vinduer)
	dag	-en	(hvor alle var glade)
- [[substantiv ↔ artikel] ← adverbial/relativsætning]

2.3. Nominaler med ubestemt artikel, jf. A.

For nominaler i ubestemt forms vedkommende ser de udtryksyntaktiske dependenser igen lidt anderledes ud. Nominaler i ubestemt form kan

enten have foranstillet adjektiv eller ej. Det har ingen indflydelse på den ubestemte artikels placering – den kan kun stå foran⁶. Til gengæld kan man også vælge om man vil nævne substantivet eller ej. Det giver følgende kombinationsmuligheder (21)-(23) og (25)-(27). Dog skal man vælge at realisere enten adjektiv eller substantiv. Hvis man udelader dem begge, holder *en* op med at være en artikel. Bemærk at i eksemplerne (24) og (28) er det trykstærke '*en* ikke en ubestemt artikel.

- (21) der stod _oen mand med langt skæg på pladsen
 (22) der stod _oen hjemløs mand med langt skæg på pladsen
 (23) der stod _oen hjemløs med langt skæg på pladsen

(24) der stod 'en med langt skæg på pladsen

- (25) jeg har _oen otteårig som går i 2. klasse
 (26) jeg har _oen dreng som går i 2. klasse
 (27) jeg har _oen otteårig dreng som går i 2. klasse

(28) jeg har 'en som går i 2. klasse

På udtrykssiden synes dependensforholdene for nominalsyntagmer i ubestemt form altså at se ud som vist i (29), hvor skråstregen "/" fortsat betyder "og/eller":

(29)	en	hjemløs	mand	(med langt skæg)
	en	hjemløs	-	(med langt skæg)
	en	-	mand	(med langt skæg)
	en	otteårig	dreng	(som går i 2. klasse)
	en	otteårig	-	(som går i 2. klasse)
	en	-	dreng	(som går i 2. klasse)

[[artikel ↔ adjektiv/substantiv] ← adverbial/relativsætning]

6. Forskellen mellem bestemte og ubestemte artiklers placeringsmuligheder er historisk betinget, men tilsyneladende noget der synkront set har indflydelse på dependensmønstrene i moderne dansk.

Det giver altså 3 forskellige udtrykssyntaktiske dependensmønstre som hver for sig er knyttet til de tre typer A., B. og C.

Udtrykssyntaktisk dependensmønstre for nominaler

– med ubestemt artikel, jf. A.

(29) [[artikel ↔ adjektiv/substantiv] ← adverbial/relativsætning]

– med efterhængt bestemt artikel, jf. B.

(20) [[substantiv ↔ artikel] ← adverbial/relativsætning]

– med foranstillet bestemt artikel, jf. C.

(19) [[artikel ↔ adjektiv] ← substantiv / adverbial/relativsætning]

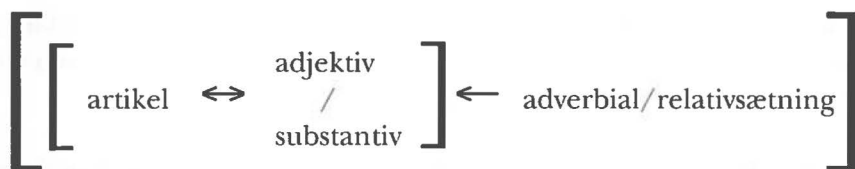
På indholdsiden har disse tre forskellige udtrykssyntaktiske mønstre ét og samme indholdsdependentielle mønster, nemlig det som vistes i (15):

Indholdssyntaktisk dependensmønster for nominaler

(15) [[DET ↔ KATEGORI] ← EGENSKAB]

For alle tre udtrykssyntaktiske typer, A., B. og C. gælder det nemlig at man er nødt til på indholdssiden at foretage et valg både i bestemthed (DETERMINATION) og i KATEGORI. Summa summarum er at der til tre forskellige udtrykssyntaktiske dependensmønstre passer ét fælles indholdssyntaktisk dependensmønster. Denne indholdssyntaktiske dependensstruktur gælder i øvrigt også andre nominaler, fx pronomener. De bestemte pronomener (personlige og demonstrative) angiver på én gang DETERMINATION (nemlig bestemt) og KATEGORI, de ubestemte angiver også på én gang DETERMINATION (nemlig u-bestemt) og KATEGORI. Det samme gør sig gældende for syntagmer med numeralier: i bestemt form *sidste omgang*, *fjerde sal*, i ubestemt form *to unge kvinder*, *én isvaffel*. Faktisk er det denne fælles indholdssyntaktiske dependensstruktur der gør at man under ét kan tale om nominaler som én stor, overordnet syntaktisk gruppe.

Hvis man vender tilbage til de forskellige udtrykssyntaktiske mønstre i A.-C., vil man lægge mærke til at det fælles træk for dem er at artiklen er til stede i dem alle tre. Man ville kunne lave en samlet grafisk fremstilling af (19), (20) og (29) der så ud som følger:

Figur (30)

Af dette kunne man drage den slutning at det netop er artiklen der udgør den udtrykssyntaktiske kerne i et nominalsyntaxme med artikel, mens andre led er fakultative og dermed adled. Nedenfor vil jeg argumentere for at dette ikke er tilfældet, men først bliver det nødvendigt at foretage en ekskursion omkring begreber som (inter)dependens og (stærk og svag) styring.

2.4. *Interdependens, dependens og stærk og svag styring*

Forholdet mellem to led i et syntaxme er ikke nødvendigvis ligetil. Man taler gerne om endocentriske konstruktioner med kerne og adled som bygger på dependens, og om exocentriske konstruktioner uden kerne-adledstruktur der bygger på interdependens. Typisk plejer man at bruge tilstedeværelse/realisering som kriterium for hvad der er syntaktisk nødvendigt på det udtrykssyntaktiske niveau. I endocentriske konstruktioner afgør man hvad der er kerne og adled ud fra hvad der skal realiseres/være til stede, mens fakultative dele udnævnes til adled. I exocentriske konstruktioner er flere dele i et syntaxme gensidigt afhængige (dvs. interdependente), og man kan derfor ikke udnævne en kerne.

Disse kriterier ser umiddelbart tilforladelige ud, men et forhold som kommer på tværs af disse ellers klare kriterier, er den teoretiske skellen mellem stærk og svag styring (rektion). Ved visse syntaktiske relationer kan man tale om svag styring. Det gælder når et element **muliggør** tilstedeværelsen af et andet element. Et standardeksempel er verbet *spise* som kan realiseres med eller uden objekt, jf. (31)-(32):

- (31) han spiser hele ostekagen
 (32) han spiser

Når objektet realiseres, er det styret af verbet (*spise*), men objektet er ikke nødvendigt i realiseringen. I sådanne tilfælde taler man om svag styring: verbet muliggør en given størrelse, her objektet.

Anderledes forholder det sig med et verbum som *bo*. *Bo* **nødvendiggør** tilstedeværelsen af endnu et element, typisk et mådesadverbial eller et stedsadverbial, jf. (33)-(35):

- (33) han bor smukt
- (34) han bor i Skælskør
- (35) *han bor

Ved et verbum som *bo* som **nødvendiggør** tilstedeværelsen af et andet element, taler man om stærk styring. Det rigtig vanskelige er at man i tilfælde som *bo* stadig taler om dependens og ikke om interdependens. Når man regner baglæns og ser på hvad der er nødvendigt, og hvad der forudsætter hvad, ser man nemlig på at *smukt* og *i Skælskør* er til stede fordi de er forudsat af *bo*, mens det modsatte ikke er tilfældet: det er ikke sådan at *smukt* og *i Skælskør* forudsætter verbet *bo*. Anskuet på denne måde holder man fast i at tale om dependens i tilfælde med stærk styring ligesåvel som i tilfælde med svag styring.

Således bliver et ellers klart kriterium som tilstedeværelse/realisering svært at anvende i praksis når man prøver at afgøre dependensstrukturer. Det som kan se ud som exocentriske konstruktioner, kan i virkeligheden vise sig at være endocentriske konstruktioner med kerne og adled og stærk styring.

2.5. Interdependens eller stærk styring?

Disse vanskeligheder er relevante i forbindelse med udtryksanalyserne ovenfor. Kan man virkelig – som jeg hævder – tale om interdependens mellem hhv. art.+adj. eller art.+subst. (jf. (30)), eller er der ikke bare tale om stærk styring i et hypotagme der har artiklen som kerne?

Hvis man prøver at benytte samme fremgangsmåde som ved (33) og (34) ovenfor, kommer man meget tæt på en analyse som ligner den for *bo*. Det ligger lige for at drage en konklusion hvor man siger at adjektiver og substantiver er afhængige (dependente) af artiklen, mens

det modsatte ikke gør sig gældende, og at der derfor er tale om stærk styring i et hypotagme med artiklen som kerne, og de andre led (realiseret gennem adjektiver og substantiver) som adled. Dertil kan man dog indvende følgende.

Hvis man udelader adjektiver og substantiver helt og aldeles, annullerer man samtidig artiklen. Som vist i eksemplerne (24) og (28) er det trykstærke *'en* uden yderligere bestemmelser ikke en artikel, men noget andet (talord eller indef. pron.). Noget tilsvarende gør sig gældende for *den* uden efterfølgende adjektiver (og subst.). Det er ikke en artikel men et pronomen. Og ved den efterhængte bestemte artikel giver det slet ikke mening at tale om en bare tilnærmelsesvis selvstændig eksistens uden tilstedeværelsen af et substantiv. Artiklen (bestemt og ubestemt) eksisterer altså ikke hvis der ikke er noget den kan holde sig til, den er med andre ord afhængig af tilstedeværelsen af enten adjektiv eller substantiv, og på den måde går afhængigheden begge veje. Således kan man sige at der mellem artiklen på den ene side og adjektiv/substantiv på den anden side er et interdependent forhold.

3. Funktionelle forskelle og ligheder

I de næste afsnit følger en række overvejelser over hvorfor de tre forskellige udtrykssyntaktiske dependensmønstre som er fremstillet i hhv. A., B. og C. ovenfor, ser ud som de gør. For at kunne redegøre for det er det nødvendigt at inddrage adskillige af nominalernes aspekter. Dels har det noget at gøre med hvilke funktioner de forskellige dele af nominalsyntaxmet har. Dels har det noget at gøre med hvordan nominaler fungerer i tekst.

3.1. Artikler, adjektiver og substantivers funktioner i nominalsyntaxmer

Vi begynder med enkeltdelene i nominalsyntaxmet. I det følgende taler jeg for nemheds skyld om artikler, adjektiver og substantiver, skønt det er kritisabelt af mindst to grunde: For det første er artikler, adjektiver og substantiver ikke syntaktiske betegnelser, men ordklassebetegnelser. For det andet er det fx ikke kun artikler der sørger for bestemthed, men også alle mulige andre determinatorer (jf. fx Hansen 1967; Heltoft 1996; Herslund 1999; og mange, mange andre), og tilsvarende indvendinger kunne gives for hhv. adjektiver og substantiver. Af hen-

syn til fremstillingen tager jeg dog udgangspunkt i de tre ordklassers typiske anvendelser og henviser til at disse i princippet også gælder for andre sproglige størrelser som kunne indtage samme placeringer i syntagmet. I øvrigt følger jeg de samme begrænsninger som tidligere. Jeg kommer således ikke ind på efterhængte attributiver (adv. og rel. sætn.) og generiske nominaler; og de besværligheder der er i ubestemt form pluralis, holder jeg mig også fra.

Som det fremgår af indholdsdependenserne i (15) og af skitsen i (17), kan man beskrive de forskellige dele af et syntagma på flere forskellige måder. Man kan fx beskrive hvilke ordklasser der er repræsenteret (art., adj., subst.), man kan beskrive deres indbyrdes syntaktiske relation (kerne og adled), og man kan beskrive deres prototypiske semantik (BESTEMTHED/DETERMINATION, EGENSKAB, KATEGORI). Men anskuelsesmåderne stopper ikke her. Foruden de allerede nævnte kan man (i hvert fald) også beskrive hvordan de enkelte dele opfører sig i forhold til den omkringliggende sætning og tekst.

Som allerede nævnt har artiklen – fordi den angiver bestemthed – den vigtige funktion at gøre en given nominal størrelse som fx et substantiv til et ægte referentielt nominal. Med Heltofts ord bliver nominalet “forankret” i og med angivelsen i bestemthed (Heltoft 1996: 15), med Peter Harders ord bliver det “instantierbart” (Harder 1990: 56f). I det følgende vil jeg bruge ordet INSTANTIERING om denne funktion. På samme måde kan man se på adjektivers og substantivers yderligere funktioner. Af (15) og (17) fremgik det at et substantiv prototypisk betegner KATEGORI, mens adjektiver prototypisk tilskriver EGENSKABER, men derudover har disse to ordklasser endnu en funktion, en afgrænsningsfunktion. I og med at substantiver prototypisk betegner kategorier, har de den afledte funktion at afgrænse sådanne kategorier i forhold til alle mulige andre kategorier. Ved at bruge ordet *blyant* viser man inden for hvilken helmængde man skal finde et givet, omtalt eksemplar. Brugen af adjektiver har en lignende funktion, adjektiver er nemlig med til at afgrænse en delmængde inden for en (hel)mængde⁷, jf. (36) og (37):

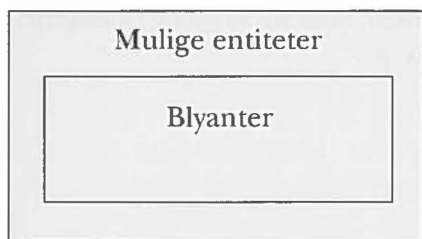
7. Aa.Hansen taler bl.a. om at adjektivers såkaldte distinktive forhold kan minde om det partitive, Aa.Hansen 1967 II: 400-401. Se også Eisenberg 1986: 227; Therkelsen 1999: 310-11.

- (36) en blyant
 (37) en gul blyant

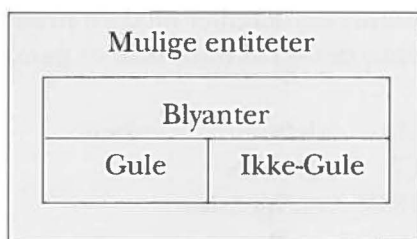
I (36) udpeges et enkelt eksemplar af den helmængde som består af blyanter. I (37) afgrænses denne ret omfattende mængde til kun at dreje sig om de gule af slagsen.

Substantivet siger altså inden for hvilken KATEGORI man skal finde et givet eksemplar. Det er i den henseende man kan tale om en afgrænsningsfunktion. I forhold til alle de tænkelige genstande i verden man kunne tale om, får man gennem substantivet foretaget en væsentlig afgrænsning. Man udvælger en kategori og siger: "det er denne her slags vi taler om" (*blyanter, huse, mennesker* etc., jf. (38a)). Noget nær det samme sker gennem adjektivet, man udvælger noget inden for kategorien og siger: "– men kun de gule af slagsen" ((*en*) *gul blyant*, jf. (38b)).

(38)

Figur (38a)

Figur (38b)

Foruden at tilskrive den pågældende entitet en bestemt egenskab, i dette tilfælde farven gul, medvirker adjektivet altså til at afgrænse den mængde af mulige entiteter man skal finde det aktuelle, omtalte eksemplar inden for. Dette gælder for både nominaler i bestemt form og i ubestemt form (og i princippet også for andre nominaler med attributive led som efterhængte relativsætninger og adverbialer), jf.:

(39)	en	gul	blyant
	den	gule	blyant
	et	stort grønt	hus
	det	store grønne	hus
	DETERMINATION	EGENSKAB	KATEGORI
	INSTANTIERING	AFGRÆNSNING	AFGRÆNSNING

Således har adjektiver og substantiver en funktion til fælles, nemlig afgrænsningsfunktionen. Men som det fremgår af (39), er der også noget de ikke har til fælles, nemlig hhv. EGENSKAB som typisk hører adjektiverne til, og KATEGORI som er substantivets særkende. Disse fælles træk på den ene side og forskelligheder på den anden side udgør et af skridtene på vejen til at forstå de systematiske muligheder ved de distributionelle mønstre i A., B. og C. Næste skridt er at se på nominaler i tekstpragmatiske sammenhænge.

3.2. Rekonstruerbare KATEGORIER

Som bekendt bruges nominaler i både bestemt og ubestemt form, og som vist ovenfor kan man både ved nominalsyntagmer i bestemt form og ved nominalsyntagmer i ubestemt form enten realisere eller udelade substantivet, jf. A. og C., mens man ikke kan udelade substantivet i nominalsyntagmer af typen B. Når man derimod ser nærmere på de enkelte eksempler ovenfor som er af typen A. eller typen C. (samtlige nominalsyntagmer med foranstillet artikel, bestemt form og ubestemt), viser det sig at disse ikke er ganske ens, jf.:

(6) de unge/de voksne

(7) den lille

(23) en hjemløs

(8) det store grønne

(37) en gul

I tilfældene (6), (7) og (23) behøver man ikke overhovedet at realisere substantivet, i (8) og (37) derimod kan man ikke bare udelade substantivet efter forgodtbefindende, men kun under særlige omstændigheder. I (6), (7) og (23) er der tale om faste forbindelser som tenderer leksikaliseringer⁸. Som Heltoft allerede har påpeget, kan KATEGORIEN for disse altid rekonstrueres som et eller andet menneskeligt, *person*, *menneske*, *barn/unge* eller lignende (jf. Heltoft 1996). Det samme gør

8. Der er derfor tradition for at kalde adj. i denne type konstruktioner for 'substantiverede adjektiver'. Det vil jeg afholde mig fra da adj. jo netop ikke bliver til subst. morfologisk set. Man kan fx ikke danne et syntagma af typen B. med efterhængt artikel: **voksne-ne*, **hjemløs-en*.

sig ikke gældende for eksemplerne (8) og (37). I disse kan man ikke bare underforstå *person*, *menneske* eller noget andet for den sags skyld. Uden kontekst ved vi ikke hvad der er *stort*, *grønt* eller *gult*. Hvis jeg gik ind i min lokale kontorforsyning og sagde:

(37a) jeg vil gerne have en gul

ville ekspedienten ikke kunne hjælpe mig, for hun ville ikke ane hvad jeg talte om. Hvis hun derimod allerede var i gang med at ekspedere mig, og KATEGORIEN *blyant* allerede var blevet nævnt tidligere i samtalen, eller jeg pegede på nogle blyanter der lå på disken, ville ytringen i (37a) være umiddelbart forståelig. Ud fra konteksten ville hun kunne rekonstruere inden for hvilken KATEGORI *gul* skulle bruges. I tilfældet (8) er der tale om et svar på spørgsmålet "*Hvad for et hus endte du med at købe?*". Således er KATEGORIEN *hus* allerede nævnt i sætningen umiddelbart forinden, og den er således ikke bare rekonstruerbar ud fra situationen, men også i helt snæver forstand tekstuel bunden. Man kan således tale om en tekstbunden ellipse, og følgelig kan man finde denne type omtalt som "substitution by zero" (Halliday & Hasan 1976: 142) og Ø-anafor (jf. fx Korzen 1997) hos folk som beskæftiger sig med kohæsion.

Det er med andre ord et fælles krav til eksempler som (6)-(8), (23) og (37) at KATEGORIEN skal være rekonstruerbar for at man kan udelade substantivet, men betingelserne for hvordan der rekonstrueres, er forskellige. Enten er der tale om en tilpas fastetableret defaultkategori (jf. de faste forbindelser (6), (7) og (23)) eller også er der tale om at konteksten – om det så sker deiktisk eller anaforisk – giver kategorien (jf. (8) og (37)).

Konsekvensen af dette er at omstændighederne for de forskellige dependensmønstre i A., B. og C. kan nuanceres.

Ved **type B.** (nominalsyntaxmer med efterhængt bestemt artikel, *hus-et*) er der et 1:1-forhold mellem udtrykssyntaks og indholdssyntaks. Både DETERMINATION og KATEGORI er nødvendige, og både INSTANTIERING og AFGRÆNSNING er nødvendige. I begge tilfælde realiseres disse gennem hhv. artikel og substantiv. Jf. det udtrykssyntaktiske dependensmønster i (20).

Ved **type C.** (nominalsyntaxmer med foranstillet bestemt artikel og adjektiv, *det store (hus)*) finder man også de obligatoriske træk DETERMINATION + KATEGORI og INSTANTIERING + AFGRÆNSNING. I denne type syntagmer realiseres determination fx gennem artikler, mens man kan udelade substantivet efter bestemte regler, nemlig når det obligatoriske indholdstræk KATEGORI er rekonstruerbart. Det er det 1) når der er tale om faste forbindelser, eller 2) når det er givet ud fra (kon)teksten hvilken kategori der er tale om. Indholdstrækket INSTANTIERING realiseres prototypisk gennem artikler (og andre determinatorer), mens indholdstrækket AFGRÆNSNING realiseres gennem både adjektiv og substantiv. Jf. det udtrykssyntaktiske dependensmønster i (19).

Ved **type A.** (nominalsyntaxmer i ubestemt form, *et (stort) (hus)*) kan man i virkeligheden tale om to undergrupper. En som følger dependensmønstret i type B. nemlig et 1:1-forhold mellem udtryk og indhold (*et hus, en blyant*), jf. dependensmønstret i (20), og en som følger dependensmønstret i C. hvor det obligatoriske indholdstræk KATEGORI ikke nødvendigvis realiseres gennem substantiver, men kan rekonstrueres ud fra (kon)teksten (*en hjemløs, en gul*). Det giver et udtrykssyntaktisk dependensmønster som i (19). Ved de andre obligatoriske træk realiseres INSTANTIERING gennem den ubestemte artikel (eller andre ubestemte determinatorer), og trækket AFGRÆNSNING realiseres gennem enten adjektiv eller substantiv. Til sammen giver dette et udtrykssyntaktisk mønster for nominalsyntaxmer i ubestemt form der ser ud som i (29). Man **skal** vælge en artikel for at leve op til indholdstrækkene DETERMINATION og INSTANTIERING, og derudover **skal** man vælge enten adjektiv eller et substantiv eller begge dele for at kunne etablere både indholdstrækkene KATEGORI og AFGRÆNSNING.

Alt dette tyder på at indholdstrækket AFGRÆNSNING er lige så vigtigt som indholdstrækket INSTANTIERING.

4. Omstændighederne for udeladelse af substantivet

Til slut vil jeg kaste endnu et kort blik på omstændighederne for udeladelse af substantivet og give et forslag til i hvilken retning man kan gå for at forklare dette fænomen. Hidtil har redegørelsen handlet om hvornår udeladelse er mulig, men endnu er det ikke blevet berørt at

udeladelse faktisk også i en række tilfælde er det pragmatisk tilrådelige. Dette punkt handler om den variant hvor KATEGORIEN er rekonstruerbar ud fra (kon)teksten (jf. (8), (37)), og ikke umiddelbart om den type som tenderer faste forbindelser (jf. (6), (7), (23)). Af pladshensyn nøjes jeg med at tale om et enkelt eksempel, et hvor kategorien er rekonstruerbar ud fra den omkringliggende tekst, dvs. tekstbunden ellipse (Ø-anafor), og henviser i øvrigt til at de samme mekanismer gør sig gældende for eksempler hvor kategorien er deiktisk rekonstruerbar.

(8) kan indgå i en spørgsmål-svar-sekvens som vist i (40):

(40) –Hvad for et hus endte du med at købe? – Det store, grønne.

Det ville ikke have været syntaktisk umuligt, men dog pragmatisk påfaldende at gentage ordet *hus* i svaret:

(40a) –Hvad for et hus endte du med at købe? – Det store, grønne hus.

Det påfaldende i svaret i (40a) kan beskrives ud fra universalpragmatiske begreber. Ifølge Grice navigerer vi – mere eller mindre bevidst – ud fra et sæt faste regler (4 maximer) som indgår i det såkaldte samarbejdsprincip (Grice 1975). I forbindelse med nominalsyntagmerne kan man ud fra kvantitetsmaximet (som løber over i relevansmaximet) godtgøre hvorfor det i eksempler som (8) er bedst at udelade substantivet i svaret. Kvantitetsmaximet lyder i dansk parafrase som følger: “Sig hvad der er informativt tilstrækkeligt, og ikke mere end der er nødvendigt, for det givne formål med meddelelsen”. Dette princip ligger til grund for hvornår man i løbende tekst bruger henholdsvis pronomener, proprier, nominalhypotagmer med attributiver, etc. Jo mere information der anses for at være nødvendigt i forhold til det givne formål med meddelelsen, jo mere detaljeret og ikke-indforstået vil udmøntningen af nominalet være. Er det i et givet forløb kun hensigten at fastholde en bestemt diskursreferent ned gennem teksten, fx for at sikre kohæ-sion, er det ud fra et informationsstrukturelt synspunkt rigeligt at bruge personlige pronomener som *det* eller *han*. Er der derimod andre forhold der spiller ind, måske er der tale om første benævnelse af en ny diskursreferent, eller måske er der flere diskursreferenter til stede i samme tekst som alle kan leve op til pronomenet *det* eller *han*, vælger

man typisk en mere informativ repræsentant som fx et *proprium* eller et af nominalsyntagmerne A., B. eller C. frem for det informativt set mere skræbete pronomen⁹.

Ifølge Grice har vi maximerne så godt liggende på rygmarven at vi automatisk reagerer på ethvert brud vi måtte blive udsat for, og automatisk begynder at lede efter den bagvedliggende mening (implikaturen) med bruddet. I forbindelse med kvantitetsmaximet ytrer dette sig både ved for meget og for lidt information. Både for meget information og for lidt information kan ses som brud på kvantitetsmaximet, og når man sammenholder denne observation med omstændighederne for udeladelse af substantiver i afsnittene ovenfor, kan man pludselig se hvordan disse går op i en højere enhed.

Set med syntaktiske briller er der visse ting som skal være til stede for at man kan tale om et ordentligt referentielt nominalsyntagme, jf. ovenfor. I svaret i (40) klares DETERMINATIONEN OG INSTANTIERINGEN ved den bestemte artikel, (EGENSKABSTILSKRIVNINGEN OG) AFGRÆNSNINGEN sørger adjektivet for. Substantivet derimod er som nævnt ikke syntaktisk obligatorisk på udtryksniveau i typer som A. og C., og eftersom indholdstrækket KATEGORI allerede er nævnt i den umiddelbart foregående sætning, ville det altså udgøre et brud på kvantitetsmaximet eksplicit at nævne substantivet igen.

5. Afslutning

I denne artikel har jeg villet vise at den konstruktion man kan kalde det kanoniske nominalsyntagme (jf. (5)), er en særdeles kompleks størrelse, og at det er nødvendigt at inddrage mange mellemregninger på mange

9. Dette kan ses som endnu en grund til at Givóns tilgængelighedshierarki ser ud som det gør (jf. Givón 1983; Korzen 1997; Jensen, under udg.; Jensen, manus). Givón tager udgangspunkt i forestillinger om universelle kognitive processer med henvisning til 'gestalt psychology' (1983: 12ff), men man kan altså også se mere prosaisk på nominalforekomsterne ud fra almindelige pragmatiske begreber som fx Grice' maximer. Maximerne indgår ganske vist i læren om universalpragmatik. Det universelle behøver dog ikke være noget som er forankret i biologien. I stedet bliver maximerne sandsynligvis indlært i løbet af opvæksten (jf. Skaarup & Jensen 2003: 29, note 13).

niveauer for blot at kunne give begyndelsen til en ordentlig beskrivelse. Nominalsyntaxmernes opbygning og distributionelle mønstre er et stort område, og af pladshensyn har det været nødvendigt at begrænse fremstillingen til kun at handle om nogle enkelte punkter. Der er dog stadig mange uløste problemer og uberørte emner. Jf. afgrænsningen for artiklen har jeg for eksempel slet ikke taget fat i omstændighederne ved generisk og specifik anvendelse, og heller ikke i de særlige forhold der er ved nominaler i ubestemt pl. uden artikel. På trods af hvad jeg lader skinne igennem, er der ikke engang enighed om hvor skellet mellem artikler og pronomener går. Fx er man uenig om den foranstillede artikel, jf. C., og det er også uklart om man skal karakterisere *den* i eksempler som *den om Napoleon* som et pronomen eller en artikel. Det er heller ikke ordentlig undersøgt hvorfor foranstillet adjektiv altid udløser foranstillet bestemt artikel på moderne dansk – hvorfor kan man ikke sige *røde ko-en*, i stedet for *den røde ko*? Og endelig (et eller andet sted må man jo stoppe!) ville det sikkert vise sig givtigt at undersøge hvor langt Grice' kvantitetsmaxime kan bruges i forbindelse med nominalernes udformning og distribution i løbende tekst.

Henvisninger

- Chafe, W. L. (1976). Givenness, Contrastiveness, Definiteness, Subjects, Topics, and Point of View. C.N. Li, (ed.). *Subject and Topic*. New York, San Francisco & London: Academic Press, Inc. 25-55.
- Delsing, L.-O. (1993). *The Internal Structure of Noun Phrases in the Scandinavian Languages, a comparative study*. Lund: Department of Scandinavian Languages, University of Lund.
- Diderichsen, P. (1987/1946). *Elementær Dansk Grammatik*. 3. udg., 9. oplag, København: Gyldendal.
- Durst-Andersen, P. & M. Herslund (1996). The syntax of Danish verbs. Lexical and syntactic transitivity. E. Engberg-Pedersen, M. Fortescue, P. Harder, L. Heltoft & L. F. Jakobsen (eds.). *Content, Expression and Structure. Studies in Danish functional grammar*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 65-102.
- Eisenberg, P. (1986). *Grundriß der deutschen Grammatik*. Stuttgart: Metzler.
- Ejskjær, I. (1992). Adjektivernes bestemte artikel i vest- og sønderjysk. *Danske folkemål, bd. 34*. København: Reitzel. 1-44.

- GDS 2 – *Grammatik over det Danske Sprog*, kap. 2, hæfte 2. L. Heltoft & E. Hansen. Foreløbig udg. aug. 2003. Roskilde: Skrifter fra Dansk og Public Relations & Roskilde Universitetscenter.
- Givón, T. (1983). Topic Continuity in Discourse: An Introduction. T. Givón (ed.). *Topic Continuity in Discourse: A Quantitative Cross-Language Study*. Typological Studies in Language (TSL), Volume 3. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 1-41.
- Grice, P. (2001/1975). Logic and Conversation. C. Henriksen (red.). *Can you reach the salt? Pragmatikkens klassiske tekster*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. 199-219.
- Halliday, M. A. K. & R. Hasan (1976). *Cohesion in English*. London & New York: Longman.
- Hansen, E. (1984/1977). *Dæmonernes Port*. 3. udg. København: Reitzel.
- Hansen, Aa. (1927). *Bestemt og ubestemt substantiv*. København: Busck.
- Hansen, Aa. (1967). *Moderne dansk I-III*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Grafisk Forlag.
- Harder, P. (1990). The Pragmatics and Semantics of Reference. L. Lundquist & L. Schack Rasmussen (eds.). *Pragmatics and its Manifestations in Language*. Copenhagen Studies in Language 13. København: Handelshøjskolens Forlag. 41-78.
- Heltoft, A. M., J. W. Hansen & H. Thoregaard (1999). *Perleporten. Introduktion til grammatik*. København: Gads Forlag.
- Heltoft, L. (1996). Det danske nominals udtryks- og indholdssyntaks – et dependensanalytisk forsøg. M. Herslund (red.). *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 3*. Odense: Odense Universitetsforlag. 7-34.
- Herslund, M. (1995). The object relation and the notion of incorporation. L. Schøsler & M. Talbot (eds.). *Studies in Valency I*. RASK Supplement Vol. 1. Odense: Odense University Press. 1-18.
- Herslund, M. (red.) (1999 foreløbig version). *Det Franske Sprog*. Kapitel VI. Nominalsyntagmet.
- Himmelman, N. P. (1996). Demonstratives in Narrative Discourse: A Taxonomy of Universal Uses. In: B. Fox (ed.). *Studies in Anaphora*. Typological Studies in Language (TSL), Volume 33. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 205-254.
- Himmelman, N. P. (1997). Deiktikon, Artikel, Nominalphrase. Zur Emergenz syntaktischer Struktur. *Linguistische Arbeiten 362*.

- Holder, W. (1954). *Grundzüge einer germanischen Artikellehre*. Heidelberg: Carl Winter, Universitätsverlag.
- Jakobsen, L. F. & J. Olsen (1985). Beskrivelsesplaner i syntaksanalysen. *NyS 15*. 82-99.
- Jensen, E. S. (manus.). *Det kohæsive kasussystem i gammeldansk*.
- Jensen, E. S. (under udg.). Det kohæsive kasussystem i gammeldansk. D. Duncker (red.). *Studier i Nordisk 2002-2003. Selskab for Nordisk Filologi. Foredrag og årsberetning*.
- Jensen, P. A. (1985). *Principper for grammatisk analyse*. København: Nyt Nordisk Forlag & Arnold Busck.
- Jørgensen, K. G. (1999). *Stilistik. Håndbog i tekstanalyse*. København: Gyldendal.
- Korzen, I. (1997). Topisk kontinuitet og tekststrukturering på italiensk og dansk. L.F. Jakobsen & G. Skytte (red.). *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 4*. Odense: Odense Universitetsforlag. 128-158.
- Kristensen, M. (1938). Adjektiverne i Dansk. *Danske Studier 1938*. 18-32.
- Møller, K. (1945). Nordiske artikelproblemer. *Udvalg for Folkemaals Publikationer, Serie A, Nr. 7*. København: Schultz.
- Møller, K. (1974). Vestjyske artikelproblemer. *Dialektstudier udgivne af Institut for Dansk Dialektforskning, 3. bind*. København: Akademisk Forlag. 74-102.
- Nikula, H. (1986). Dependensgrammatik. *Ord och stil 16*.
- Schütte, G. (1922). Jysk og østdansk artikelbrug. *Det Kg. Danske Videnskaberne Selskab. Historisk-filologiske Meddelelser, VII, 2*. København.
- Skaarup, S. B. & F. G. Jensen (2003). *Om teksters forståelighed – i kommunikation mellem afsender og modtager*. RUC-rapport. Roskilde.
- Therkelsen, R. (1999). Betydningsforskellen mellem *der-* og *som-*relativsætninger. C. Bache, L. Heltoft & M. Herslund (red.). *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 6*. Odense: Odense Universitetsforlag. 309-330.
- Therkelsen, R. (2000). Om klassifikation af ledsætninger. J. Nørgård-Sørensen, P. Durst-Andersen, L. Jansen, B. L. Jensen & J. Pedersen (red.). *Ny forskning i Grammatik. Fællespublikation 7*. RASK Supplement Vol. 11. Odense: Odense Universitetsforlag. 269-285.
- Therkelsen, R. (2003). Talesprogets og skriftsprogets bestemthedsparadigmer. C. Bache, M. Birkelund & N. Nørgaard (red.). *Ny forskning i*

Grammatik. Fællespublikation 10. RASK Supplement Vol. 15. Odense: Syddansk universitetsforlag. 189-206.

Togeby, O. (1997). Nominalernes bestemthedsformer informationsteoretisk anskuet. P. Widell, P. og M. Kunøe (red.). *6. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog. Århus. 289-300.*

Westmark, L. V. (2003). *Lyrik under grammatisk-stilistisk optik. RUC-rapport. Roskilde.*

Perceptionsverber som hjælpeverber?

Den italienske konstruktion
vedere di + infinitiv sammenlignet med
den tilsvarende danske *se at* + infinitiv

Erling Strudsholm

1. Indledning

I de fleste betydninger af det italienske verbum *vedere*, "at se", finder man reference til en form for perception. Blandt ordbøgernes definitioner kan vi skelne mellem forskellige former for perception, på den ene side en direkte/fysisk perception og på den anden side en indirekte perception, jf. fx ordbogen *DISC* (Sabatini & Coletti, 1997: 2985):

- *percepire qlcu. o qlco. mediante la facoltà della vista*
(opfatte nogen eller noget gennem synssansen)
- *capire, comprendere, constatare qlco.*
(forstå, indse, konstatere noget)

I forbindelse med perceptionsverber findes der en række syntaktiske konstruktioner, og ofte studeres perceptionsverbernes konstruktionsmuligheder netop i forhold til forskellige former for perception (jf. Strudsholm, 1999: 45ff).

En konstruktion som imidlertid ikke udtrykker perception, og som jeg er blevet opmærksom på gennem arbejde med perceptionsverberne, er den vi finder i eksempler som:

- (1) Vedrò di fare tutto il possibile
(Jeg-vil-se at gøre alt det mulige)

- (2) Vedete di convincerlo
(Se-I at overbevise-ham)
- (3) Vedi di tornare in tempo
(Se-du at komme tilbage i tide)
- (4) Vedremo di accontentarvi
(Vi-vil-se at tilfredsstille-er)

Min hensigt med dette indlæg er dels at undersøge betydning og restriktioner i anvendelsen af denne konstruktion, dels kort at kommentere den tilsvarende danske konstruktion med *se at* + infinitiv og sammenligne de to konstruktioner. Som det fremgår af titlen, stiller jeg spørgsmålet om det italienske *vedere* og det danske *se* i denne brug kan kategoriseres som en form for hjælpverbum.

2. Betydning

I ovenstående eksempler finder vi *vedere* i betydningen “forsøge”, “sørge for” i en konstruktion med *di* + infinitiv. Skytte (1983: 156) har den da også med i sin afhandling om infinitiv på italiensk:

- Il verbo *vedere* si costruisce con *di*Inf nel significato di “cercare”, “procurare”.
(Verbet *vedere* konstrueres med *di*Inf i betydningen “forsøge”, “sørge for”)

Jeg har kigget nærmere på en række ordbøgers definitioner og forklaringer med hensyn til betydning og konstruktion:

- *tentare, procurare, ingegnarsi* (Tommaseo & Bellini, 1879, vol. 4:2: 1743)
(forsøge, sørge for, bestræbe sig)
- seguito da *di* e verbo all’infinito o da *che* e verbo al congiuntivo, *fare in modo, cercare*. Sinonimi: *cercare, guardare, tentare* (De Mauro, 1999, vol. VI: 969)
(fulgt af *di* og verbum i infinitiv eller af *che* og verbum i konjunktiv, gøre således at, forsøge, prøve)

- con argomento espresso da frase introdotta da *di* o da frase interrogativa: *provare, tentare, cercare di fare qlco. – badare, fare in modo di fare o non fare qlco.* (Sabatini & Coletti, 1997: 2895)
(med argument udtrykt af sætning indledt af *di* eller af spørgende sætning: prøve, forsøge, forsøge at gøre noget – passe på med at gøre eller ikke gøre noget)
- *cercare, fare in modo di, risolvere* (Garzanti, 1987: 2121)
(forsøge, gøre således at, beslutte)
- *fare in modo di, procurare* (Palazzi & Folena, 1992: 1933)
(gøre således at, sørge for)
- *cercare* (Zingarelli, 1993: 2000)
(forsøge)

Ifølge Skytte (1983: 156) er der ingen alternativer til konstruktionen med *di*. Det stemmer imidlertid ikke helt med ordbøgernes forklaringer, og vi finder rent faktisk konstruktioner med henholdsvis kompletivsætninger indledt med *che* og spørgebisætninger indledt med *se*, konstruktioner som jeg dog ikke vil komme nærmere ind på i denne sammenhæng:

- (5) **Vedi che** non ti capiti nulla (De Mauro)
(Se-du at der ikke dig sker noget)
- (6) **Vedi se** riesci a trovarlo (*DISC*)
(Se-du om du kan finde ham)

Jeg har samlet eksempler fra de ordbøger jeg har konsulteret, i mit første lille “minikorpus”:

- (7) **Oggi vedo di comprare** i biglietti per il teatro (De Mauro)
(I dag ser-jeg at købe billetter til teatret)
- (8) **Vedrò di fare** tutto il possibile (*DISC*)
(Jeg-vil-se at gøre alt det mulige)
- (9) **Vediamo di persuaderlo** (Tommaseo & Bellini)
(Vi-ser at overbevise-ham)
- (10) **Vediamo di decidere** in fretta (De Mauro)
(Vi-ser at beslutte i hast)

- (11) **Vedremo di accontentarvi** (Zingarelli)
(Vi-vil-se at tilfredsstille-*jer*)
- (12) **Vedi di non sporcarti** (De Mauro)
(Se-du at ikke grise-dig-til)
- (13) **Vedi di tornare** in tempo (*DISC*)
(Se-du at komme tilbage i tide)
- (14) **Vedi di non stancarti** troppo (*DISC*)
(Se-du at ikke trætte-dig for meget)
- (15) **Vedi di decidere** (Garzanti)
(Se-du at beslutte)
- (16) **Vedi di trovarmi** questo libro (Zingarelli)
(Se-du at finde-mig denne bog)
- (17) **Vedi di essere** puntuale la prossima volta (Palazzi & Folena)
(Se-du at være præcis den næste gang)
- (18) **Vedete di convincerlo** (*DISC*)
(Se-I at overbevise-ham)
- (19) **Veda di contentarlo** (Tommaseo & Bellini)
(Se-De at tilfredsstille-ham)

Når man studerer de anførte eksempler nærmere, får man straks fornemmelsen af en række restriktioner på brugen af konstruktionen med hensyn til kategorierne tempus og person, hvilket jeg vil komme nærmere ind på i det følgende.

3. Restriktioner på konstruktionens anvendelse

I eksemplerne på brugen af konstruktionen *vedere di* + infinitiv ekspliciterer ordbøgerne ikke direkte noget om hvilke restriktioner der måtte forekomme i dens anvendelser. Alligevel siges det indirekte gennem eksemplerne, og meget tyder på restriktioner med hensyn til person og

tempus/modus. Således er alle eksemplerne i 1. og 2. person; og mens eksemplerne i 1. person er i præsens eller futurum, står eksemplerne i 2. person i imperativ. Der er altså ingen eksempler i fortid og ingen eksempler i 3. person – lige bortset da fra eksempler med *veda* (jf. eksempel 19) og *vedano*, som formelt er 3. person konjunktiv, men som funktionelt er eksempler henvendt direkte til en modtager på samme måde som eksemplerne i 2. person.

Tilsyneladende har vi her eksempler på restriktioner i brugen af konstruktionen, som ikke gælder i forbindelse med andre betydninger af *vedere*.

En udvidelse af “korpus” med søgninger i nyere talesprogskorpora og på nettet vil da også bekræfte denne antagelse. Søgninger på Internettet ved hjælp af søgemaskinen *Google* giver således følgende distribution, hvor de her anførte tal viser antallet af eksempler hvor formen af *vedere di* er efterfulgt af infinitiv inden for de første 100 eksempler på de enkelte kombinationer:

• <i>vedo di</i>	34
• <i>vedrò di</i>	94
• <i>vediamo di</i>	84
• <i>vedremo di</i>	53
• <i>vedi di</i>	39
• <i>vedete di</i>	53
• <i>veda di</i>	32
• <i>vedano di</i>	24

Man finder praktisk taget ingen eksempler på konstruktionen i forbindelse med andre bøjningsformer af *vedere*. Her skal der dog lige ses bort fra infinitiv, altså kombinationen med infinitiv af *vedere* + *di* + infinitiv, som jeg vil komme ind på nedenfor.

Det skal dog tilføjes at det ikke er totalt udelukket at finde konstruktionen i andre tempora, modi og også i 3. person, som det da også er tilfældet i følgende Manzoni-eksempel:

(20) E incaricò il prete che andasse a trovarlo, e **vedesse di persua-**

derlo a dir la verità: (LIZ: Manzoni, A. *Storia della colonna infame*, Cap.6.5

(Og han pålagde præsten at han skulle gå at finde ham, og han-skulle-se at overbevise-ham om at sige sandheden:)

Her kan *vedesse*, imperfektum konjunktiv, forklares som indirekte tales gengivelse af en direkte tales imperativ:

- (20a) **Vedi di persuaderlo** a dir la verità.
(Se-du at overbevise-ham om at sige sandheden)

På samme måde kan tempus og modus i (21)-(22) der er konstruerede eksempler, forklares som forekomster af forskellige former for talegengivelser, indirekte og dækket direkte tale, hvor fortidsformerne svarer til futurumsformer i en tilsvarende direkte tale som vist i (21a)-(22a):

- (21) Aveva detto che **avrebbe veduto di procurare** un biglietto a Maria
(Han-havde sagt at han-ville se at skaffe en billet til Maria)

- (21a) **Vedrò di procurare** un biglietto a Maria
(Jeg-vil-se at skaffe en billet til Maria)

- (22) Era chiaro che Luigi ce l'aveva con lei. Doveva fare qualcosa per rappacificarsi con lui. **Avrebbe visto di essere** più gentile con lui.
(Det var klart at Luigi var vred på hende. Hun måtte gøre noget for at forlige sig med ham. Hun-ville se at være mere venlig over for ham)

- (22a) **Vedrò di essere** più gentile con lui.
(Jeg-vil-se at være mere venlig over for ham)

4. Talehandlinger og performative verber

En måde at afgrænse brugen af konstruktionen lidt nærmere på er at undersøge hvilken **talehandling**, hvilken type illokution der kommer til udtryk i de pågældende udsagn. Et bemærkelsesværdigt fællestræk ved eksemplerne på denne konstruktion er netop at de, ud over restriktionerne på person og tempus, alle udtrykker et løfte, en forpligtelse

eller en ordre. Alle eksemplerne er **performative** udsagn¹, hvori den talende foretager en handling, en illokution, når han udtaler det pågældende udsagn.

Sproget indeholder forskellige midler til at udtrykke talehandlinger. Således taler Corti & Caffi (1994: 32-33) og Caffi (2002: 33) om leksikalske, syntaktiske og prosodiske midler. Som eksempel på leksikalske midler kan anføres de performative verber, der i 1. person præsens eksplicit udtrykker hvad den talende "gør" når han "siger" det pågældende ord. Disse verber er således et leksikalsk middel til at udtrykke en talehandling, i denne kontekst illokutionen, **performativiteten**. Det gælder verber som fx *promettere*, "at love", og *impegnarsi*, "at bestræbe sig", og det vil sige at taleren i udsagn som

(23) Io ti **battezzo** nel nome del Padre, del Figlio e dello Spirito Santo
(Jeg dig døber i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn)

(24) **Prometto** di venire
(Jeg-lover at komme)

(25) **Mi scuso** del ritardo
(Mig jeg-undskylder forsinkelsen)

ikke begrænser sig til at tale, men samtidig udfører handlingerne at "døbe", "love" og "undskylde". De tre eksempler indeholder performative verber, dvs. verber der har det karakteristikum at de udfører den handling de beskriver. Når præsten fx siger "jeg døber dig", udfører han samtidig dåbshandlingen.

Tilstedeværelsen af disse verber er dog ikke tilstrækkeligt til at give udsagnene performativ værdi. Sætter vi eksemplerne om til fortid, til 3. person eller benægter dem, jf.

(26) **Ho promesso** di venire
(Jeg-har lovet at komme)

1. Jf. Austins skelnen mellem **performativer** og **konstativer** (Levinson 1983: 229).

- (27) **Pietro promette** di venire
(Pietro lover at komme)
- (28) **Non prometto** di venire
(Ikke jeg-lover at komme)

mister de den performative værdi, og udsagnene bliver rent konstaterende. Performative udsagn vil altså altid stå i 1. person præsens², og de kan ikke benægtes uden at performativiteten forsvinder. Som Levinson (1983: 228-29) er inde på, hænger det sammen med at det for et performativt udsagn ikke giver nogen mening at tage stilling til dets sandhedsværdi, idet det kun er sandt i den forstand at det er passende. Rent pragmatisk forekommer en benægtelse af et performativt udsagn ikke specielt sandsynlig. Når udsagnet benægtes, udføres den pågældende handling jo ikke.

Ud over ovennævnte verber, der er et leksikalsk middel til at udføre en talehandling, findes der også syntaktiske midler der kan accentuere og fremhæve handlingsaspektet i en ytring. Som syntaktiske midler kan anføres tempus, modus og brug af modalverber. Med hensyn til modus beskriver Levinson (1983: 244) således imperativ som en konventionel og grammatikaliseret indikator af den illokutionære kraft. Mens de performative verber med Levinsons ord kan karakteriseres som **eksplicitte** performative præfikser, kan imperativen beskrives som et **implicit** performativ.

Også tempusbrugen er afgørende. Som anført kan performative udsagn ikke omsættes til fortid. Det er en naturlig sag, idet man eksempelvis ikke kan love eller forpligte sig til at gøre noget som hører fortiden til. Bazzanella (1994: 112-13) taler om en emfatisk brug af futurum, en anvendelse der hænger tæt sammen med den talendes *commitment*. Gennem futurumbrugen forpligter den talende sig til at gennemføre den pågældende handling i en mere eller mindre fjern fremtid. Bazzanella (1994: 113) siger videre at der er sammenhæng mellem person

2. Jensen (1997: 111-113) giver dog eksempler på at man i bureaukratisk sprog, hvis afsenderen er en institution, kan finde eksempler i 3. person.

og futurums modale anvendelse: således er 1. person udtryk for *commitment*, mens 2. person er en opfordring til *commitment*.

Også prosodiske midler kan have stor indflydelse, fx kan en sætning som

- (29) Vieni con me/Vieni con me!/Vieni con me?
(Du-kommer med mig/Kom-du med mig!/Kommer-du med mig?)

udtales på forskellige måder, afhængig af intonation og kontekst udtrykke ordre, opfordring eller bøn. Prosodien kommer i teksten delvis til udtryk gennem tegnsætningen, fx i brug af udråbstegn og spørgsmålstegn.

Som anført skal performative verber bruges i præsens og i 1. person for at have et performativt indhold. Og det er jo netop de begrænsninger på tempus og person vi har kunnet konstatere i brugen af *vedere* i eksemplerne på konstruktionen med *vedere di* + infinitiv.

Alle forekomsterne i 1. person (ental og flertal, præsens og futurum) er ifølge Searles klassifikation af illokutionære talehandlinger (Levinson, 1983: 240) eksempler på **kommisiver**, i den forstand at den talende med sit udsagn erklærer at han i fremtiden vil gøre sine ord til handling, svarende til den betydning der ligger i verber som *promettere*, "at love", eller *impegnarsi*, "at bestræbe sig". Futurum kan fungere som indikator af et udsagns kommissive natur. Vi har set at alle eksemplerne enten står i præsens eller futurum. I de ovenfor skitserede resultater af internetsøgninger var frekvensen af konstruktionen *vedere di* da også specielt høj i forbindelse med futurumformen *vedrò di*.

Eksemplerne i 2. person er alle i imperativ. I Searles klassifikation (Levinson 1983: 240) er der tale om **direktiver**. Den talende bestræber sig her på at få samtalepartneren til at gøre noget, altså svarende til *far promettere* "få til at love", eller *far impegnare*, "få til at bestræbe sig".

Vedere bruges således til at understrege en forpligtelse, en *commitment*, enten fra den talendes side: "Jeg forpligter mig hermed at gøre noget", eller den talendes forsøg på at forpligte modtageren: "Du skal forpligte

dig til at gøre noget”. Vi kan sige at *vedere* på forskellig vis tjener til at eksplicitere den talehandling der allerede er udtrykt i udsagnene uden *vedere*, altså udsagnetes illokutionære værdi.

Som Corti & Caffi (1994: 38) anfører, har vi ofte netop behov for at “modulere” vores talehandlinger, at forstærke eller formilde et udsagn der ellers ville komme til at fremstå for kategorisk. Eksemplerne i 1. person er forstærkende i forhold til den talendes forpligtelse, mens der i forbindelse med direktiver, dvs. eksemplerne i 2. person, ofte er behov for at formilde eller moderere udsagnet.

I den analyserede konstruktion udviser *vedere* på flere punkter fællestæk med performative verber. Således er der de samme restriktioner på tempus og person. Vil det nu sige at vi kan kalde *vedere* for et performativt verbum? Sammenligner vi de umarkerede (a)-former med de tilsvarende markerede former

(30)	Ti prometto di venire domani!
(Dig jeg-lover at komme imorgen!)	(30a)	Verrò domani!
(Jeg-vil-komme imorgen!)
(31)	Ti ordino di venire domani!
(Dig jeg-beordrer at komme imorgen!)	(31a)	Vieni domani!
(Kom-du imorgen!)

kan vi fastslå at *promettere* og *ordinare* er eksplicite leksikaliseringer af den performative værdi som allerede implicit er tilstede i futurumformen *verrò* og imperativen *vieni*.

Det samme gør sig på sin vis egentlig også gældende for *vedere* i de følgende eksempler, hvor formen af *vedere* tjener til at modulere udsagnetes illokutionære kraft:

(32)	Vedrò di fare tutto il possibile!
(Jeg-vil-se at gøre alt det mulige!)	(32a)	Farò tutto il possibile!
(Jeg-vil gøre alt det mulige!)
(33)	Vedi di tornare in tempo!
(Se-du at vende-tilbage i tide!)	(33a)	Torna in tempo!
(Vend-du-tilbage i tide!)

- (34) **Vediamo di decidere** in fretta!
(Lad-os-se at beslutte i hast!)
- (34a) **Decidiamo** in fretta!
(Lad-os-beslutte i hast!)

Men selvom *vedere* nok bidrager til en understregning af den illokutionære kraft, udtrykker det ikke eksplicit hvad den talende “gør” med udsagnet, sådan som det er tilfældet med de performative verber, og vi kan ikke som i eksemplerne med *promettere* og *ordinare* tale om en leksikalisering af illokutionen. I denne anvendelse opfører *vedere* sig delvis som en modifikator af et andet verbum, som en slags hjælpeverbum eller modalverbum, der sammen med infinitiven udgør en sammensat form eller en verbalperifrase. Er der her tale om et leksikalsk eller et syntaktisk middel? Måske snarere noget der ligger midt imellem. *Vedere* har i denne anvendelse mistet sin grundbetydning som perceptionsverbum med et selvstændigt leksikalsk indhold. Til gengæld har det fået en syntaktisk funktion og er blevet til en størrelse der kan bruges til at modificere andre verber. Det understreges bl.a. af at *vedere* kan bruges som modifikator af det selv samme verbum, som vi ser i følgende eksempler:

- (35) Venerdì **vedo di vedere se** riesco a venire anche io! <www.rockers.it>
(Fredag ser-jeg at se om jeg kan komme også jeg!)
- (36) **Vedrò di vedere** qualche puntata intera. <next.videogame.it >
(Jeg-vil-se at se et par hele afsnit.)
- (37) **Vediamo di vedere** come funziona quest’ultima invenzione.
<www.comicus.it>
(Vi-ser at se hvordan fungerer denne sidste opfindelse)

Brugen af *vedere* minder således om et hjælpeverbum eller et modalverbum, men samtidig må vi slå fast at det ikke har samme status som et modalverbum. Mens modalverberne formodentligt ikke kan styres af *vedere di* (?*vediamo di dover risparmiare*) kan *vedere di* udmærket godt styres af en modalverbum, som det er tilfældet i følgende eksempler:

- (38) **Devo vedere di** mantenere dei buoni rapporti con loro
(Jeg-skal se at opretholde gode forbindelser med dem)

- (39) **Devi vedere di** procurarti una scheda
(Du-skal se at skaffe dig et skema)
- (40) **Dobbiamo vedere di** risparmiare
(Vi-skal se at spare)
- (41) **Dovete vedere di** superare l'esame
(I-skal se at bestå eksamen)
- (42) Il principe **deve vedere di** mantenere il potere
(Fyrsten skal se at beholde magten)
- (43) **Devono vedere di** trovarvi un posto
(De-skal se at finde jer en plads)

Dette viser at modalverberne er mere grammatikaliserede end *vedere*. Som tidligere anført kan vi finde konstruktionen *vedere di* + infinitiv med *vedere* i infinitiv. Det er netop tilfældet i disse eksempler, hvor konstruktionen er styret af et modalverb, og det skal her specielt bemærkes at kombinationen med modalverb giver mulighed for at bruge konstruktionen i 3. person.

5. Sammenligning med dansk

På dansk finder vi stort set den samme konstruktion, jf. følgende eksempler:

- (44) ... Nu har vi lagt det her i høring. Jeg går ud fra, at Socialdemokratiets også er til debat, og **jeg ser at få lagt** et forslag frem. <www.folketinget.dk>
- (45) ... Nu **ser du bare at komme** i omdrejninger inden du virkelig får problemer! ... <www.tigerogtoesen.dk>
- (46) Nu **ser du bare at få købt** nogle nye Koller!! Vi savner sq de frække temposkift og det kølige overblik. <www.eldiablo.dk>

En definition der minder meget om de italienske ordbøgers, finder vi i *Ordbog over det danske sprog* (jf. Dahlerup, bd. 18, 1939: 879-881) under *se*:

6) Med særlig forestilling om opmærksomhed over for (ell. undersøgelse af) noget fremtidigt, en udvikling, en mulighed, og om en deraf bestemt optræden, en derefter afpasset bestræbelse i en vis retning. (især efterville, skulle, maatte ell. i imp., næsten kun m. flg. inf. ell. (substantivisk) bisætn., især at-sætn.; ofte (i tiltale) som opfordring, befaling, trusel olgn.).

6.1) (især talespr.) m. bet. af *wished*, *afventen*, *forsøg*: *prøve* (paa); *forsøge* (paa); ogs. (jf. bet. 6.2) *sørge for*

6.2) m. bet. af *omsorg for* (*hensyntagen til*) en: *sørge for*.

6.3) m. bet. af *forsigtighed*, *bestræbelse for at undgaa en fare* olgn.: *passé paa*; i forb. se til

Med hensyn til betydningerne “prøve på”, “forsøge på” og “sørge for” svarer definitionen helt til betydningen af *vedere* i den italienske konstruktion, og definitionen giver endvidere et fingerpeg om hvor man især finder konstruktionen på dansk, nemlig i infinitiv efter modalverberne *ville*, *skulle* og *måtte* eller i imperativ. Da der i forbindelse med verbet *se* på dansk er formsammenfald mellem infinitiv og imperativ, vil en søgning på “se at” omfatte begge former. En søgning på denne kombination i *Korpus 2000*³ giver i alt 418 fund, hvoraf 244 forekomster, dvs. over halvdelen, netop er eksempler på den her diskuterede kombination af *se at* + infinitiv⁴.

Langt de fleste forekomster på *se at* + infinitiv findes, i overensstemmelse med ordbogsopslagets oplysninger om hvor konstruktionen især forekommer, efter modalverber eller i imperativ, og de fordeler sig på følgende typer, her opstillet efter frekvens:

•	<i>måtte</i>	134
•	<i>skulle</i>	50
•	imperativ	33
•	<i>burde</i>	6
•	<i>kunne</i>	6
•	<i>ville</i>	3
•	andre	12

3. En præsentation af *Korpus 2000* findes i Asmussen 2002.

4. De øvrige forekomster er fortrinsvis eksempler med kompletivsætninger af typen “man kan se at man bliver ældre”.

Hvad angår eksemplerne med *måtte*, 134 i alt, fordeler de sig på 69 forekomster i 1. person, 9 i 2. person og 56 i 3. person, og med hensyn til tempus på 106 i nutid (*må*) og 28 i fortid (*måtte*). Der er altså overvægt af eksempler i 1. person og i nutid.

Eksempler med *måtte*:

- (47) Jeg **må se at få** lært replikkerne.
- (48) Vi **må se at komme** i gang med at tænke kreativt.
- (49) Nu **må du altså se at komme** frem med nogle beviser.
- (50) Den **måtte hun se at få** ændret til en fast aftale

De 50 eksempler med *skulle* fordeler sig med 31 i 1. person, 3 i 2. person og 16 i tredje person, og med hensyn til tempus på 27 i nutid (*skal*) og 23 i fortid (*skulle*).

Eksempler med *skulle*:

- (51) Jeg **skal vel også se at komme** hjem.
- (52) Nu **skal I se at få** fingeren ud, men husk lige...

En del af eksemplerne med datidsformen *skulle* er i virkeligheden modal brug på nutidsplan:

- (53) Måske **skulle man se at få** udliciteret kirken!
- (54) Jamen **skulle vi så ikke se at komme** i seng.

eller som gengivelse af bydemåde i indirekte tale:

- (55) Og så sagde røveren, at han **skulle se at komme** ud.
- (56) ... råbte vores lærer at vi **skulle se at blive** færdige ...

Eksempler med modalverberne *burde*, *kunne* og *ville*:

- (57) så jeg synes, politikerne **bør se at finde** ud af, hvad de mener.
- (58) **Kan du så se at få** fjernet din asociale røv.
- (59) Jeg vil bare **se at komme** videre.

Ser vi på eksemplerne med modalverber under ét, i alt 199, fordeler de sig tempusmæssigt på 145 i nutid og 54 i fortid. Med hensyn til person er de 102 i 1. person, 18 i 2. person og 79 i 3. person. Som vi også så det i forbindelse med de italienske eksempler, er det netop brugen af modalverber der muliggør konstruktionen i tredje person.

Eksemplerne i imperativ omfatter 19 i 2. person og 12 eksempler på indbyrdes opfordring i 1. person flertal af typen “lad os se”:

- (60) **Så se at komme** ud af vagten med dig!
- (61) Hvis du keder dig, så **se at komme** ud af starthullerne.
- (62) Det der er ikke kunst, **lad os se at få** den væg repareret!
- (63) **Lad os så se at få** udmøntet visionerne!

Til gruppen af imperativer har jeg også henregnet eksempler med “bede om” som det følgende, hvor der er tale om en gengivelse af imperativ i indirekte tale:

- (64) ... bedt kommunen om en hasteredegørelse og om at **se at få** forholdene bragt i orden.

6. Afsluttende bemærkninger, perspektivering

Som vist ovenfor forekommer der i denne anvendelse af *vedere* og *se* restriktioner der kan fortolkes som tegn på de kategorisering, dvs. en overgang fra et selvstændigt leksikalsk verbum til et verbum der har funktion som hjælpeverbum. Som sådan minder det om de grammatikaliseringprocesser vi ser i forbindelse med de ægte hjælpeverber, om en udvikling fra et verbum som indholdsord med aktiv brug af alle

paradigmets former til en grammatisk brug med en række restriktioner på dets anvendelse.

Verberne *vedere* og *se* befinder sig i konstruktionen med infinitiv et sted mellem leksikon og grammatik/syntaks. Der er ikke tale om leksikalske midler til at udtrykke illokution som i forbindelse med performative verber som *promettere* og *ordinare*, og heller ikke et syntaktisk middel i form af en regulær grammatikalisering, som fx i forbindelse med imperativ. Som vi har set, er der er dog tegn på grammatikalisering: på den ene side er der syntaktiske restriktioner på brugen af kategorierne person og tempus/modus, på den anden side tegn på desementisering. Fra at have en selvstændig leksikalisk betydning af perception har de to verber fået en pragmatisk funktion: de udtrykker en form for modalitet og bidrager til at modulere illokutionen. Vi kan ikke tale om ægte performative verber, idet *vedere* og *se* ikke lever op til definitionens krav om overensstemmelse mellem betydning og handling, men de to verber har de performative verbers funktion. Man kan måske tale om en delvis grammatikalisering af den illokutionære kraft og konkluderende kalde *vedere* og *se* for en slags pragmatiske hjælpeverber.

Henvisninger

- Asmussen, J. (2002). Korpus 2000. Et overblik over projektets baggrund, fremgangsmåder og perspektiver. *NyS* 30, 27-37.
- Bazzanella, C. (1994). *Le facce del parlare. Un approccio pragmatico all'italiano parlato*. Firenze: La Nuova Italia.
- Caffi, C. (2002). *Sei lezioni di pragmatica linguistica*. Genova: Name.
- Corti, M. & C. Caffi (1994). *Per filo e per segno. Grammatica italiana per il biennio*. Milano: Bompiani.
- Dahlerup, V. (1919-56). *Ordbog over det danske sprog*. Bd. 1-28. København: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag.
- De Mauro, T. (1999). *Grande dizionario italiano dell'uso*. Vol. I-VI. Torino: UTET.
- DISC se Sabatini & Coletti.
- Garzanti (1987). *Il Grande dizionario Garzanti della lingua italiana*. Milano: Garzanti.
- Jensen, B. L. (1997). Om modalitet. L. F. Jakobsen & G. Skytte (red.).

- Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 4.* Odense: Odense Universitetsforlag. 100-127.
- Levinson, S. C. (1983). *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LIZ se Stoppelli, P. & E. Picchi
- ODS se Dahlerup, V.
- Palazzi, F. & G. F. Folena (1992). *Dizionario della lingua italiana*. Torino: Loescher.
- Sabatini, F. & V. Coletti (1997). *DISC. Dizionario Italiano Sabatini Coletti*. Firenze: Giunti.
- Stoppelli, P. & E. Picchi (a cura di) (1997). *LIZ 3.0. Letteratura italiana Zanichelli. CD-ROM dei testi della letteratura italiana*. Terza edizione per Windows. Bologna: Zanichelli.
- Skytte, G. (1983). *La sintassi dell'infinito in italiano parlato*, vol. I-II. København: Munksgaard.
- Strudsholm, E. (1999). *Relative situazionali in italiano moderno*. Münster: LIT Verlag.
- Tommaseo, N. & B. Bellini (1865-79). *Dizionario della lingua italiana*. Roma: UTET.
- Zingarelli, N. (1993). *Vocabolario della lingua italiana*. 12^a ed. Bologna: Zanichelli.

